

Dönem: 23

(S. Sayısı: 284)
Yasama Yılı: 2

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın
Araştırılması, Türkçenin Korunması ve
Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin
Belirlenmesi Amacıyla Kurulan

MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU RAPORU

Haziran 2008

boş sayfa

Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün ve 20 Milletvekilinin (10/35), Samsun Milletvekili Suat Kılıç ve 25 Milletvekilinin (10/43), Kütahya Milletvekili Alim Işık ve 38 Milletvekilinin (10/49), Cumhuriyet Halk Partisi Grubu Adına Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Hakkı Suha Okay, İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve İzmir Milletvekili Kemal Anadol'un (10/70);

Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla

Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve

(10/35, 43, 49, 70) Esas Numaralı

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu

Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün ve 20 Milletvekilinin Önergesi (10/35)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Dil, insanlar arasındaki iletişimin temel aracıdır. Dil aynı zamanda milletleri millet yapan en önemli unsurların başında gelmektedir. Milli birliğin ve bütünlüğün temel taşı olan dil, milli kültürün de esasını teşkil etmektedir. Yahya Kemal'in deyişiyle ağızımızda annemizin ak sütü kadar helal olan güzel Türkçemiz bugün 200 milyonu aşan bir insan topluluğunun kullandığı ve çok geniş bir coğrafyada etki alanına sahip dünyanın en önemli dillerinden birisidir. Ses bayrağımız olan Türkçemiz aynı zamanda, zengin bir kültür, bilim ve sanat dilidir. Yüce Atatürk'ün de ifade ettiği gibi, ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk Milleti dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmasını bilecektir. Milli kimliğimiz olan Türkçemiz son yıllarda ciddi bir bozulma ve yozlaşma tehdidi altındadır. Dilde başlayan yozlaşma ve yabancılaşma zamanla tüm değerlerin yok olmasına ve millî birlik ve beraberliğin büyük zarar görmesine neden olacaktır. Dilini koruyamayan milletlerin zamanla tarih sahnesinden yok oldukları görülmüştür. Son yıllarda dilimizde artan bozulma ve yabancılaşmanın nedenlerinin araştırılarak gereken tedbirlerin alınması amacıyla Anayasamızın 98 ve içtüzüğümüzün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca Meclis araştırması açılmasını arz ederiz.

1- Mevlüt Akgün	(Karaman)
2- Mahmut Dede	(Nevşehir)
3- Şevket Gürsoy	(Adıyaman)
4- Fikri Işık	(Kocaeli)
5- Ertekin Çolak	(Artvin)
6- Kazım Ataoğlu	(Bingöl)
7- Fevzi Şanverdi	(Hatay)
8- Ali Güner	(İğdır)
9- İsmail Göksel	(Niğde)
10- Ali Temür	(Giresun)
11- Mehmet Daniş	(Çanakkale)
12- Müjdat Kuşku	(Çanakkale)
13- Özlem Piltanoğlu Türköne	(İstanbul)
14- Abdullah Çalışkan	(Kırşehir)
15- Emin Nedim Öztürk	(Eskişehir)
16- Fetani Battal	(Bayburt)
17- Muzaffer Gülyurt	(Erzurum)
18- Mehmet Müezzinoğlu	(İstanbul)
19- Ali Kul	(Bursa)
20- Hayrettin Çakmak	(Bursa)
21- Kemalettin Aydın	(Gümüşhane)

GEREKÇE

İletişim aracı olan dil, insanlar arasında duygu ve düşüncelerin aktarılmasını sağlar. Dil aynı zamanda nesiller arasında bağ kurar. İnsanların bir arada yaşamasını sağlayan dil milletleri millet yapan en önemli unsurdur. Toplumlar millet olmayı bir dile sahip olmakla elde ederler ve millî varlıklarını ancak kendi dilleriyle koruyabilirler. Tarihte büyük medeniyetler kurmuş birçok millet tarih sahnesinden savaşlarla değil, dillerini kaybederek silinmişlerdir. Hititler, Oğuzlar, Peçenekler dillerini kaybettikleri için yok olan milletlerdendir.

Millî kimliğimiz olan Türkçemiz dünyanın en eski ve zengin dillerinden birisidir. Bugün Avrupa'dan Uzakdoğu'ya kadar geniş bir coğrafyada kullanılan Türk Dilini ikiyüz milyondan fazla insan konuşmaktadır. Türk Dili Anadolu'da, Balkanlar'da, Avrupa'da, Türkistan'da, Avustralya'da yani dünyanın dört bir yanında konuşulan zengin bir kültür, bilim ve sanat dili haline gelmiştir. UNESCO hazırladığı bir raporda Türkçe'yi dünyanın beşinci büyük dili olarak açıklamıştır.

Dil aynı zamanda millî kültürün de temelini teşkil etmektedir. Kültürün doğması ve gelişmesi dile bağlıdır. Bir milletin dili bozulursa, kültürü de bozulur. Bu bozulma sanat, edebiyat ve fikir hayatında bozulmalara yol açar. Birçok değer yok olur. Bugün Türkçemiz de ciddi bir yozlaşma ve bozulma ile karşı karşıyadır. Dilimiz iyi konuşulup yazılamamaktadır. Cümle bozuklukları yaygındır.

En yetkili ağızlardan Türkçe karşılığı bulunan kelimeler yerine yabancı kelimelerin kullanılması bizleri üzmektedir. Üniversiteyi bitiren gençlerimizden birçoğu birkaç yüz kelimeyi bulmayan kelime dağarcığı ile konuşmaktadır. Günlük konuşmalarımızda evetlerin yerini "yes"ler, "okey"ler almaktadır. Vedalaşmalarımızı maalesef artık "goodbye"larla yapıyoruz. Tabelalarımızda eskicinin yerini "Eskidji", paşanın yerini "pasha", teşhir salonunun yerini "showroom" almıştır. Anadolu'nun en ücra köşesindeki bir kasabada bile reklam ve tabelalara baktığımız zaman dildeki yozlaşmanın kültürel yozlaşmaya etkisini açıkça görebiliriz. Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Günümüzde Türkçe'nin iyi yazılıp konuşulmadığı, ilk ve ortaöğretimde yeni yetişen nesillere yeterince öğretilmediği görülmektedir. Gençlerin Türk Dilinin güzellik ve zenginliklerinden giderek mahrum kaldıkları Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın sonucu tarihimizden, kültürümüzden dolayısıyla medeniyetimizden habersiz bir nesil yetişmektedir.

Bu gerçekler karşısında, özellikle son yıllarda dilimizde artarak devam eden bozulma ve yabancılaşmanın nedenlerinin araştırılarak toplumsal birlik ve beraberliğimiz üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin alınması amacıyla, Meclis araştırması açılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Samsun Milletvekili Suat Kılıç ve 25 Milletvekilinin Önergesi (10/43)
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Milli kültürün en önemli unsuru dildir. Milletleri millet yapan dil, milli birliğin de temel taşıdır. Bugün Dil'ini geliştiremeyen, zenginleştiremeyen ve yabancı diller karşısında dillerini koruyamayan milletlerin milli kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu açıktır. Dilin yozlaşması ve yabancılaşması, zamanla değerlerin yok olmasına ve milli birliğin zarar görmesine neden olmaktadır. Gençlerin, Türk dilinin güzelliklerinden uzaklaşması, dildeki yozlaşmanın bilim, eğitim ve sanatta da görülmesi milli kültürümüze zarar vermektedir. Dilimizde özellikle son yıllarda artan ve hala devam eden yozlaşma ve yabancılaşmanın nedenlerinin araştırılarak toplumumuz, özellikle milli birlik ve beraberliğimiz üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve alınması gerekli tedbirlerin alınması amacıyla, Anayasamızın 98 ve İçtüzüğümüzün 104 ve 105. maddeleri uyarınca Meclis araştırması açılmasını arz ederiz.

- 1- Suat Kılıç (Samsun)
- 2- Cahit Bağcı (Çorum)
- 3- Ahmet Gökhan Sarıçam (Kırklareli)
- 4- Fahrettin Poyraz (Bilecik)
- 5- Mehmet Müezzinoğlu (İstanbul)
- 6- Ayhan Sefer Üstün (Sakarya)
- 7- Mithat Ekici (Denizli)
- 8- Selma Aliye Kavaf (Denizli)
- 9- Agah Kafkas (Çorum)
- 10- Murat Yıldırım (Çorum)
- 11- Ahmet Koca (Afyonkarahisar)
- 12- Fatma Salman Kotan (Ağrı)
- 13- Hasan Ali Çelik (Sakarya)
- 14- Hamza Yerlikaya (Sivas)
- 15- Abdülkadir Aksu (İstanbul)
- 16- Ayşe Türkmenoglu (Konya)
- 17- Alev Dedegil (İstanbul)
- 18- Mustafa Ataş (İstanbul)
- 19- Ali Öztürk (Konya)
- 20- Rüstem Zeydan (Hakkâri)
- 21- İsmail Bilen (Manisa)
- 22- Hüsnü Ordu (Kütahya)
- 23- Polat Türkmen (Zonguldak)
- 24- Mehmet Daniş (Çanakkale)
- 25- Zekeriya Aslan (Afyonkarahisar)
- 26- Ali Küçükaydın (Adana)

GEREKÇE

İnsanlar iletişim için dili bulmuşlardır. Dil, insanın bireysel ve toplumsal olarak gelişmesinde büyük önem taşımaktadır. Yeryüzünde varolan altı bin kadar dilden her 14 günde bir, biri kaybolmaktadır. Dilimiz Türkçe, asırlardır varlığını sürdürmekte olan saygın bir dildir.

Milli birliğimiz ve bütünlüğümüzün temel taşı olan dilimiz, milli kültürümüzün de en önemli unsurudur. Milli kültürümüzü gelecek nesillere dilimiz vasıtasıyla anlatır, milli mirasımızı dilimiz aracılığıyla bırakır. Eğer dilimizi geliştirip zenginleştiremezsek ve yabancı dillere karşı koruyamazsak milli kültürümüz yok olma tehdidi altına girer.

Maalesef günümüzde dilimiz iyi konuşulup yazılamamaktadır. Dilimiz bozulmaktadır. Bugün toplumumuzda, özellikle günlük konuşmalarda cümle bozukluklarına ve yabancı kelimelere sık sık rastlanmaktadır. En önemli eğitim hedefimiz olmasına rağmen okullarımızda, dilimizin doğru yazılması ve konuşulması öğretilmemektedir.

Konuşma dili ile yazı dili arasında, zamanla fark doğabilmektedir. Bunun neticesinde halk ve aydınların birbirini anlayamaması, aydınların halktan kopması gerçekleşebilmektedir. Nitekim Osmanlılarda bu durum gerçekleşmiş, konuşma dili ile yazı dili arasında büyük farklılıklar doğmuştur. Bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmış ve Atatürk'ün Türkçe'yi yabancı dillerin tesirinden kurtarmak; çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak, konuşma dili ile yazı dilini birleştirmek amacıyla başlattığı mücadele onun sağlığında büyük ölçüde hedefine ulaşmıştır.

Ancak, dilimize gereken özeni gösterememiş durumdayız. Bu nedenle dilimiz bir tehdit altına girmiştir. Dilimiz bir yabancı kelime istilasına uğramaktadır. Yabancı kelimelerin günlük yaşamımızda sıkça kullanılmaya başlanması, en önemli milli değerlerimizden biri olan dilimize büyük zarar vermektedir. İşin acı tarafı, günlük hayatımızda kullandığımız bu yabancı kelimelerin hepsinin bir Türkçe karşılığının olmasıdır. Bugün günlük konuşmalarımızda “başlamak” yerine “start”, “uyum” yerine “adapte”, “eğilim” yerine “trend”, “çaba” yerine “efor” gibi pek çok kelimenin Türkçe karşılığı olmasına rağmen, yabancı karşılığını kullanmaktayız. Artık bir sözü onaylarken “evet” yerine “yes” i, vedalaşırken “bye bye” ları kullanmaya başladık.

Günümüzde bir başka üzüntü verici dil kullanım sorunu da ticari hayatımızda görülmektedir. Dilimizin yozlaşması ve yabancılaşması bu alanda da kendini göstermektedir. Üretilen mallarda ve ürünlerde, ticaret unvanlarında, markalarda, mağaza isimlerinde artık sık sık yabancı kavramları görmektediriz.

Yine kavramlar ve terimler üzerindeki anlayış birliğinin sağlanamamış olması dilimizle ilgili başka bir sorundur. Anlayış birliğinin sağlanamaması milli birliğimize zarar verecek boyutta kamplaşma ve krizlere neden olabilmektedir.

Türk dili, şerefli, saygın, zengin ve güzel bir dildir. Milli kültürümüzü gelecek nesillere aktarma aracımızdır. Bu nedenle dilimizi korumalı, zenginleşmesini sağlamalı ve yeni nesillere öğretmeliyiz. Bugün dilimizle ilgili bütün sorunlar, onun iyi öğretilmemesi ve insanlarımızın yeteri kadar bilinçlendirilememesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlarımız; özellikle gençlerimiz, kelimeleri ve kavramları yerinde kullanamamaktadır. Sanat eserlerimiz dahi gittikçe dilimizden uzaklaşmaktadır. Yeni yetişen nesillerin, dilinin sanat eserlerini anlamasını sağlamalıyız.

Bütün bu nedenlerden ötürü, dilimizde özellikle son yıllarda artan ve hala devam eden yozlaşma ve yabancılaşmanın nedenlerinin araştırılarak toplumumuz, özellikle milli birlik ve beraberliğimiz üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve alınması gerekli tedbirlerin alınması amacıyla, Meclis araştırması açılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Kütahya Milletvekili Alim Işık ve 38 Milletvekilinin Önergesi (10/49)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

“Türkçenin Kullanımı, Korunması ve Alınması Gereken Önlemler” konusunda, aşağıda belirtilen gerekçeyle Anayasamızın 98’inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 104’üncü ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.

- 1- Alim Işık (Kütahya)
- 2- Mehmet Şandır (Mersin)
- 3- Akif Akkuş (Mersin)
- 4- Ahmet Duran Bulut (Balıkesir)
- 5- Ali Uzunırmak (Aydın)
- 6- Mithat Melen (İstanbul)
- 7- Cumali Durmuş (Kocaeli)
- 8- Mehmet Ekici (Yozgat)
- 9- Ahmet Kenan Tanrıku (İzmir)
- 10- Behiç Çelik (Mersin)
- 11- Reşat Doğru (Tokat)
- 12- Hasan Çalış (Karaman)
- 13- Ümit Şafak (İstanbul)
- 14- Süleyman Turan Çirkin (Hatay)
- 15- Gürcan Dağdaş (Kars)
- 16- Recai Yıldırım (Adana)
- 17- Kürşat Atılğan (Adana)
- 18- Yılmaz Tankut (Adana)
- 19- Beytullah Asil (Eskişehir)
- 20- Sabahattin Çakmakoğlu (Kayseri)
- 21- Ahmet Orhan (Manisa)
- 22- Gündüz Suphi Aktan (İstanbul)
- 23- Oktay Vural (İzmir)
- 24- Murat Özkan (Giresun)
- 25- Hüseyin Yıldız (Antalya)
- 26- Cemaleddin Uslu (Edirne)
- 27- İsmet Büyükataman (Bursa)
- 28- Ahmet Bukan (Çankırı)
- 29- Osman Ertuğrul (Aksaray)
- 30- Mümin İnan (Niğde)
- 31- Recep Taner (Aydın)
- 32- Durmuşali Torlak (İstanbul)
- 33- Mehmet Serdaroğlu (Kastamonu)
- 34- Rıdvan Yalçın (Ordu)
- 35- Hakan Coşkun (Osmaniye)
- 36- Abdülkadir Akcan (Afyonkarahisar)
- 37- Kemalettin Nalcı (Tekirdağ)
- 38- Mehmet Akif Paksoy (Kahramanmaraş)
- 39- Kadir Ural (Mersin)

GEREKÇE

Bilindiği gibi Türkçe, yeryüzünde yaygın konuşulan diller arasında Çince, İngilizce, İspanyolca ve Hintçeden sonra, 5. sırada yer almakta ve değişik lehçeleriyle 200 milyondan fazla insan tarafından konuşulmaktadır. Ülkemizde, özellikle ticari hayatta işyerlerinin isimlerinde yabancı diller kullanılmakta, internet ve bilgisayar dilinde birçok Türkçe sözcüğün yerini İngilizce karşılıkları almaktadır. Türkçeye en uygun klavye türü olan F klavyenin kullanımı giderek azalmakta ve yerini farklı harf yerleşimine sahip Q klavye almaktadır.

Ancak, günümüzde gerek yazılı gerekse sözlü yayın organlarında dilimizin kullanımında sorunlar yaşanmakta, gençlerimiz Türkçenin güzelliklerini ve zenginliklerini öğrenememektedirler.

Dil; bir milleti meydana getiren unsurların başında gelir ve milli kültürün en önemli unsurudur. Dolayısıyla, dili bozulan milletlerin fikir, edebiyat ve sanat alanlarında çöküntülerin yaşanması ve kültürlerinin bozulması kaçınılmazdır.

TBMM 22. döneminde “Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Nedenleri ile Toplumsal Birlik ve Beraberliğimiz Üzerindeki Etkilerinin Araştırılarak, Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından 13.02.2007 tarih ve 886 sayılı kararıyla İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem başkanlığında bir Komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Adı geçen komisyon çalışmalarını tamamlayarak raporunu 28.05.2007 tarihinde TBMM başkanlığına sunmuş, ancak rapor görüşmeye açılmadan yasama dönemi sona ermiştir. Bu çalışmanın da üzerinden fazla zaman geçmeden değerlendirilmesi gerekir.

Belirtilen nedenlerle, ülkemizde giderek tehlikeli boyutlara ulaşan yozlaşmanın önüne geçilmesi, Türkçenin kullanımının incelenerek korunmasının sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla bir Meclis araştırmasının açılmasında yarar görülmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Hakkı Suha Okay, İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve İzmir Milletvekili Kemal Anadol'un Önergesi (10/70)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkçede ortaya çıkan yabancılaşma ve bozulmanın nedenlerinin ortaya konması, bu konuda eğitim sistemindeki eksikliklerin saptanması ile Türk dilinin korunması ve geliştirilmesine yönelik alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla, Anayasanın 98 inci, TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105. maddeleri uyarınca Meclis araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz.

Hakkı Süha Okay	Kemal Kılıçdaroğlu	Kemal Anadol
Ankara	İstanbul	İzmir
CHP Grup Başkanvekili	CHP Grup Başkanvekili	CHP Grup Başkanvekili

GEREKÇE

Yazı dili olarak 1500, konuşma dili olarak ise yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişi olan Türkçe, bugün çok geniş bir coğrafyada konuşulmakta ve bu açıdan ilk beş dil arasında yer almaktadır.

Geniş bir coğrafyada kullanılan ve zengin bir dil olan Türkçe, tarih boyunca çeşitli saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak, bugün geldiğimiz noktada Türk dilinde yaşanan yabancılaşma ve bozulmanın tehlikeli boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Özellikle 1980'lerle birlikte başlayan yabancı sözcük kullanma özentsisi, yozlaşmanın boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu yabancılaşma işyeri adlarında da kendisini göstermiş, mahalle bakkalından büyük mağazalara kadar her alanda yabancı isimler yaygınlaşmıştır. Bu konuda Türkçenin batı dillerinin etkisine açık hale getirilmesinin yanında, Türkçe karşılıkları bulunmasına karşın bazı çevrelerce Farsça ve Arapça kelimelerin kullanılmasının özendirilmesi hatta bunun zaman zaman kamu otoritesinin şekillendirmesi ile sağlanmaya çalışılması düşündürücüdür. Bu açıdan Türk dilinin batı dillerinden olduğu kadar Farsça ve Arapçanın etkilerinden de arındırılmasına ilişkin politikalar oluşturulmalıdır.

Ayrıca dünyada bilişim alanında yaşanan gelişmelerin ülkemize yansımaları da zamanında önlem alınmaması nedeniyle Türk dilini olumsuz etkilemiştir.

Yabancılaşmanın yanında, Türk dilinde kullanım bozukluklarının yaygınlaşması eğitim sisteminin sorgulanmasını da gerektirmektedir.

Bunlarla birlikte radyo ve televizyon yayınlarında Türkçenin özensiz kullanımı, çocuklardan yetişkinlere toplumun tüm kesimlerini yanlış yönlendirmektedir. Radyo ve televizyonlarda Türk dilinin yanlış ve eksik kullanımı kitleleri olumsuz etkilemekte, yabancı sözcüklerin yaygınlaşmasına neden olmakta, kaba ve çirkin ifadeler toplumun değer yargılarının yanlış oluşması sonucunu doğurmaktadır. Bu konuda tam bir denetimsizlik egemen durumdadır.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün talimatıyla kurulan Türk Dil Kurumu, 12 Eylül 1980 darbesiyle özerkliğini yitirmiş, işlevinin içi boşaltılmaya çalışılmıştır. Türk dilinde bugün yaşananlar Türk Dil Kurumunun içine düşürüldüğü bu süreçten ayrı düşünülemez.

Dil konusunda ulusal politika oluşturulamamış, bu durum toplumu kültür emperyalizminin etkilerine açık hale getirmiştir. Bu açıdan dil bilincinin oluşturulmasında toplumun tüm kesimlerine görev düşmektedir. Yazılı ve görsel medyadan sivil toplum kuruluşlarına, aileden eğitim ve öğretim kurumlarına kadar her alanda sorunlar saptanmalı ve toplumun tüm unsurlarını çözümün parçasına dönüştürecek politikalar oluşturulmalıdır.

Atatürk'ün, "Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." şeklinde ifade ettiği düşünceleri, bugün bu konuda yapılması gerekenlere de ışık tutmaktadır.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle, Türk dilinin yabancılaşmaya karşı korunması, etkin ve yanlışlardan arındırılmış olarak kullanılmasının sağlanması, yozlaşmanın önüne geçilmesi, kültür emperyalizminin etkilerinden arındırılması konularının Yüce Meclisimizce ele alınması büyük önem taşımaktadır.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin
Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin
Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu
(10/35,43,49,70)

Sayı: A.01.1.GEÇ. 10/35,43,49,70-31

05/06/2008

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/35,43,49,70) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 105'inci maddesinde belirtilen süre içerisinde çalışmasını tamamlamış ve raporunu ilişikte sunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Necat BİRİNCİ

İstanbul Milletvekili

Komisyon Başkanı

—
EK : Rapor

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 284)

BOŞ SAYFA

**Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın
Araştırılması, Türkçenin Korunması ve
Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin
Belirlenmesi Amacıyla Kurulan
(10/35,43,49,70) Esas Numaralı
Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**

BOŞ SAYFA

	<u>Sayfa</u>
8.5.2. Harf ve Dil İnkılabı	41
8.5.3. Türk Dil Kurumunun Kuruluşu	42
8.5.4. Güneş Dil Teorisi	44
8.5.5. Aşırı Özleştirmecilik	45
8.5.6. Atatürk'ün Ölümünden Sonra Türk Dil Kurumu	46
İKİNCİ BÖLÜM	48
TÜRKÇENİN BUGÜNKÜ DURUMU	48
1. SORUNLAR	49
1.1. Yabancı Kelime Kullanma Özentisi	49
1.1.1. Yabancı Kelime Kullanma	49
1.1.2. Yabancı Eklerin Kullanılması	50
1.1.3. Yabancı Kelimelerin Yazılışı	50
1.1.4. Türkçede Bulunmayan Yabancı İşaretlerin Kullanılması	50
1.1.5. Alfabemizde Bulunmayan Harfler	51
1.1.6. İş Yeri Adlarındaki Yabancılaşma	51
1.1.7. Yabancı Cümlelerin Çeviri Yoluyla Türkçeye Aktarılması	51
1.2. Müstehcen ve Kaba Sözlere Kullanılması	51
1.3. Yazım Yanlışları	52
1.3.1. Kelime ve Eklerin Eksik veya Yanlış Yazılması	52
1.3.1.1. Kelimelerin Eksik veya Yanlış Yazılması	52
1.3.1.2. Eklerin Eksik veya Yanlış Yazılması	53
1.3.1.3. Kısaltmalara Gelen Eklerin Yanlış Yazılması	53
1.3.2. Düzeltme İşaretinin Kullanılmaması	53
1.3.3. Kesme İşaretinin Kullanılmaması veya Yanlış Kullanılması	54
1.3.4. Ayrı ve Bitişik Yazılan Kelimeler	54
1.3.5. Büyük Harf Yanlışları	54
1.3.6. Ki Bağlacının Yazılışı	55
1.3.7. Da / De Bağlacının Yazılışı	55
1.3.8. Soru Eki 'mı/mi'nin Yazılışı	55
1.3.9. Noktalama İşaretlerinde Yanlışlar	55
1.3.10. Kısaltmalarda Yapılan İmla Yanlışları	56
1.4. Söyleyiş Bozuklukları	56
1.4.1. Harflerin Yanlış Okunması	56
1.4.2. Kısa İken Uzun Söylenen Heceler	56
1.4.3. Uzun İken Kısa Söylenen Heceler	57
1.4.4. İnce Söylenmesi Gerekirken Kalın Söylenen Sesler	57
1.4.5. Kalın Söylenmesi Gerekirken İnce Söylenen Sesler	58
1.4.6. Ses Düşmeleri	58
1.4.7. Ses Değiştirme	58
1.4.8. Ulama Eksikliği	59
1.4.9. Yanlış Olarak 'e' nin Açık Söylenmesi	59
1.4.10. Yumuşatılması Gereken Seslerin Sert Söylenmesi	59

	<u>Sayfa</u>
1.4.11. Hatalı Yumuşatma	59
1.4.12. Yer Değiştirme	59
1.5. Deyim ve Birleşik Fiil Yanlıları	60
1.6. Vurgu ve Duraklama Yanlıları	60
1.6.1. Vurgu Yanlıları	60
1.7. Kelimeleri Yanlış Anlamda ve Biçimde Kullanma	60
1.7.1. Kelimeleri Yanlış Yer ve Anlamda Kullanma	60
1.7.2. Kelimeleri Yanlış Biçimde Kullanma	61
1.8. Anlatım Bozuklukları	61
1.8.1. Fazlalık	62
1.8.1.1. Ek Fazlalığı	62
1.8.2. Eksiklik	62
1.8.2.1. Kelime ve Kelime Gruplarında Eksiklik	62
1.8.2.2. Eklerde Eksiklik	62
1.8.3. Sırasızlık	63
1.8.4. Uyumsuzluk	63
1.8.4.1. Özne-Yüklem Uyumsuzluğu	63
1.8.4.2. Nesne-Yüklem Uyumsuzluğu	64
1.8.4.3. Zarf-Yüklem Uyumsuzluğu	64
1.8.4.4. Yer Tamlayıcısı-Yüklem Uyumsuzluğu	64
1.8.4.5. Sıfat-İsim Uyumsuzluğu	65
1.8.4.6. Tamlayan-Tamlanan Uyumsuzluğu	65
1.8.4.7. Bağlaç-Yüklem Uyumsuzluğu	66
1.8.4.8. Tekrarlar	66
1.8.4.9. Çatı Uyumsuzluğu	66
1.8.4.10. Mantıksızlık	67
1.8.4.11. Zincirleme	67
1.8.4.12. Fiilimsilerin Yanlış Kullanımı	67
1.9. Bilişim Alanındaki Sorunlar ve Q Klavye Kullanılması	67
1.10. Radyo ve Televizyonlarda Türkçenin Durumu	68
1.11. Türk Dünyasında Alfabe Sorunu	69
1.12. Türk Dünyasında Dil Birliği Sorunu	70
1.13. Avrupa Birliğinin Dil Politikası ve Türkçeye Bakış Açısı	71
2. SEBEPLER	72
2.1. Dil Bilincinin Oluşturulamaması	72
2.2. Millî Bir Dil Politikasının Eksikliği	73
2.3. Türkçe Öğretimindeki Yetersizlik	74
2.3.1. Öğretmenin Önemi	75
2.4. Türkçeyi Özensiz Kullanma	76
2.5. Yabancı Dille Öğretim	77
2.6. Bilim Dili Olarak Türkçenin Tercih Edilmemesi	78
2.7. Kelime ve Terim Türetmedeki Yetersizlik	78
2.8. Türk Dil Kurumu	79

	<u>Sayfa</u>
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	81
1. AİLE	81
2. EĞİTİM VE ÖĞRETİM	82
2.1. Öğretmen	82
2.2. Okul Öncesi Eğitim	82
2.3. İlk ve Ortaöğretim	83
2.4. Yükseköğretim	84
2.5. Yabancı Dille Öğretim	84
2.6. Yabancı Dil Öğretimi	85
2.7. Bilim Dili Türkçe	86
3. BASIN-YAYIN	86
4. TİCARİ ALAN	88
5. BİLİŞİM	89
6. SANAT	90
7. TÜRK DÜNYASINDA VE DÜNYADA TÜRKÇE	90
8. DİL BAYRAMI	91
9. KAMU KURUM VE KURULUŞLARI	91
9.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı	92
9.2. Türk Dil Kurumu	92
9.3. Cumhurbaşkanlığı	93
9.4. Diyanet İşleri Başkanlığı	93
9.5. Dışişleri Bakanlığı	93
9.6. Dış Ticaret Müsteşarlığı	94
9.7. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu	94
9.8. Türk Patent Enstitüsü	94
9.9. Türk Standartları Enstitüsü	94
9.10. Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü	94
9.11. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü	95
9.12. Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı	95
9.13. Millî Eğitim Bakanlığı	95
9.14. Belediyeler	96
10. YASAL DÜZENLEMELER	96
11. MİLLÎ BİR DİL POLİTİKASI	96
SONUÇ	97
EKLER VE KAYNAKÇA	
Ek: 1 RADYO VE TELEVİZYONLARDA KULLANILAN SÖZ VARLIĞI	99
Ek: 2 YABANCI DİLLE YAPILAN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN ANA DİLİ	
BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	101
Ek: 3 TÜRKÇE İLE İLGİLİ MEVZUAT	103
KAYNAKÇA	115

ÖNSÖZ

(KOMİSYONUN KURULUŞU VE ÇALIŞMALARI)

22. dönemde, İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem ve 106 milletvekilinin “Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçenin korunması ve etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi ” amacıyla Anayasa'nın 98, İçtüzük'ün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına 16.05.2006 tarihinde vermiş oldukları önerge, Genel Kurulun 18.05.2006 tarihli 104'üncü birleşiminde okunmuş, 13.02.2007 tarihli 62'nci birleşiminde görüşülmüş ve 886 sayılı karar ile önergede belirtilen konuların araştırılması için bir Komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 01.03.2007 tarihli 70'inci birleşiminde Komisyona üye seçimi yapılmıştır.

Yapılan seçim sonucunda;

Adalet ve Kalkınma Partisi Grubundan,

Recep Garip	Adana Milletvekili
Eyyüp Sanay	Ankara Milletvekili
Hikmet Özdemir	Çankırı Milletvekili
Ekrem Erdem	İstanbul Milletvekili
Avni Doğan	Kahramanmaraş Milletvekili
Mevlüt Akgün	Karaman Milletvekili
Alâettin Güven	Kütahya Milletvekili
Mehmet Atilla Maraş	Şanlıurfa Milletvekili
Mehmet Çiçek	Yozgat Milletvekili

Cumhuriyet Halk Partisi Grubundan,

Mustafa Gazalıcı	Denizli Milletvekili
Ali Cumhur Yaka	Muğla Milletvekili
Engin Altay	Sinop Milletvekili
Muharrem İnce	Yalova Milletvekili

Anavatan Partisi Grubundan,

Reyhan Balandı	Afyonkarahisar Milletvekili
----------------	-----------------------------

Komisyon üyesi olarak seçilmişlerdir.

Komisyon, 01.03.2007 tarihinde en yaşlı üye sıfatıyla Ankara Milletvekili Eyyüp Sanay Başkanlığında 9 üyenin katılımı ile ilk toplantısını yapmıştır. Bu toplantıda gizli oyla gerçekleştirilen seçim sonucunda, Komisyon Başkanlığına İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem, Başkan Vekilliğine Ankara Milletvekili Eyyüp Sanay, Komisyon Sözcülüğüne Adana Milletvekili Recep Garip ve Kâtip Üyeliğe Kütahya Milletvekili Alâettin Güven seçilmişlerdir.

Komisyon, önergede yazılı konular hakkında bilgi edinmek üzere kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinden, üniversitelerden Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 105'inci maddesi uyarınca, bakanları, üst düzey kamu görevlilerini, sivil toplum örgütlerinin başkanlarını ve öğretim üyelerini davet ederek bu kişilerin görüş ve önerilerini dinlemiştir.

Söz konusu Meclis araştırmasını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yapmakla görevlendirilen Komisyon, her türlü bilgi ve belgeyi temin etmek üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ve Genel Sekreterliği, Başbakanlık, bakanlıklar, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığı, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı, valilikler, il ve ilçe belediye başkanlıkları, sivil toplum örgütleri, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, bünyesinde Fen-Edebiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi bulunan üniversiteler, milletvekilleri, ulusal ve yerel basın yayın kuruluşları (gazete, dergi, radyo, televizyon) ile yazışmalar yapmıştır. Komisyon, çalışmalar sırasında konuyla ilgili kurumlara 103 adet kayıt numarası üzerinden 2219 adet yazı göndermiş, karşılığında 652 adet evrak gelmiştir.

Komisyon, Genel Kurul tarafından kendisine verilen üç aylık çalışma süresinden önce çalışmalarını bitirmiş ve araştırmayı tamamlamıştır. Ancak 3 Mayıs 2007 tarihinde erken seçim kararı alınarak 22 Temmuz 2007 Pazar günü seçimlerin yapılmasına karar verilmiş ve seçim sürecine girilmesi dolayısıyla da Komisyonun hazırladığı rapor TBMM Genel Kurulunda görüşülememiş, çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

Konunun önemine binaen 23. dönemde tekrar araştırma önergesi verilerek konuyla ilgili yeniden Meclis araştırması açılması istenmiştir.

23. dönemde, Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün ve 20 milletvekili (10/35), Samsun Milletvekili Suat Kılıç ve 25 milletvekili (10/43), Kütahya Milletvekili Alim Işık ve 38 milletvekili (10/49), Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Grup Başkan Vekilleri Ankara Milletvekili Hakkı Suha Okay, İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve İzmir Milletvekili Kemal Anadol (10/70) tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilen Meclis araştırması önergelerinde;

Dilin insanlar arasındaki iletişimin temel aracı olduğu ve aynı zamanda milletleri millet yapan en önemli unsurların başında geldiği; millî birliğin ve bütünlüğün temel taşı olan dilin, millî kültürün de esasını teşkil ettiği belirtilmiştir.

Günümüzde Türkçenin iyi yazılıp konuşulmadığı, ilk ve ortaöğretimde yeni yetişen nesillere Türkçenin yeterince öğretilmediği, gençlerin Türk dilinin güzellik ve zenginliklerinden giderek mahrum kaldıkları ve kültürümüzden, dolayısıyla medeniyetimizden habersiz bir nesil yetiştiği tespit edilmiştir.

Millî kimliğimiz olan Türkçemizin son yıllarda ciddi bir bozulma ve yozlaşma tehdidi altında olduğu, dilde başlayan yozlaşma ve yabancılaşmanın zamanla tüm değerlerin yok olmasına ve millî birlik ve beraberliğin büyük zarar görmesine neden olacağı ve dilini koruyamayan milletlerin zamanla tarih sahnesinden yok olacakları ifade edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilen bu önergelerle Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçenin korunması ve geliştirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılması arz ve talep edilmiştir.

Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün ve 20 milletvekili, Samsun Milletvekili Suat Kılıç ve 25 milletvekili, Kütahya Milletvekili Alim Işık ve 38 Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Grup Başkan Vekilleri Ankara Milletvekili Hakkı Suha Okay, İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ve İzmir Milletvekili Kemal Anadol tarafından “Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla Anayasa’nın 98, İçtüzük’ün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına vermiş oldukları önergeler, Genel Kurulun 25.12.2007 tarihli 41’inci birleşiminde görüşülmüş ve 906 sayılı karar ile önergelerde belirtilen konuların araştırılması için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Karar, 31.12.2007 tarih ve 26743 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

Söz konusu kararda, Komisyonun 16 üyeden oluşmasına, çalışma süresinin Başkan, Başkan Vekili, Sözcü ve Kâtip Üye seçimi tarihinden başlamak üzere 3 ay olmasına ve gerektiğinde Ankara dışında çalışma yapmasına yer verilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 31.01.2008 tarihli 57'nci birleşiminde Komisyona üye seçimi yapılmıştır.

Yapılan seçim sonucunda;

Adalet ve Kalkınma Partisi Grubundan,

Avni Erdemir	Amasya Milletvekili
İbrahim Kavaz	Erzurum Milletvekili
Abdülhadi Kahya	Hatay Milletvekili
Mesude Nursuna Memecan	İstanbul Milletvekili
Necat Birinci	İstanbul Milletvekili
Mehmet Domaç	İstanbul Milletvekili
Mevlüt Akgün	Karaman Milletvekili
Ayşe Türkmenoğlu	Konya Milletvekili
Mehmet Nil Hıdır	Muğla Milletvekili
Suat Kılıç	Samsun Milletvekili

Cumhuriyet Halk Partisi Grubundan,

Necla Arat	İstanbul Milletvekili
Muharrem İnce	Yalova Milletvekili
Ali Koçal	Zonguldak Milletvekili

Milliyetçi Hareket Partisi Grubundan,

Hasan Çalış	Karaman Milletvekili
Metin Ergun	Muğla Milletvekili

Demokratik Toplum Partisi Grubundan,

Şerafettin Halis	Tunceli Milletvekili
------------------	----------------------

Komisyon üyesi olarak seçilmişlerdir.

Komisyon, 05.02.2008 tarihinde en yaşlı üye sıfatıyla Erzurum Milletvekili İbrahim Kavaz, Başkanlığında 10 üyenin katılımı ile ilk toplantısını yapmıştır. Bu toplantıda gizli oyla gerçekleştirilen seçim sonucunda, Komisyon Başkanlığına İstanbul Milletvekili Necat Birinci, Başkan Vekiliğine Karaman Milletvekili Mevlüt Akgün, Komisyon Sözcülüğüne Muğla Milletvekili Metin Ergun ve Kâtip Üyeliğe Yalova Milletvekili Muharrem İnce seçilmişlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu seçime ilişkin 31.01.2008 tarih ve 908 sayılı kararı, 14.02. 2008 tarih ve 26787 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Çalışmalarına 05.02.2008 tarihinde başlayan Komisyon, ikinci toplantısında Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Necat Birinci Başkanlığında aşağıda yazılı olan kararları almış ve bu kararlar çerçevesinde çalışmasını gerçekleştirmiştir.

1. Komisyon toplantılarında tam tutanak tutulmasına,
2. Komisyon çalışmalarını kamuoyuna duyurabilmek, ilgililer ile iletişim ve bilgi akışını sağlamak için ağ (web) sitesi kurulmasına,
3. Komisyon çalışmalarına yardımcı olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarından uzman görevlendirilmesine, konuyla ilgili gerekli yazışmaların yapılmasına, davet edilecek kişi ve kuruluşların tespiti hususlarında Komisyon Başkanlığının yetkili kılınmasına,
4. Komisyon üye ve uzmanlarının gerektiğinde Ankara dışında da araştırma ve inceleme yapmalarına,
5. Komisyonun Genel Kurul çalışma saatlerinde de toplanabilmesine karar verilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 906 sayılı kararı çerçevesinde kurulan ve çalışmalarına 05.02.2008 tarihinde başlayan Komisyonumuz çalışma takvimi içerisinde 7 toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda 6 kişinin bilgisine başvurmuştur. Komisyon çalışmalar sırasında konuyla ilgili kurumlara 30 adet yazı göndermiş, karşılığında 5 adet evrak gelmiştir.

Komisyon, İktüzük'ün 105'inci maddesi uyarınca, önerelerde yazılı konular hakkında bilgi edinmek üzere kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinden, üniversitelerden çeşitli kişileri davet ederek bu kişilerin görüş ve önerilerini dinlemiştir.

Komisyon, 22. dönemde kurulan Komisyonun hazırlamış olduğu raporu ana metin olarak kabul etmiş ve çalışmalarını bu metin üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, Araştırmanın Konusu ve Komisyon Çalışmaları başlıklı Birinci Bölüm, Dil ve Dilin Önemi başlıklı İkinci Bölüm, Dünya Dilleri ve Türkçe başlıklı Üçüncü Bölüm, Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Alfabeler başlıklı Beşinci Bölüm ve Türkçenin Gücü başlıklı Altıncı Bölüm çıkarılarak bunları daha kısa ve öz bir şekilde anlatan Giriş ve Komisyon çalışmalarını özetleyen Ön Söz adlı yeni kısımlar eklenmiştir. Türkçenin Tarihi Dönemleri başlıklı Dördüncü Bölüm ve Türkçenin Bugünkü Durumu başlıklı Yedinci Bölüm aynen korunmuş ve Çözüm Önerileri başlıklı Sekizinci Bölüm, 1994 yılında Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türk Dilinin Kullanılmasına İlişkin Kanun Taslağı ve Komisyon çalışmaları çerçevesinde elde edilen verilerin rapora ilave edilmesi suretiyle yeniden oluşturulmuştur.

Komisyonun üç ay olan görev süresi, Başkan, Başkan Vekili, Kâtip ve Sözcü seçiminin yapıldığı 05.02.2008 tarihinde başlamıştır. Komisyon, üç aylık normal süresine ek olarak aldığı bir aylık uzatma süresinin sonunda raporunu Başkanlığa teslim etmiştir.

Komisyon çalışmalarına ve rapor yazımına katkıda bulunmak üzere TBMM Yasama Uzman Yardımcısı Serhat Karabektaş ve Türk Dil Kurumu Başkanlığından Dil Uzmanları Hatice Malkoç ile Betül Yılmaz, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından Kurul Uzmanı Yılmaz Çebi, Radyo Televizyon Üst Kurulu Başkanlığından Uzman Denetçi Salih Güney kurumlarınca görevlendirilmişlerdir.

GİRİŞ

“Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”

Mustafa Kemal Atatürk

Diller, her kavmin kendi toplum yapısına göre şekillenmiş özel birer anlaşma sistemidir. Bugün yeryüzünde kaç dil konuşulduğunu kesin bir sayı ile belirtmek güçtür. Bu güçlük, yeryüzünün daha yeterince tanınmamış olan bölgelerinde işlenip incelenmemiş veya henüz bir yazı dili durumuna gelememiş birtakım dillerin varlığından ileri gelmektedir. **Dil bilimi alanında yapılan çeşitli tespit ve sayımlara göre, dünyada ölü veya yaşayan 4000 civarında dil bulunmaktadır. Bu diller arasında en çok konuşulanlar Çince, İngilizce, İspanyolca, Hintçe ve Türkçedir.**

Nesilden nesile aktarılacak ve değişip gelişerek günümüze kadar uzanan dillerin binlerce ve belki de yüz binlerce yıllık geçmişleri vardır. Fakat elimizde en eski medeniyetleri kurmuş olan insanların dillerinden bugüne gelebilmiş belgeler bulunmadığından bizim, dilin ilk şekilleri ve en eski diller hakkında hemen hemen hiç bilgimiz bulunmamaktadır. Eldeki en eski yazılı belgeler niteliğini taşıyan Sümerce metinler bile, bundan ancak 5500 yıl öncesine kadar uzanabilmektedir. Türkçenin en eski ürünleri ise, VII. - VIII. yüzyıllara ve tarihsiz metinlere göre de ancak V. - VI. yüzyıllara kadar götürülebilmektedir. Hâlbuki, yapılan en son araştırmalar, ilk insanların bundan bir milyon yıl kadar önce yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

I. TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

En az 2000 yıllık tarihi bir geçmişi olan Türkçemiz, **Ural - Altay** dil grubunun Altay kolunda yer alır. Adını **Ural** ve **Altay** dağlarından alarak iki öbek veya iki ana kol oluşturan bu gruptaki diller arasındaki benzerlikler, her iki kolun da eklemeli birer dil olması, aralarında derece farkları bulunmakla birlikte, birer ünlü uyumu sistemine sahip olmaları, ses bilgisi, kelime türetme yolları ve cümle yapıları bakımından yakınlıklar taşımaları ve kelime eşlikleri gibi noktalarda toplanabilir.

Altay **dil** ailesine giren başlıca diller, **Türkçe, Moğolca, Mançuca ve Tunguzcadır**. Son zamanlarda **Korece** ile **Japonca** da bu gruba dâhil eden dil bilimciler vardır. Korecenin Altay dilleri ile olan akrabalığı hemen hemen kesinleşmiş gibidir. Fakat Japoncanın akrabalığına ilişkin çalışmalar şimdilik kesin bir sonuca ulaşmış değildir.

II. KÖKLÜ BİR DİL OLARAK TÜRKÇE

Türkçemiz dünya dilleri içerisinde bilinen en eski dillerden biridir. Sümerce çivi yazılı tabletlerde Türkçe sözcükler, dilimizin ne kadar eski ve etkin bir dil olduğunu göstermektedir. Sümerce bugün artık tarihe karışmış bir dil olmasına rağmen onunla yaşıt olan Türkçe hâlâ en canlı şekliyle varlığını sürdürmektedir. Bu bulgulardan yola çıkan Prof. Dr. Osman Nedim Tuna Türkçenin en az 8500 yıl öncesine uzanan bir geçmişi olduğunu ispat etmektedir. Yedinci

yüzyılda ortaya konan Orhun Yazıtları gelişmiş bir Türkçenin varlığını göstermektedir. Kuşkusuz bu aşamaya gelene kadar bilinmeyen çok eski tarihlerden beri var olan bir dil olduğu açıktır. İngilizce gibi diller ise en çok 600-700 sene mazisi olan dillerdir. Türkçe gibi köklü bir geçmişi olan bir dil, elbette bu yönüyle de pek çok dilden üstündür.

Üstelik, İlk Türkçenin Hint-Avrupa dilleri dâhil birçok dili etkilediği bilinmektedir. Belki de ilk yazı sistemini geliştiren Türkler ve diğer Asyalı kavimlerdi. İngiltere’de 11. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Anglo-Saksonlar gerçekten geri bir kavimdi. Ottan evlerde yaşıyorlardı. O dönemlerde bizim edebiyatımız ise şaheserlerini ortaya koyuyordu. Yunus Emreler, Hacı Bektaşlar, Hoca Ahmet Yeseviler güzel Türkçemizle güzel edebiyat ürünleri veriyorlardı. Zaten dil bilimcilerin de belirttiği gibi İngilizcenin söz varlığının yüzde 60’ı Latince, Yunanca gibi dillerden alınmıştır. Kendi kelime hazinesi ise yüzde 15 kadardır. Türkçe ise 8500 sene işlenmiş köklü, düzenli ve sağlam bir dildir.

III. KONUŞULDUĞU COĞRAFİ ALAN BAKIMINDAN TÜRKÇE

Türkçe, 12 milyon kilometre karelik geniş bir coğrafi alanda konuşulması açısından da dünyanın en büyük dillerinden biridir. Günümüzde eğitim, iş gibi çeşitli sebeplerle farklı bölgelerde yaşamak durumunda olan 4 milyonu aşkın Türk’ü de buna dâhil edersek bu alan daha da genişlemektedir.

Türk dilinin günümüzdeki yayılma alanlarını şöyle özetleyebiliriz: Moğolistan-Çin içlerinden Tibet sınırına ve oradan Hazar Denizi’ne değin uzanan bölgede Yeni Uygur, Kırgız, Özbek, Türkmen, Karakalpak ve Kazak Türkçeleri; Kuzeydoğu Sibirya’da Sahaca (Yakutça); Çin’de Sarı Uygur ve Salar Türkçeleri; Altay-Abakan-Sayan bölgesinde Sayan, Tufa (Karagas), Hakas, Tuva, Altay ve Şor Türkçeleri; bu bölgenin kuzeyinde Çulım, Baraba, Batı Sibirya, Başkurt, Kazan Türkçeleri ve Çuvaşça; Hazar Denizi’nin batı kıyısından Doğu Trakya’ya değin uzanan bölgede Nogay, Kumuk, Karaçay, Malkar, Azeri ve Türkiye Türkçeleri; Kırım’da Kırım Tatarcası, Kırım Osmanlıcası; Moldovya’da Gökoğuz (Gagavuz) Türkçesi; Makedonya’da Rumeli ağızları; Ukrayna-Polonya-Litvanya’da Karay Türkçesi.

Türkler tarihin eski devirlerinde olduğu gibi bugün de varlıklarını oldukça geniş bir coğrafyada sürdürmektedir. Dünya haritasına baktığımız zaman doğuda Moğolistan ve Çin içlerinden, batıda Viyana’ya; kuzeyde Sibirya’dan, güneyde Bağdat, Lübnan sınırı ve Kıbrıs içlerine kadar uzanan büyük coğrafyaya Türklerin yayıldıklarını görürüz. Türk milleti, bu geniş coğrafya içinde yer alan Moğolistan, Çin, Rusya, Afganistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, İran, Irak, Suriye, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan, Bulgaristan, eski Yugoslavya bölgesi, Romanya ve Polonya’da yaşamaktadır.

Günümüzde eğitim, iş gibi çeşitli sebeplerle farklı bölgelerde yaşamak durumunda olan dört milyonu aşkın Türk’ü de buna dâhil edersek bu alan daha da genişlemektedir.

Bütün bu alanlarda konuşulan Türk dilinin biri Yakutça diğeri Çuvaşça olmak üzere iki uzak lehçesi vardır. Yakutça ve Çuvaşça, Türk dilinin metinlerle takip edilebilen devirlerinden daha önceki çağlarda ayrıldıkları ve ana Türk kitlesi ile temasları kesildiği için ayrı birer lehçe karakteri kazanmışlardır. Esasen Yakutça ve Çuvaşça, yüzyıllar boyunca birer konuşma dili olarak kullanılmış, ancak 19. ve 20. yüzyıllarda yazı dili hâline gelmiştir. Bugün her iki lehçe de Kiril alfabesini kullanmaktadır.

Yakutlar, Sibirya’da, batıdan doğuya, Katanga, Ölenek, Lena ve Kamçatka’ya doğru Kolima İrmakları çevresinde yaşarlar. Bu bölge siyasi olarak Rusya’ya bağlı Yakutistan Muhtar Cumhuriyeti adını alır. Yakutların nüfusu 400.000’e yakındır.

Çuvaşlar, Moskova ile Kazan arasında, İdil (Volga) Irmağı boylarında yaşamaktadırlar. Esas kitle Çuvaşistan Muhtar Cumhuriyeti'ndedir. Tataristan ve Başkurdistan Muhtar Cumhuriyetlerinde yaşayanları da vardır. Nüfusları iki milyon kadardır.

Çeşitli lehçelere ayrılan Türkçe için bugüne kadar pek çok sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Bu denemeler çok ayrıntılı ve birbirinden oldukça farklıdır. Hemen hemen her birinde ayrı bir ölçü kullanılmış, pek çoğunda tarihî Türk lehçeleri ile bugünküler birbirine karıştırılmıştır. Yazı dillerine göre yapılacak bir sınıflandırma hem daha sade olacak, hem de bugünkü durumu daha iyi yansıtacaktır.

Başlangıçtan 13. yüzyıla kadar Türkçenin tek yazı dili vardı. Bu yazı dili bütün Türkler için ortaktı. 13. yüzyılda Türk yazı dili, Kuzey-Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış ve 19. yüzyıla kadar bu şekilde gelmiştir. 6-7 asır boyunca, bütün doğu ve kuzey Türklüğü Kuzey-Doğu Türkçesini; bütün batı Türklüğü de Batı Türkçesini kullanmışlardır. Rus istilasından sonra, 19. yüzyılda batı kolu içinde Azerbaycan; Çin istilasından sonra da Kuzey-Doğu kolu içinde Kazan Türkçeleri ayrı birer yazı dili hâline gelmeğe başlamış; 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra ise başlıca Türk ağızları, Ruslar tarafından ayrı birer yazı dili hâline getirilmiştir.

Bugün dünyada konuşulan diller içerisinde Türkçe 220 milyon konuşanıya beşinci sıradadır.

Dünya Dilleri (Yüz milyondan fazla konuşuru olan diller)

Çince (Sekiz lehçesiyle birlikte)	1.300.000.000
İngilizce	427.000.000
İspanyolca	266.000.000
Hintçe (Urduca ile birlikte)	223.000.000
TÜRKÇE (Bütün lehçeleriyle)	220.000.000
Arapça (Bütün lehçeleriyle)	181.000.000
Portekizce	165.000.000
Bengalce	162.000.000
Rusça	158.000.000
Japonca	124.000.000
Almanca	121.000.000
Fransızca	116.000.000

IV. TÜRKÇENİN DİĞER DİLLERLE ETKİLEŞİMİ

İlk yazılı belgeleri MS 5. yüzyılda başlayan ve tarih boyunca çeşitli şaheserlerin yazımında kullanılan dilimiz, bu uzun ve verimli geçmişine rağmen yeterince işlenmediği ve korunmadığı için, günümüzde sahip olduğu anlatım imkânları oranında bilinmemekte ve dilimizin bu gücünden faydalanılamamaktadır. Türkçeyi gücü oranında tanımayan, bilmeyen veya kullanamayanlar da zaman zaman başka dillerle karşılaştırarak fakir bir dil gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Anlatım gücü, gerçek kelime hazinesi göz önüne alınmadan yapılan bu karşılaştırmalarda Türkçenin aleyhine sonuçlar çıkarılmaktadır.

Tarihî süreçte Türkçenin yabancı dillerden etkilenmiş olması, dilimizin yapısını ve milletimizin o dönemlerdeki kültürel ve sosyolojik durumunu bilmeyen veya bunu göz önüne almayan kişilerce Türkçenin fakirliğine dayandırılmaktadır.

Tarih boyunca çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, farklı bölgelerde çeşitli devletler kurmuş olan milletimiz, tabiatıyla bu bölgelerdeki milletlerle kültür alışverişlerinde de bulunmuştur. Bu ilişkiler sonunda kültürde meydana gelen değişimler, kültürün taşıyıcısı ve en önemli göstergesi olan dile de yansımış, Türk dili ile bu milletlerin dili arasında çok önemli oranlarda alışveriş olmuştur. Türk dili ve kültürü birtakım değişmelere uğramış, ancak sağlam bir temelinin bulunması dolayısıyla bu değişimler özüne fazla etki edememiştir. Bu temasların meydana geldiği dönemlerde Türk milleti, siyasi açıdan azınlık durumunda kalmadığı için, azınlıkların ruh hâliyle kendilerini koruma ve bu sayede yok olmaktan kurtulma içgüdüleriyle davranmamış ve bu yüzden yabancı etkilere açık kalmıştır.

Diğer milletlerle yapılan kültürel etkileşim neticesinde Türkçe, gücü ve zengin yapısıyla birçok yabancı dile kelime vermiş, bazı dillerden de kelimeler almıştır. Arapçadaki **terzi, topçu, donanma, börek, kavun, kundura, bardak, çengel** gibi örneklerini artırabileceğimiz pek çok kelime Türkçe kökenlidir. Rusçada **bajram** (bayram), **aga** (ağa), **bulgur, kurt, kazan, bubreg** (börek), **basma** gibi Türkçe kökenli pek çok kelime bulunmaktadır. Arnavutçada kullanılan **çanak, çalı, bardak, bakilava** (baklava), **etek, damila** (damla) gibi sayılarını artırabileceğimiz sözler de Türkçe kökenlidir.

Türkçenin başka dillerden aldığı ve başka dillere verdiği kelimelerin sayısı Türk Dil Kurumu kaynaklarına göre şöyledir:

Diller	Alınan Kelime	Verilen Kelime
Almanca	97	166
Arapça	6464	2000
Arnavutça	1	3000
Bulgarca	19	3500
Çekçe		248
Çince		300
Ermenice	23	4262
Farsça	1361	3000
Fince	2	118
Fransızca	5232	
İbranice	7	
İngilizce	471	470
İspanyolca	33	
İtalyanca	587	146
Japonca	9	
Korece	1	
Latince	77	
Macarca	19	200
Moğolca	13	
Norveççe	2	
Portekizce	3	
Rumca	400	
Rumence		3000
Rusça	44	2500
Sırpça		9000
Soğdca	2	
Ukraynaca		800
Urduca		227
Yunanca	48	3000

V. DEVLET DİLİ OLARAK TÜRKÇE

Devlet dili olmak, dillerin büyüklüğü için çok önemli ölçüdür. Bu anlamda Türklerin kurduğu bütün devletlerde devletin dili Türkçe olmuştur.

Dünyadaki yaklaşık 4000 dilden, aralarında Türkçenin de bulunduğu sadece 118 dil, bugüne kadar devlet dili olma şansına sahip olmuştur. MÖ III. yüzyılda büyük bir devlet olan Hun İmparatorluğundan başlamak üzere, gerek Doğu, gerek Batı Türkleri arasında Türkçe her zaman devlet dili olmuştur. Köktürklerde ve Uygurlarda olduğu gibi Karahanlılarda da devletin dili Türkçedir. Temas ettikleri çevreler itibarıyla Büyük Selçuklular resmi yazışmalarında Farsçayı kullanmakla beraber, devletin dili yine Türkçe olmuştur. Osmanlıları, beylikten imparatorluğa taşıyan en büyük güç de devletin dilinin Türkçe oluşudur. Bugün Türkçe, Türkiye dışında Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan gibi birçok ülkenin devlet dilidir.

VI. BİLİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE

Bir dilin büyüklüğünün en önemli göstergelerinden biri, o dilin bilim dili olma niteliğine sahip olmasıdır. Türkçe, kelime hazinesinin zenginliği, kelime grupları oluşturma yoluyla yeni sözcükler elde edebilme özelliği ve çok sayıda yapım ekiyle yeni kelimeler türetmeye elverişli olması bakımından bilim dili olarak kullanıma en elverişli dildir. Türkçe tarihî seyir içinde yetiştirdiği bilim adamlarıyla, oluşturduğu çok değerli eserlerle bilim dili olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam etmektedir. Unutmamak gerekir ki bir dil, kullanıldığı alanda gelişir ve zenginleşir.

Tarihimizde Türkçenin bilim dili olarak kullanıldığını gösteren pek çok örnek vardır. Daha 1072'de Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divanü Lügat-it Türk'te yer alan kelimelerin sayısı 8624'tür, bu kelimelerin içinde çok sayıda Türkçe tıp terimi de bulunmaktadır. Oysa aynı dönemde hazırlanmış bir Latince-İngilizce sözlükte yer alan kelime sayısı 3000'dir. Türkçedeki kelime sayısı, bu dönemde, İngilizcedeki sayının yaklaşık üç katı kadardır. Üstelik Kaşgarlı Mahmut, eserinde, canlı dilde yaşamayan ve Türkçe kökenli olmayan kelimelere yer vermediğini de belirtir.

VI-XI. yüzyıllar arasındaki Eski Türkçe döneminde bu eserden başka siyaset biliminin ilk örneği sayılabilecek olan Yusuf Has Hacı'ın Kutadgu Bilig adlı eseri ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevirisi, bu dönemde yazılan ve Türkçenin bilim dili olarak gücünü gösteren eserlerdir. XIV. yüzyıl sonunda ve XV. yüzyıl başında yaşayan Celâlüddin Hızır'ın (Hacı Paşa) eseri Müntehâb-ı Şifa ise Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitaplarından biridir.

Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu eserlerden de anlaşılacağı üzere Türkçe, tarihin çeşitli dönemlerinde, çeşitli bilim dallarında eser verilen güçlü bir bilim dilidir.

VII. ZENGİN BİR DİL OLARAK TÜRKÇE

Türkçe söz varlığı açısından da dünyanın güçlü dilleri arasında ön sıralarda yer almaktadır. İngilizlerin 650 bin kelimeye sahip sözlükleri bütün yazar ve coğrafi yer adlarıyla bu rakama ulaşırken Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğü sadece kelimelerle 112.000'dir. Yazı dilimizin söz varlığı bilim ve sanat terimlerimiz, Derleme Sözlüğü'ndeki 130.000 söz, deyimlerimiz, atasözlerimizle dilimizin söz varlığının 700.000 kelimeye ulaştığı görülmektedir. Dünyada böylesine zengin bir söz varlığına sahip ikinci bir dil yoktur.

VIII. AHENKLİ BİR DİL OLARAK TÜRKÇE

Türkçe, edebiyat dili olmak için de oldukça elverişli bir dildir. Türkçede nazma benzeyen atasöz, deyimler hazinesi oldukça zengindir. Hatta Orhun abidelerini inceleyen bazı bilimler, bu abidelerdeki yazıların şiir olabileceğini söylemişlerdir. Türkçenin şiirsel üslubundan kaynaklanan bu durum, güzel Türkçemizin şiirselliğini gösteren bir örnektir. Asırlardır güzel Türkçe ile yazılmış eserler, tüm dünyada Türkçenin yayılmasına katkı sağlamışlardır.

Prof. Teosodoviç Sırbistan'da Üniversitedeki Sırp gençlerin Türkçe şiirlerden çok hoşlandığını, bu dilin müzikliliğine hayran kaldıklarını ifade etmektedir. Bu da Türkçemizin apayrı bir güzelliğini ortaya çıkarmaktadır. "Acun Firarda" adlı programda bir yabancı bayan, Acun'a "Konusuğu dilin kulağa çok hoş gelen bir dil olduğunu, tebessüm etmesinin nedeninin de bu olduğunu" açık yüreklilikle ifade etmişti. Dilimiz gerçekten başka dilleri konuşanların da samimi itiraflarıyla kulağa hoş gelen bir dildir.

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKÇENİN TARİHİ DÖNEMLERİ

Dilimizin milattan birkaç bin yıl öncesinde Ana Altaycaya veya Altay dil birliğine kadar uzanan bir tarihi vardır. Ancak, bu tarihin MS V. yüzyıldan önceki devrelere ait bilgilerimiz belgelere dayanmaz. Çeşitli karşılaştırmalarla elde edilen teorik bilgilerden ibarettir. Bunlarda da farklılıklar vardır. Şu veya bu görüş kesindir, diyemiyoruz. Yalnız, ileri sürülen görüşlerin ortak noktalarını dikkate alarak, Türkçenin ana kaynağından bugünkü yazı dillerine ve lehçelerine kadar uzanan gelişme devrelerini kabataslak şöyle sıralayabiliriz.

1. ALTAY DİL BİRLİĞİ DÖNEMİ

Türkçenin Altay dillerinden (Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Korece, Japonca) henüz ayrılmadığı karanlık, bilinmeyen bir dönem olarak değerlendirilir.

2. TÜRK - ÇUVAŞ - MOĞOL - TUNGUZ DİL BİRLİĞİ DÖNEMİ

Bu döneme ait bilgilerimiz sadece dil karşılaştırmalarından ve bazı arkeoloji verilerinden elde edilen teorik bilgi ve sonuçlara dayanmaktadır. Sınırlı ve münferit bilgiler hâlinindedir. Bunun başlıca sebebi, Türklerin ana vatanı sayılan Altay - Ural Dağları arasındaki bölgelerin, durmadan göç eden çeşitli Doğu Asya kavimlerinin akın, mücadele ve konaklama yerleri oluşudur. Bu dönemi Batı Ana Altay ve Doğu Ana Altay olmak üzere iki gruba ayıran bilginler de vardır. Bu sınıflamaya göre, Batı Ana Altayca yalnız Türk dilini ve Çuvaşçayı, Doğu Ana Altayca ise öteki Altay dillerini içine almaktadır.

3. İLK TÜRKÇE VEYA ÖN TÜRKÇE (ÇUVAŞ - TÜRK DİL BİRLİĞİ) DÖNEMİ

Bu dönem, hükümdar ve yer adları, yabancı kaynaklarda geçen kelime ve özel adlarla belirlenen Hun, Avar, Hazar, Bulgar dillerinin Türkçeden henüz ayrılmadığı dönem olarak gösterilir.

4. ANA TÜRKÇE DÖNEMİ

Bu dönem, Türklerin tarih sahnesinde görüldüğü Büyük Hun İmparatorluğu zamanındaki Türkçedir. Bu dönemden elimize herhangi bir belge geçmemiştir. Hun devrinde söylenmiş bazı şiirleri Çince metinlerden öğrenmek mümkündür. Hunların ilk temas ve çatışmaları Orta Asya'nın doğusundaki Altay kavimleri ve Çinliler ile. Bu bakımdan, Türklerle ilgili ilk kayıtlara Çin kaynaklarında rastlanmaktadır. Ancak, bu kayıtlar, gerilere doğru gittikçe belirsizleşmekte ve milattan çok eski yüzyıllara kadar uzanmaktadır.

Türkçenin karanlık çağlarına ait dönemler ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz şekildedir. Bundan sonraki dönemlere ait metinler, yazılı kaynaklar olduğu için dilimizin tarihî gelişimi sağlıklı bir şekilde izlenebilmektedir. Türkçenin metinlerle takip edilebilen bu dönemleri sırasıyla şöyledir:

5. ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ

Türkçenin miladi VI. yüzyıldan sonraki gelişmelerini kaynaklardan elde edilen bilgiler ve metinlerle takip edebilmekteyiz. Bilim dilinde **Eski Türkçe** terimi, Türkçenin İslamiyet öncesi dönemi ile İslam'ı ilk kabul dönemine verilen addır. Zaman olarak VI - XIII. yüzyıllar arasını kaplar. Köktürk Devleti'nin kuruluşu ile başlar (MS 552). Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçelerini içine alır. Bunları zaman ve bölge itibarıyla;

- a - Köktürk devri (VI - VIII. yüzyıllar)
- b - Uygur devri (VIII - XIII. yüzyıllar)
- c - Karahanlı devri (X - XIII. yüzyıllar) olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Eski Türkçe, Köktürkler döneminden itibaren yazılı metinlerle takip edilen ve gelişmesini 13. yüzyıla kadar tek yazı dili olarak sürdüren Türkçedir. Bu dönemde Türkçenin yayılma alanı ana hatlarıyla kuzeyde Yenisey Irmağı çevresinden ve Moğolistan'dan başlayıp Doğu Türkistan'ın güney sınırına; doğuda Mançurya'dan, batıda Aral Gölü ve Hazar Denizi'ne kadar olan bölgeyi içine alan Orta Asya'dır. Eski Türkçe Dönemi; Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerini içine alır. Birbirinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri kuran Türkler, hangi boydan olurlarsa olsunlar hep bu yazı dilini kullanmışlardır.

Köktürk devrinden kalan başlıca eserler **Orhun** Bengü Taşları ile **Yenisey** ve **Talas** Yazıtları'dır. **Orhun Abideleri** veya **Köktürk Yazıtları** adıyla anılan Bengü Taşlar, bugünkü Moğolistan'ın **Baykal** Gölü güneyinde Orhun Irmağı kıyısında dikilmiş olan üç büyük taş yazıttan oluşmaktadır. Bunlar, MS 731 yılında ölen **Köl Tigin** adına büyük kardeşi ve Köktürk kağanı **Bilge Kağan** tarafından 732 tarihinde diktirilen **Köl - Tigin Yazıtı** ile MS 734 tarihinde ölen **Bilge Kağan** adına 735 tarihinde diktirilen **Bilge Kağan Yazıtı** ve MS 724 - 726 yılları arasında dikildiği tahmin edilen **Tonyukuk Yazıtı'dır**.

Bugün Moğolistan'da bulunan; Türk tarihinin, Türk dilinin, Türk edebiyatının ve bütünüyle Türk kültür tarihinin ilk yazılı metinlerini oluşturan bu yazıtlar, Türklerin kendi icadı olan Köktürk yazısı ile yazılmıştır.

Türklerin Çin tutsaklığından kurtuluşunu, **İlteriş Kağan'ın** bütün Türkleri derleyip toparlayarak özgür bir devlet hâline getirdiğini, Türk devlet adamlarının bu uğurda harcadıkları emekleri, Türk halkının kendi benliğini ve özgürlüğünü koruyabilmesi için neler yapması gerektiğini, millete hitap ederek veciz ve etkili bir dille anlatan bu yazıtlar, aynı zamanda Türk edebiyatının ve hitabet sanatının da ilk mükemmel örnekleridir. Köktürk Yazıtları'nda, dil ve üslup bakımından gelişmiş edebî bir dilin varlığına tanık olunmaktadır. Fevkalade heyecanlı destani bir anlatım tarzı hâkimdir.

Köktürk Yazıtları'nın bulunması ve 1893 yılında Danimarkalı Bilgin W. Thomsen tarafından yazısının çözümlenerek okunması, Türk dili araştırmaları için yeni bir çığır açmıştır.

Yenisey Yazıtları, pek çok küçük mezar taşlarından oluşmaktadır. Tarihleri yoktur. V. yüzyıla ve Kırgızlara ait oldukları sanılmaktadır.

MS 745 yılında Moğolistan'da Köktürk Devleti'ni yıkarak müstakil bir devlet kuran Uygurlar, bu bölgede iken geleneğe uyarak taş yazıtlar dikmişlerdir. Uygurların farklı bir dini kabul etmeleriyle eski Türkçenin yeni bir dönemi başlamıştır. Uygur dönemine ait Mani ve Budist muhitlerinde meydana getirilen pek çok eser bulunmaktadır. 763 yılında Böğü Kagan'ın Maniheizm'i devlet dini olarak kabul etmesinin ardından Türkler yerleşik hayata geçmeye

başlamış ve yeni dinin gereklerini yerine getirmek için Mani alfabetiyle dini eserler vücuda getirmişlerdir. Uygurlar Mani dini etrafında önce Mani alfabetini daha sonra da Uygur alfabetini kullanmışlardır.

Eski Türkçenin Uygur devrinden kalma eserler, taş ve kâğıt üzerine yazılmış çeşitli metinler ile kütük basması denilen tahta harflerle basılmış eserlerdir. 1901-1914 yılları arasında Doğu Türkistan'da yapılan dört ayrı kazıdan Uygur devrine ait yüzlerce sandık eser elde edilmiştir. Eserlerin çoğu dinî niteliktedir. İçlerinde şiirler, tıp, astronomi, falcılık vakıf vb. konular ile ilgili olanlar da vardır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

Sekiz Yüklemek (Sekiz Yiğın): Çince'den çevrilen Sekiz Yüklemek'te Burkancılığa ait dinî-ahlaki inanışlar ve bazı pratik bilgiler vardır. Uygurlar arasında çok yayılan bu eser; kısa cümleleriyle, içten anlatımı ve zengin söz varlığıyla dikkati çeker.

Altun Yaruk (Altın Işık): Singku Seli Tutung tarafından Çince'den Uygurcaya çevrilen en hacimli eserdir. Burkancılığın temellerini, felsefesini ve Buda'nın menkıbelerini içerir. Bunlardan en meşhurları Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi (Açlıktan ölmek üzere olan parsı kurtarmak için kendini feda eden şehzadenin hikâyesi), Dantipali Beğ Hikâyesi (Maiyetindeki geyikleri kurtarmak için kendini feda eden geyikler beğini Dantipali Beğ öldürür ve korkunç alevler de Dantipali Beğ'i yutar.) ve Çaştani Beğ Hikâyesi (Ülkesindeki insanlara hastalık ve bela getiren şeytanlarla Çaştani Beğ'in mücadelesi)dir.

İrk Bitig (Fal Kitabı): Köktürk yazısıyla yazılmış bir fal kitabıdır. Her biri ayrı fal olarak yazılan 65 paragraftan oluşur. Çeşitli inanışlar ve masal unsurlarının bulunduğu kitapta günlük dile ait pek çok kelime de vardır.

Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade): Burkancılığa ait bir menkıbenin hikâyesidir: İyi düşünceli şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek için bir mücevheri elde etmek üzere yaptığı maceralı yolculuk anlatılır.

Eski Türkçenin Karahanlı devrinden kalma üç büyük eser vardır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

Kutadgu Bilig : "Kutlu olma bilgisi" anlamına gelen ve siyasetname niteliğinde bir eser olan Kutadgu Bilig, 1069-1070 yılında Balasagunlu Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınmış manzum bir eserdir. Bu eserde şair, "adalet", "devlet", "akıl" ve "kanaat"i temsil eden dört sembolik şahsı birbirleri ile konuşturarak insan hayatının toplum içindeki anlamını tahlile çalışmıştır. Birbirleriyle çok yakından ilişkili bulunan kişi, toplum ve devlet hayatının ideal ölçülerle düzenlenebilmesi için gerekli şartları göstermiş; hükümdar, vezir, komutan vb. devlet adamlarının taşıması gereken ideal özellikleri belirtmiştir. Şiir düzeyi yüksek bir eserdir.

Dîvânü Lûgati't-Türk : 1077 yılında Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan Dîvânü Lûgati't-Türk büyük çapta ansiklopedik bir Türk dili sözlüğüdür. Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türk dilinin üstünlüğünü anlatmak için kaleme alınmıştır. Türkçe kelimelerin karşılıklarını Arapça olarak veren ve Arap grameri temelinde düzenlenen eserde, o günkü Türk dünyasına ait pek çok bilgi vardır. Gramer ve kelime açıklamaları; cümleler, atasözleri ve şiirler ile beslenmiştir. Yer yer Türk dilinin grameri ile ilgili önemli kurallar verilmiştir. Verilen kelimeler, çok defa o zamanın Türk illerinde kullanılan mukabilleri ile de karşılaştırılmıştır.

Eser bütünü ile, yalnız XI. yüzyıl Türk dilinin değil o yüzyıl Türk dünyasının ve kültürünün de zengin bir kaynağı durumundadır.

Atabetü'l-Hakâyık : Yüksekli Edip Ahmet tarafından XII. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilen bu eser ise, dinî ve tasavvufî konuları işleyen manzum bir eserdir.

Karahanlı devri eserleri Uygur ve Arap alfabesi ile Türkçe yazılmıştır.

Dil bilgisi yapısı bakımından Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemi eserleri arasında önemsiz bir iki fark dışında değişiklik olmamıştır. Ancak bu dönemde birbirinin yerine geçen ve birbiri ardından kurulan Türk devletlerinde Türkçeye, devletin girdiği yeni medeniyetler çerçevesinde yabancı kelimeler girmiştir. Mesela, Köktürklerden sonra yeni bir medeniyet ve din arayışı içinde olan Uygur Türklerinin söz varlığında, Sanskritçe kelimeler, Budizm ve Manihaizme ait Türkçe kelimeler görülmektedir. Karahanlıların İslamiyeti kabul etmelerinden sonra ise Türkçeye, Arapça ve Farsçadan yeni kelimeler girmiş, bunun yanında Türkçeden Müslümanlıkla ilgili yeni kelimeler (yapı bilgisinde değişikliğe gitmeden) türetilmiştir. Bunlar dışındaki söz varlığı ise ortaktır.

6. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ

Orta Asya steplerinden çıkan Türk toplulukları Avrasya ve Afrika coğrafyasına yayılmışlardır. Ogurlar ve Kıpçaklar, Kıpçak Bozkırlarına ve Mısır'a; diğer eski Türk toplulukları batıya, Avrasya derinliklerine; Uygurlar güneye, Doğu Türkistan'a; Oğuzlar ise güneybatıya, İran, Anadolu ve Balkanlara yönelmişlerdir. Böylelikle, Türk dilli topluluklar Avrasya ve Afrika coğrafyasında çok sayıda siyasal, askerî oluşumun içinde, en eski dönemlerden beri tarihsel gelişmeleri belirleyici birer öge olarak yer almışlardır.

Eski Türkçe Döneminde Türkçenin tek yazı dili vardır. Karahanlı ve Harezmce'nin ardından dallanmaya başlayan Genel Türk dilini, bugün, -Çuvaşça, Yakutça, Güney Sibiry dilleri gibi birkaç izole dil dışında- *Oğuzca*, *Kıpçakça* ve *Çağatayca* (*Uygurca*) olmak üzere üç ana gruba ayırmak gelenek hâline gelmiştir. Oğuz ve Kıpçak etnonimlerine Orhon Yazıtları'nda rastlanmaktadır. Aynı şekilde, Kâşgarlı Mahmut'un sıraladığı yirmi Türk boyu arasında *Oğuz*, *Kıpçak* ve *Karluk* adları yer almaktadır. Bu üç diyalekti dil bilimsel bakımdan birbirinden çok kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Kâşgarlı Mahmut, Oğuzca ve Kıpçakçayı her zaman birlikte anmıştır. Harezmce, Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi), Memlük Kıpçakçası gibi dillerin yanı sıra, diğer diyalektlerde de ortak özellikler yoğunur.

Dillerin tarihsel gelişim süreçlerini ayıran kesin çizgiler yoktur. Tarihsel, politik, etnik, sosyal vb. olguların referans alınması, dillerin doğal gelişimleriyle her zaman iç içe ya da doğrudan bağlantılı olmaması nedeniyle, gerçekçi nitelik taşımayabilir. Dillerin gelişim süreçlerinin, dil bilimsel ölçütlerle belirlenmesi gerekir; ancak çoğu zaman, yazı dili olmayan tarihî dillerle, *lehçe* ve *ağzı*larla ilgili yeterli filolojik malzeme bulunamayışı, dilsel süreçlerin sosyal, askerî, politik vb. olgular aracılığıyla belirlenmesini zorunlu kılabilir.

Türk dili tarihinin ana kesitlerini oluşturan Türk yazı dilleri, lehçeleri ve ağzlarındaki sayısız dallanmalara karşılık, sınırlı sayıdadır. Avrasya ve Afrika coğrafyasındaki tarihî Türk yazı dilleri şu şekilde sıralanabilir: *Orhonca*, *Uygurca*, *Karahanlıca*, *Harezmce*, *Çağatayca*, *Bulgarca*, *Oğuzca*, *Kumanca* (*Kıpçakça*, *Memlük Kıpçakçası*, *Ermeni Kıpçakçası*).

Karahanlıca Dönemi

Esas olarak Arap alfabesiyle yazılmış, ilk İslami Türk yazı dilidir. Doğu Türkistan'da, merkezi Kâşgar olan Karahanlı Devleti'nde, 11. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dil eski Uygurcaya çok yakındır ancak söz varlığı Arapça ve Farsça etkisi altına girmiştir. Döneme ait iki eser, yalnız Karahanlıca için değil, bütün Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. Bu eserlerden ilki Balasagunlu Yusuf Has Hacib'in 6500 dizelik *Kutadgu Bilig* adlı siyasetnamesi (1065), diğeri de Kâşgarlı Mahmut'un *Divânü Lügati't-Türk* (1073) adlı sözlüğüdür.

Harezmi-Kıpçakça Dönemi (13-14. yüzyıllar)

Harezmi-Kıpçakça, Harezmi'de ve Altın Ordu'da kullanılmış olan ve Karahanlıca ile Çağatayca arasında bir köprü oluşturan Türk yazı dilidir. Eski Uygur yazı geleneğine bağlı olmakla birlikte, Kıpçakçanın yanı sıra Oğuzca öğeler de taşıması en belirgin özelliğidir.

Dönemin en önemli eserleri, Rabguzi'nin *Kıyasü'l-Enbiya'sı* (1310), *Nehcü'l Feradis* (1360), *Mu'inü'l-Mürid* (1313), Kutb'un *Husrev u Şirin* Mesnevi'si (1342), Harezmi'nin *Muhabbetname'si* (1353) ve Zemahşeri'nin *Mukaddimetü'l-Edeb* adlı eseridir.

Çağatayca Dönemi (15-19. yüzyıllar)

Çağatayca, Doğu Orta Türkçesinin son evresini oluşturur. Bu dil hem Orta Asya Türklerinin hem de Altın Ordu içindeki Kıpçak halklarının ortak yazı diliydi.

6.1. Kuzey – Doğu Türkçesi

Orta Türkçe döneminde, Eski Türkçenin bir devamı olarak 13 ve 14. yüzyıllarda Orta Asya ile Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Türkler arasında kullanılan yazı dilidir. Eski Türkçenin birçok izlerini taşımakla birlikte yeni Türkçenin özellikleri de yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır.

Kuzey ve Doğu Türkçesi arasındaki farkların giderek artmasıyla bu yazı dili, 15. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki kolda gelişmesini sürdürmüştür:

6.1.1. Kuzey Türkçesi

Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesi olarak da adlandırılan Kuzey Türkçesi, Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya doğru yayılan Türklerin kullandıkları yazı dilidir. Aslında bu yazı dilinin Doğu Türkçesi yazı dilinden pek de farklı bir yanı yoktur. Ancak Kazan ve çevresinde bilhassa 18 ve 19. yüzyıllarda gelişme göstermiştir. Bu dönemde tarihî yazı dilini kullanan Türk gruplarının yavaş yavaş edebî dillerine kendi ağızlarından kelimeler kattıklarını görürüz. İsmail Gaspıralı'nın **"Dilde, fikirde, işde birlik."** sloganı ile yayımladığı Tercüman gazetesi Kazan Türkçesini İstanbul ve Taşkent Türkçeleriyle birleştirmeyi amaçlamıştır. Bugünkü Kazan Tatarlarının, Kırgızların ve Kazakların dilleri Kuzey Türkçesinin önde gelen kollarındandır.

Kıpçakça, Arap ve Fars dillerinin yoğun biçimde etkilediği Harezmi'den gelişen iki yazı dilinden biridir. Aynı zamanda Altın Ordu döneminde merkez Kırım Saray olmak üzere, Türk dili tarihinde çok önemli bir işlevi olan dönemin adıdır. Bu döneme ait eserlerin önemlileri arasında *Husrev ü Şirin* (Kutb), *Kitâb-ı Gülistan Bi't-türki* (Seyf-i Sarayî), *Muhabbetname* (Harezmi), *Dastan-ı Cümcüme Sultan* (Hüsam Kâtib), yarlıklar ve bitikler sayılabilir. Kâşgarlı Mahmut'ta Oğuzca ve Kıpçakça aynı karakterde gösterilmekte ve genellikle birlikte anılmaktadır. Oğuzcanın çok zengin bir tarihî dil malzemesine sahip olmasına karşılık, Türkistan'da ve Doğu Avrupa'da çok geniş bir coğrafyayı kontrol altında tutan konar göçer Kıpçaklar güçlerine ve rollerine uygun edebî malzeme bırakmadan yönettikleri toplumların içinde eriyip yok olmuşlardır.

6.1.2. Doğu Türkçesi

Harezmi-Kıpçak Türkçesinin bir devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesini sürdüren, Orta Asya (Doğu) Türklüğünün yazı dilidir. Çağatayca olarak da adlandırılan bu yazı

dili, Sekkakî, Lütfî, Gedâî, Ali Şir Nevâî, Hüseyin Baykara, Şiban Han, Muhammed Salih, Babür, Ebulgazi Bahadır Han gibi şair ve yazarlar tarafından temsil edilir.

Klasik devir Çağatay edebiyatının olduğu kadar, bütün Türk edebiyatının da en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ali Şir Nevâî, Azerî ve Anadolu sahasında da okunmuş, Osmanlı şairlerince üstat olarak tanınmış ve XV. yüzyıldan bu yana şiirlerine pek çok nazire yazılmıştır. Meydana getirdiği divan, mesnevi, tezkire, hâl tercümesi, tarih vb. gibi değişik türlerde; musiki, aruz, dil, din vb. gibi farklı konularda kaleme aldığı otuza yakın eser, klasik Çağatay edebiyatının teşekkülünde ve gelişmesinde büyük hizmet görmüştür.

Ali Şir Nevâî'nin Türkçeyi Farsçayı karşılaştırarak Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu anlatan **Muhâkemetü'l-Lûgateyn** (İki Dilin Muhakemesi) adlı eseri dil tarihi bakımından özellikle anılmaya değer niteliktedir.

Bugünkü Pakistan, Hindistan ve Afganistan topraklarında 16. yüzyılın başlarında büyük bir Türk devleti kuran Babür Şah, Çağatay şiirinin ve nesrinin güzel örneklerini vermiştir. Babür Şah'ın Vekayi adlı eseri ise, dünya hatıra edebiyatının önemli kaynaklarından.

17. yüzyılda Çağatay Türkçesini temsil eden Ebü'l-Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türkî ve Şecere-i Terâkime adlı eserleri meşhurdur.

Doğu Türkçesi günümüzde, Batı Türkistandaki Modern Özbek Türkçesiyle ve Doğu Türkistan'da Yeni Uygur Türkçesiyle temsil edilmektedir.

6.2. Batı Türkçesi

Hazar'ın güneyinden batıya uzanan ve Azerbaycan (Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan), Anadolu, Adalar, Balkanlar, Irak ve Suriye'de konuşulan Türkçeye Batı Türkçesi denmektedir. Bugünkü yazı dillerinin sınıflandırılmasında Türkiye Türkçesi, Gökoğuz (Gagavuz) Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi Batı Türkçesi grubunda yer almaktadır. Türk yazı dilinin bu kolu Oğuz lehçesine dayandığı için Oğuz grubu olarak da adlandırılır.

12. yüzyılın sonlarıyla 13. yüzyılın başlarından günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden ve Eski Türkçeden sonra oluşan Türkçenin iki büyük kolundan biri olan bu yazı dili, Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dilidir. Türkçenin diğer yazı dillerine göre en çok gelişme gösteren koludur.

Bugün Batı Türkçesi; Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gökoğuz (Gagavuz) Türkçesi ve Türkmen Türkçesi olmak üzere varlığını dört kolda devam ettirmektedir. Türkmen Türkçesi, yüzyıllarca Doğu Türkçesinin etkisi altında kaldığından Türkiye Türkçesine yakınlığı Azerbaycan Türkçesi kadar değildir. Gökoğuz (Gagavuz) Türkçesi de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra edebî dil olma yolunda büyük gelişmeler kaydetmektedir.

Türkiye Türkçesi, Batı Türkçesinin ana kolunu oluşturur ve tarihî süreçte kendi içinde üç döneme ayrılır:

7. YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ

Yeni Türkçe Dönemi, XV-XX. yüzyılları arasında kimi Türk lehçelerinin (Anadolu Türkçesi, Kıpçakça, Özbekçe, Kazakça, Kırgızca, Tatarca, Yeni Uygurca) yazı dili olarak oluşumlarını tamamladıkları dönemi kapsar. Bu dönemi, dil bilgisi yapısı bakımından belli

farklılıklar olmakla birlikte Orta Türkçe Döneminden kesin çizgilerle ayırmak pek mümkün değildir. Ancak Türkçenin dış etkiler sebebiyle bazı değişikliklere uğradığı zamanlar bu dönem içinde değerlendirilebilir.

Bu dönemde bir tarafta Orhun, Uygur, Karahanlı Türkçeleri, Harezm Türkçesi ve onun devamı niteliğinde olan ve geçmişteki ses ve yapı bilgisi özelliklerini koruyan Çağatay Türkçesi gelişmesini sürdürürken diğer tarafta Anadolu Selçuklularıyla birlikte Oğuz ağzı yazı dili oluşmaya başlamış ve kısa sürede büyük gelişmeler göstererek Türkçenin ikinci büyük, edebî yazı dili olmuştur.

7.1. Eski Anadolu (Eski Türkiye) Türkçesi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra XIII. yüzyıl başlarından XV. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu ve Rumeli bölgesinde devam eden, Oğuzca temelindeki Türkçedir. Dil yapısı bakımından, Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Irak'taki Türkçe de buraya katılır. Arapça ve Farsça unsurların henüz fazla olmadığı bu dönemin Eski Türkçeden ayrılan özellikleri olmakla birlikte bugünkü Türkiye Türkçesinin de temelini oluşturur.

Anadolu bölgesinin geçirdiği siyasi ve sosyal gelişmelere paralel olarak, Eski Anadolu Türkçesini kendi içinde üç alt döneme ayırmak mümkündür. Bunlar Selçuklu Dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri Dönemi Türkçesi ve Osmanlıcaya geçiş dönemi Türkçeleridir.

Anadolu Selçukluları Döneminde bilim dili Arapça, resmî dil Farsça olduğu için Türkçeye dinî, ahlaki özellikler taşıyan ve daha çok halka seslenen eserler yazılmıştır. Anadolu Selçuklularının yıkılıp parçalanmasından sonra oluşan ve XIII. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl başlarına kadar süregelen Beylikler Devri Türkçesi, Oğuzcanın başlı başına yazı dili olabilmeyi gerçekleştirdiği bir devirdir. Bu devirde Selçuklu Anadolu'sundaki yalnız halka yararlı olacak eserleri Türkçe olarak yazma eğilimine karşı, Türkçeyi bütünü ile ve bilinçli olarak bir yazı dili hâline getirme hedefi ağır basmıştır. Anadolu Beyliklerinin başlarında bulunan beylerin Arap ve Acem kültürüne fazla itibar etmemeleri, millî geleneklerine ve Türkçeye verdikleri değer, bilim adamlarını, şair ve edipleri koruma bakımından gösterdikleri duyarlık, Türk dili ve edebiyatı için hızla verimli bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Anadolu beylerinin millî ruha bağlı bu sosyal ve kültürel öncülükleri sayesinde, devirde Oğuzca müstakil bir yazı dili hâlinde kurulabilmiştir. Bilhassa, Karamanoğlu Mehmet Bey'in 13 Mayıs 1277'de "**Şimden gerü dîvânda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.**" şeklindeki fermanı oldukça önemlidir.

Eski Anadolu Türkçesi dil yapısı bakımından bazı noktalarda Eski Türkçeye ait kullanımdan düşen şekil ve kelimeleri devam ettirmekle birlikte, asıl Oğuz lehçesinin ve ağzlarının yazı diline sokulması ile oluştuğu için, daha durulmuş ve standartlaşmış yazı dili durumunda değildir. Bu bakımdan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yazılan eserlerde az çok dil ayrıntıları göze çarpmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, ancak İstanbul'un alınışından ve Osmanlı Devleti tarafından Anadolu ve Rumeli'de ırk birliğinin sağlanmasından sonra standartlaşabilmiş ve bundan sonra da Osmanlı Türkçesi devrine girilmiştir.

7.2. Osmanlı Türkçesi

Osmanlı Türkçesi 13-20. yüzyıllar arasında Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yerlerde yaygın olarak kullanılmış olan, özellikle 15. yüzyıldan sonra Arapça ve Farsçanın etkisinde kalan Türk yazı dilidir. Osmanlıca; Arap alfabesine, Fars ve Türk dilinden yeni sesler ilavesiyle oluşturulmuş, uzun tarihi boyunca kendine has özelliklerle geliştirilmiş, farklı yazı türleriyle bir sanat hâline getirilmiş, kelime hazinesi günümüz Türkçesi ile kıyaslanamayacak kadar zengin bir yazı dilidir. Bilimsel alanlarda **Tarihî Türkiye Türkçesi**

denilmektedir. Türkçeden ayrı bir dil değildir. Dönemine ve kullanım alanına göre içinde az ya da çok Arapça ve Farsça unsurlar bulunsa da bugün Latin harfleriyle yazılan Türkçenin Arap harfleri ile yazılmasından ibarettir.

“Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı bir dildir” demek yanlıştır. Eğer öyle olsa idi, geride kalan kültür hazinesine Arapların ve Farsların da sahip çıkması gerekirdi. Hâlbuki bu hazine, sadece Türk milletininindir.

Osmanlı Devleti, sınırları içine aldığı pek çok milletin dilinden de yeni kelimeler alarak onları millileştirmiştir. Bu durum Türkçenin karakteri icabıdır. Bu kelimeler daha çok, İtalyan, Yunan, Arnavut, Sırp, Romen, Bulgar vs. gibi milletlerin dillerinden girmiştir. Ancak bu milletlerin dillerinden alınan kelimeler, Türkçenin içinde yoğrulmuş olarak Türkçeleşmiştir.

7.3. Türkiye Türkçesi

Batı Türkçesinin bugün içinde bulunduğumuz üçüncü dönemidir. Türkiye Türkçesi teriminden, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan ve bugün çok geniş bir alanda kullanılan Türk yazı dili anlaşılır.

Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının (Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Kâzım Nami, Âkil Koyuncu) konuşma dilinden yeni bir yazı dili yaratma amacıyla Genç Kalemler dergisinde başlattıkları Yeni Lisan hareketi bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Yeni Lisan makalesinde bu hareketin amacı, “Millî bir edebiyat meydana getirmek için önce millî bir dile ihtiyaç vardır. Bu dil konuşulan dil, İstanbul Türkçesidir. Yazı diliyle konuşma dili birleştirilirse millî bir edebiyat ancak o zaman dirilecektir. Bunun için de yapılacak tek şey dilde Türkçenin kurallarını geçerli kılmak olacaktır.” şeklinde özetlenmektedir.

Türkçenin sadeleşmesinde de önemli bir yeri olan Yeni Lisan hareketinin gerçekleşmesinde aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir.

- Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren dil bilgisi kuralları ile bu kurullarla yapılan bütün tamlamalar kaldırılmalıdır.

- Dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş kelimelerle yapılacak yeni isim ve sıfat tamlamaları, Türkçenin kurallarına göre yapılmalıdır.

- Yazı diliyle konuşma dili arasındaki büyük ayrılığı kaldırmak için yazı dili konuşma diline yaklaştırılmalı, İstanbul konuşması, yazı dili olmalıdır.

- Bu ilkelerden yola çıkarak yeni ve millî bir edebiyat meydana getirilmelidir.

Bu ilkelerden hareketle yabancı kural ve kelimelerden hızla temizlenen Türkçe, Millî Edebiyat akımıyla da İstanbul ağzını esas alan bir yazı dili şeklinde gelişmesini sürdürdü.

Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan hareketinden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. Dil İnkılabı, dil konusunu, önemi ve gelişme şartları bakımından çok yönlü ve sağlam bir zeminde ele alma ve olgunlaştırma hareketidir. 1928'de Latin alfabesinin kabulü, 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır.

8. DİLDE SADELEŞME HAREKETLERİ

Dilimiz XI. yüzyıldan sonra Anadolu bölgesinde bir yandan Oğuzca temelinde ve Doğu Türkçesinden farklı olarak yeni bir yazı dili hâlinde kurulup gelişme mücadelesi vermiştir. Diğer yandan da İslam medeniyeti alanına geçişin gerekli kıldığı kültür değişimleri dolayısıyla, dış etkiler altında kalmış bulunuyordu. Hatta Anadolu Selçuklularında medrese dili, ilim dili, dış yazışmalar ve şeri işler dili olarak Arapça; edebiyat dili ve divan dili olarak da Farsça hâkimdi.

Türkçe, kuruluş devrinin başlangıcında, yalnız halkın konuşma dili veya din ve tasavvuf ilkelerini halka yaymak üzere kaleme alınmış, nispeten basit muhtevalı eserlerin dili olarak yer alabilmiştir. Fakat Selçukluların yerine geçmiş olan Anadolu Beylikleri devrinde, Arap ve Acem kültürüne pek aşina olmayan veya onu benimsemeyen Oğuz ve Türkmen beylerinin millî geleneklere ve Türkçeye verdikleri değer, şair ve yazarları koruma bakımından gösterdikleri duyarlık, Türkçenin yazı dili hâline geçişini kolaylaştırmış; telif ve tercüme yüzlerce eserin yazılmasını sağlamıştır. Bu eserlerde Türkçeye hâkim olan duru bir dil, Türkçeye dayalı kelime hazinesi ve Türkçenin yapı özellikleri ile Oğuzca, bir yazı dili olarak gelişmeye başlamış; bu tempo XV. yüzyıl ortalarına kadar süregelmiştir. Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırdığımız bu dönemde, Türkçenin Yunus Emre'nin elinde kazandığı sanatlı ve felsefi anlatım gücü, Süleyman Çelebi'nin eserinde kendini gösteren duruluk ve akıcılık ile destan niteliğindeki Dede Korkut hikâyelerindeki yüksek ifade değeri, bu durumun açık delilleridir. XV. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve siyasi birliğinin kurulması ile Anadolu'da bir yazı dili birliği de kurulmuş oluyordu. Ancak, Osmanlı Devleti'nin imparatorluk hâline gelişi ile, Arap ve Fars kültürü yeniden ağırlığını göstermeye ve önem kazanmaya başlamıştır. Medresedeki öğrenime Arapça ve Farsça eserler örneklilik etmiş, Türk saraylarında yabancı şairlere daha çok değer verilmeye başlanmıştır.

Bu gidiş, dilimize Arapça ve Farsçadan pek çok kelime, ek, isim, sıfat ve tamlamaların girmesine yol açmıştır. Sonuç, her biri ayrı bir dil ailesinden gelen Arapça, Farsça, Türkçe kelime ve kuralların karışmasından oluşmuş bir dilin yani Osmanlı Türkçesinin hâkimiyetidir. Gerçi, Osmanlı Türkçesi, kendi devrinin kültür şartları içinde çok işlenmiş; sanat bakımından da en yüksek noktasına ulaşarak güçlü bir medeniyet dili hâline getirilebilmişti. Ancak, bu dilin Türkçe yanı gittikçe eriyip zayıfladığı için, zamanla, geniş halk kitlesine hitap eden anlaşılır bir dil olma niteliğini kaybetmiştir. Nesir dili bile, kısa zamanda aydınların ve yazarların dahi güçlüklerle anlayabileceği derecede ağırlaşmıştır.

Daha sonraki devirde, özellikle Tanzimat'tan sonra, edebî, kültürel ve ticari alanlarda Batı dünyası ile ilişkiler sıklaştınca, bu defa da dile Fransızca başta olmak üzere Batı kaynaklı kelimeler girmeye başlamıştır.

8.1. Dilde Sadelleşme Akımının İlk Belirtileri

XV. yüzyılda Aydınlı Visalî, XVI. yüzyılda Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî, Dîvan Edebiyatının ağır dil yapısına ve İran edebiyatını örnek alan muhtevalarına bir tepki olmak üzere, yine aruz vezni ile fakat sözleri, tamlamaları ve benzetmeleri ile tamamen Türk ruh ve zevkine uygun şiirler yazmışlardır.

XV. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle XVI. yüzyılda, bir yandan Osmanlı yazı dili bütün ağırlığı ile devam ederken bir yandan da böyle sade Türkçe ile şiirler yazılmış olması, dil ve edebiyat tarihimizde Türki-i Basit Cereyanı olarak adlandırılır. Divan edebiyatının iyice ağırlaşmış olan diline karşı gösterilen tepkinin yanında, halkın kendi zevkine ve ruhuna yakın olan eserlere karşı duyduğu ilgi bu akımın doğmasına yol açmıştır.

Nitekim XV ve XVI. yüzyıllarda Sofî, Geyveli Gevheri gibi şairlerin şiirleri ile bunlardan bestelenmiş şarkıların halk arasında büyük rağbet gördüğü bilinmektedir.

Türkî-i Basit akımı, dilin o devirdeki genel durumunu etkileyebilecek sürekli bir akım hâline gelememiştir. Bunun başlıca sebebi, henüz o devrin klasik dil ve sanat anlayışını sarsacak elverişli bir ortamın yaratılamamış ve bu akımı devam ettirebilecek güçlü temsilcilerin yetişmemiş olmasıdır.

8.2. Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemlerinde Dilde Sadeleşme Akımları

Dilimizdeki sadeleşme hareketlerinin şuurlu olarak ele alındığı ve bir fikir mücadelesi hâlinde yürütüldüğü devir, Tanzimat Devri'dir.

Osmanlı toplumu, 1839 Tanzimat hareketi ile başlayan Batı'ya yöneliş döneminde, Osmanlı Türkçesinde sadeleşme hareketi şeklinde bir dil davası ortaya atılmıştır. Bu devirde, Batı dünyasından özellikle Fransa'dan alınan yeni düşüncelerin ve bununla ilgili kavramların sosyal yapıya ve geniş bir halk kitlesine yayılabilmesi için, gerek gazetelerde gerekse basılı kitaplarda daha sade ve anlaşılır bir dil kullanma zarureti doğmuştur.

Fransızcadan yapılan tercüme sırasında, dili, anlatım bakımından gereksiz şekil ve süs kalabalığından kurtararak, Batı dillerinde olduğu gibi düşünceye ağırlık verme ihtiyacı da belirmişti. Ayrıca, Batı yaşayışına yönelmiş olan bir imparatorlukta düşünce hayatının ilerlemesi ve millî eğitimin yayılması, ancak anlamı ön plana çıkaran sade bir dilin kullanılması ile gerçekleşebilecekti. Hâlbuki, Tanzimat'tan sonra yazılmış olan dil bilgisi kitaplarında, Türkçe hâlâ üçlü bir dil olarak tanıtılıyordu. Bu dili anlatmak üzere de, karışık yapıdaki siyasi birliği korumak için kullanılan Millet-i Osmaniyye terimine paralel olarak Lisân-ı Osmanî veya Osmanlıca terimi kullanılıyordu. Osmanlı Türkçesi, ağır kelime kadrosu, yabancı gramer şekilleri ve âli üslûp (üslûb-ı âli) diye adlandırılan ağırdalılıkla üslubu ile yine devam etmekte idi. Bu bakımdan dilde sadeleşme konusu, Tanzimat Devrinin, üzerinde ısrarla durduğu bir konu olmuştur. Devrin devlet adamı olan Reşid Paşa ile onun yolunda yürüyen ve yazılarında anlaşılır dil görüşünü savunan Cevdet Paşa, düşünceyi ön planda tutmaya önem vermişlerdir. Şinasi'nin sade bir dille yazdığı yazılar Tercüman-ı Ahval ve Mecmua-i Fünun gibi gazeteler bu konuda kendilerinden sonra gelenlere öncülük etmiştir.

Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Süleyman Paşa dilin sadeleştirilmesi konusunda önemli görüş ve tedbirler ileri süren Tanzimat yazarlarıdır.

8.3. Tasfiyecilik Akımı

Tanzimat Devrinde (1860-1896) "Sadeleşme" akımı içinde yer alan fakat Servet-i Fünun (1896-1901) ve Fecr-i Atı (1901-1908) devirlerinde belirginleşerek ayrılan bir diğer akım da "Tasfiyecilik"tir. Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, Ahmet Cevdet, Velet Çelebi, Fuat Köseraif ve Hüseyin Kâzım'ın içinde bulunduğu bu akım, dili sadeleştirme konusunda, Tanzimatçıların "en sade Osmanlıca" anlayışına karşı çıkarak, dilde "Türkçülük" görüşünü benimsemiştir. Bu görüş Osmanlı Türkçesindeki bütün Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılması düşüncesinden kaynaklandığı için "tasfiyecilik" niteliği taşımaktadır. Akımın öncülüğünü yapan Şemsettin Sami, var olan dili Türkçeleştirmek için gerekirse Doğu Türkçesinden de kelimeler alınmasını önermiştir.

Tasfiyeciliğin esasları Fuat Köseraif'in görüşlerinde şekillenmiş ve kamuoyunda bu şekillenme ile tanınmıştır. F. Köseraif de Osmanlı Türkçesine girmiş bütün Arapça ve Farsça kelimelerin Çağatayca, Özbekçe, Azerice, Kırgızca gibi Türkiye dışı lehçelerden alınacak karşılıklar ile

değiştirilmesi görüşünde idi. Hatta, yeni ekler bile icat edilebilirdi. Söz gelişi Farsçadan dilimize geçen nispet i'si yerine -ki ekleri alınarak hayatî yerine hayatki, edebî yerine edepki denebilirdi. O, bu yolla bir yandan yazı dili ile konuşma dili arasındaki açıklığın kapatılmasını, bir yandan da Türkiye dışındaki Türk kavimleri ile bir dil birliği (ittihad-ı lisan)nin kurulmasını hayal ediyordu.

Osmanlı Türkçesi, bazı çevrelerde halkın dilinden koparak ne kadar suni bir yapıya bürünmüşse, ters yönde olmak üzere Tasfiyeciliğin getirdiği görüş ve denemeler de dili yine aynı duruma sokmuştu. Nitekim uygulama niteliğindeki bazı mektup ve yazılarda yer alan Çağatayca, Özbekçe ve Kırgızca gibi Türkiye Türkçesinden farklı gelişmelerin ürünü olan kelimelerdeki tırmalayıcılık, zevk sahibi olan okuyucuları bunaltmaya başlamıştı.

Dil tarihimizin Tanzimat sonrasından II. Meşrutiyet'e kadar uzanan devresinde, bir tez ve antitez hâlinde iki yönlü bir sunilik ve aşırılık yer almış bulunmaktadır. Bu iki yöndeki aşırılık, ancak Millî Edebiyat Dönemindeki Yeni Lisan akımı ile durdurulabilmiştir.

8.4. Yeni Lisan Akımı

II. Meşrutiyet Devri (1908-1923), imparatorluğun üst üste gelen harp felaketleri ile temelinden sarsılıp çöküntüye uğradığı bir devirdir. Bu kısa devre, aynı zamanda fikir hayatı bakımından çeşitli düşünce akımlarının yer aldığı, bunlar içinde dilde ve edebiyatta milliyetçiliğin ağır bastığı bir dönemdir. Bu döneme asıl damgasını vuran hareket, "millî edebiyat" anlayışına bağlı Yeni Lisan akımıdır. 1911 yılında Selanik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Kâzım Nami, Âkil Koyuncu gibi kalemler, "**Millî bir edebiyat ancak millî bir dille yaratılır.**" görüşünden hareket ederek, yazılarını eski dile tepki olmak üzere Yeni Lisan başlığı altında yazdıkları için "Yeni Lisancılar" diye adlandırılmışlardır. Genç Kalemler, dergisi ilk sayısından son sayısına kadar (11 Nisan 1911-18 Eylül 1912) dilde sadeleşme davasının öncülüğünü ve savunuculuğunu yapmıştır. Bu öncülükte Ömer Seyfettin'in rolü çok büyüktür. Ömer Seyfettin'e göre, dilimiz gibi edebiyatımız da "Tabiata muhaliftir, taklitçidir". Bu taklitçilik doğuda İran'a ve batıda Fransa'ya yönelmiş taklitçilik olarak ikiye ayrılabilir. Gayritabii ve taklitçilikten öteye geçememiş olan eski dilimiz hastadır. Yeni bir uyanış devresine girmiş olan Türkler için millî bir edebiyat gereklidir. Millî bir edebiyat da ancak millî bir dille kurulabilir. Dilimizdeki hastalık yabancı kelimelerden değil, asıl dilin her tarafını bürümüş olan yabancı kurallardan gelmektedir. Evet, bugünkü dilimizde Arapça ve Farsça kurallarla yapılan çokluk şekilleri, isim ve sıfat tamlamaları ile birleşik sıfatlar yaşadıkça bu dil millî bir dil sayılamaz.

Bu devrin önemli fikir adamlarından olan Ziya Gökalp da dil konusundaki düşüncelerini Türkçülüğün Esasları adlı eserinde toplamıştır. Yeni Lisan akımının dilde sadeleşme davasını gerçekleştirmek için dayandığı diğer esaslar; dilimizdeki Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarının dilden atılması; bu kelimelerle kurulacak yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçenin kurallarının işletilmesi; bilim terimleri için yine Arapça kelimelerin kullanılmasına devam edilmesi, öteki Türk lehçelerinden kelime alınmaması; İstanbul Türkçesine dayalı canlı bir yazı dilinin oluşturulması; Türkçenin İstanbul halkının, özellikle de kadınlarının konuştuğu gibi yazılması noktalarında özetlenebilir.

Bu dönemin en belirgin özelliği, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar uzanan devredeki birbirine zıt fikir çarpışmalarının ifrat ve tefritlerinden arındırılarak, o günün şartları içinde sağlam bir senteze kavuşturulabilmesidir. Dilimizin "Osmanlıca"lık vasfından sıyrılarak yapı ve örgü bakımından Türkiye Türkçesi dediğimiz modern Türkçeye geçişinin sağlanabilmiş olmasıdır. Kendi devrinin sosyal beklentilerine cevap verebilen ve millî bir dil yaratma hedefini benimsemiş olan bu hareket sayesinde, Türk dili, Cumhuriyet Devrine epey yol alarak girmiştir. Bu gelişme 1930'lu yıllara kadar Cumhuriyet Devrinde de devam etmiştir.

8.5. Cumhuriyet Dönemi ve Dil İnkılabı

Dilimizin sadeleşme veya Türkçeleşme yolundaki tarihî gelişmesinin Yeni Lisan'dan sonraki dönemi Dil İnkılabı'dır. Dil inkılabı, zaman çizgisi üzerindeki seyri bakımından, daha önceki sadeleşme hareketlerinin normal bir devamı durumunda ise de, niteliği bakımından onlardan ayrılan önemli özelliklere sahiptir. Çok yönlü ve kapsamlı bir fikir temeline dayanır. Sadeleşme akımlarının ve bu akımların dayandıkları görüşlerin hemen hepsi de edebî faaliyetlerin ürünüdür. Yeni Lisan hareketi bir yana bırakılırsa, diğerlerinde, konuya dilcilik metodunun gerekli kıldığı bir bakış ve sistemli bir yöneliş yoktur. Sadece, edebî hareketlerin sosyal yapı ile olan bağlantısı açısından, dili kullanırken belli kıstasları benimseme ölçüsü hâkimdir. Sonuç olarak da Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel şartlara göre şekillenmiş olan dilimiz, XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar yine de birbirinden farklı iki uç hâlinde süregelmiş; bazı aydınların dil ve edebiyatı ile halkın konuşma dili ve edebiyatı birbirinden ayrılmıştır. Aynı ikilik eğitim sisteminde de kendini göstermektedir.

Cumhuriyet Dönemine girildiğinde, Ziya Gökalp'ın ve Yeni Lisancılar'a öncülük eden Ömer Seyfettin'in ısrarla belirttikleri üzere, daha dilde Türkçenin yapı ve işleyişine ters düşen yabancı kalıplı kelimeler, yabancı ekler; bu yabancı ek ve kelimelerle yine yabancı dil kurallarına göre kurulmuş isim ve sıfat tamlamalarının, birleşik sıfat ve zarfların sayısı hayli kabarıktı. Bu durum, Türkçenin gelişmesini engelliyor; onu, kendi kendini yenileyerek zenginleşme imkânından yoksun bırakıyordu. Okuma, yazma kolaylığı sağlayacak alfabe ve yazı konusundan başlayarak, bilim dili, kanun dili ve terimler bakımından yapılacak çok şey vardı. Üstelik dilimize Tanzimat'tan beri girmeye başlamış olan Batı kaynaklı kelimelerin durumu da tedirginlik veriyordu. Dili, bir dil bilimi metodu ile inceleyen eserlerden söz etmek de mümkün değildi. Bu itibarla, Yeni Lisan akımı ile ulaşılan sentezi daha da olgunlaştırmak, dil konusunu gelişme şartları bakımından çok yönlü ve sağlam bir fikir temeline yerleştirmek lazım geliyordu. Onun için Dil İnkılabı, kendi kendine doğmuş bir hareket değildir. Tarihî ve sosyal ihtiyaçların gerekli kıldığı sağlam bir yönlendirme hareketi, şuurlu bir devlet icraatıdır.

8.5.1. Atatürk ve Türk Dili

Atatürk'ün “**millî devlet**” anlayışı nasıl XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla uzanan “**milliyetçilik**” akımının kendi tarihî ve sosyal ihtiyaçlarımızla bütünleşmiş ve şuurlaşmış bir ifadesi ise, Türk diline bakışı da devlet varlığının devamını ve gelişmesini sağlayan “**millî kültür**” değerlerine dönüşün bir ifadesi olmuştur. Bu bakımdan Dil İnkılabı, millî devlet politikasına paralel bir millî dil anlayışına dayanmaktadır.

Atatürk, Türk dilini yönlendirmek üzere verdiği talimatlarda, sosyoloji ve dil gerçeğine uygun olarak, dil ile millet ve millet ile kültür arasındaki bağı ön planda tutmuştur. Bilindiği gibi, millet hâlindeki toplumlarda, dilin sosyal yapıyı birleştirici, bütünleştirici ve geliştirici önemli işlevleri vardır. Atatürk, icraatını akılcılığa, sosyal realiteye, tarih şuuruna ve milletin beklentilerine dayandırmış bir devlet adamı olarak, dilin bir millet varlığı içindeki yerini çok iyi biliyordu. Ona göre millet: “Dil, kültür ve mefkûre (gaye) birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet (topluluk)” idi. Bu bakımdan dil ile milleti birbirinden ayırmak mümkün değildi. Bir topluluğun millet vasfı ve niteliğini kazanabilmesi her şeyden önce, o millete has gelişmiş millî bir dilin varlığı ile mümkündü. Dil bir milletin duygu ve düşünce tarzı, tarihi ve toplum hayatı ile birlikte yürüdüğünden, millet varlığının bir damgası ve o milletin ayrılmaz bir parçası durumunda idi. Millî birlik ve beraberlik ancak toplumun fertlerini birbirine perçinleyen dille sağlanabilir; millet bütünlüğünün geleceği de dille güvence altına alınabilirdi. Bu gerçekler **Atatürk**'te şu

sözlerle ifadesini bulmuştur: “**Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir**”.

8.5.2. Harf ve Dil İnkılabı

Atatürk’ün, 1928 yılında Harf İnkılabı ve 1932 yılında da Dil İnkılabı ile ele almış olduğu Türk dili, yukarıda ana çizgileri ile belirtmeye çalıştığımız üzere, millî devlet politikasının gereklerine uygun bir millî dil anlayışına dayanmaktadır.

Millî eğitim ve kültür alanındaki gelişmenin ilk yapı taşı olarak 28 Ağustos 1928’de uygulamaya konmuş olan Harf İnkılabının dayandığı gerekçe, Arap dilinin ihtiyaçlarından doğmuş olan Arap yazısının Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamaması ve bunun sebep olduğu öğrenme güçlüğü’nün yol açtığı gelişme tıkanıklığıdır.

Atatürk, Türkçenin ses yapısına uygun ve kolay öğrenilir Latin alfabesinin kabulünü ve Yazı İnkılabı’nı, memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir merhale saymıştır.

Atatürk’ün *Dil İnkılabı* ile ulaşmak istediği hedefler şu noktalarda özetlenebilir:

1. Dilimizi, Osmanlı Türkçesindeki pürüzlerden ayıklamak; yazı dilinden, Türkçeye yabancı kalmış olan unsurları atmak,
2. Aydınların dili ile halkın dili, konuşma dili ile yazı dili arasındaki Osmanlı Türkçesi dolayısıyla ortaya çıkmış olan açıklığı kapatarak, dile millet varlığı içinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırmak,
3. Türk diline, yapı ve özelliklerine uygun millî bir gelişme yolu çizebilmek,
4. Türkçenin güzellik ve zenginliklerini ortaya koyabilmek ve onu dünya dilleri arasındaki değerine yaraşır bir seviyeye ulaştırabilmek için dilimizi bir bilim kolu olarak ele almak ve üzerinde kaynaklarına inen derinlemesine araştırma ve incelemeler yapmak,
5. Dile, kelime türetme imkânları bakımından işleklik kazandırarak Türkçeyi millî kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası yapabilmek; uzun vadede çağdaş medeniyet seviyesinin gerekli kıldığı bütün kelime ve kavramları karşılayabilecek işlek ve zengin bir kültür dili durumuna getirebilmektir.

Bu bağlamda, Cumhuriyet Devrinin dil konusundaki çalışmaları Dil İnkılabı ile ilgili çalışmalar ve bilimsel çalışmalar olmak üzere iki bölümde ele alınabilir. Bilimsel çalışmaları yürütmek bakımından, Türk dilinin üniversitelerde ilk defa bir bilim dalı olarak yer alması, hatta dil ve tarih konularını derinlemesine ele alacak Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulmuş olması ifade edilmelidir. Dil İnkılabı’yla ilgili çalışmalar da çeşitli kanunlar çıkarılması, düzenlemeler getirilmesi ve bu işin doğrudan muhatabı olan Türk Dil Kurumunun (O zamanki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti) kurulmuş olması çerçevesinde ele alınmalıdır.

8.5.3. Türk Dil Kurumunun Kuruluşu

“Dil Kurumu, en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü bilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.”

Mustafa Kemal Atatürk

Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Samih Rifat, Ruşen Eşref, Celâl Sahir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Samih Rifat'tır. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin amacı, **“Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek”** olarak tespit edilmiştir. Atatürk'ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem Kurumun yönetim organları seçilmiş, hem dil politikası belirlenmiş, hem de bilimsel bildirimler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda Kurumun **“Lügat-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın”** adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. Sonraki kurultaylarda bu kollardan bazıları ayrılmış, bazıları tekrar birleştirilmiş; fakat ana çatı değiştirilmemiştir. 1934'te yapılan kurultayda Cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur.

Dil İnkılabı ile ilgili çalışmaları, Atatürk devri çalışmaları ve Atatürk'ten sonraki çalışmalar olmak üzere iki safhada ele almak uygun olur. Dil çalışmalarının 1932-1934 yılları arasındaki dönemi, halk ağızlarındaki ve yazılı kaynaklardaki Türkçe kelimelerin taranıp derlenmiş olduğu bir dönemdir. Bu yolla dilden atılacak yabancı kelime ve şekillerin yerini alacak Türk dili malzemesinin ortaya konması isteniyordu. Fakat bu dönem, Dil İnkılabı'nın uygulaması bakımından bir ön hazırlık devresi niteliğindedir. Çünkü elde I. Türk Dil Kurultayı'ndan sonra hazırlanmış mükemmel bir çalışma programı olduğu hâlde, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, daha bu işleri yürütecek vasıfları taşıyan hazırlıklı bir bilim kadrosuna sahip değildi. Çalışmalar ve başlatılan **“dil seferberliği”** yurdun her köşesindeki gönüllü aydınlarla yürütülüyordu. Tarama yoluyla elde edilen dil malzemesi, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* adını taşıyan iki ciltte toplanmıştır.

Dil İnkılabı ile ilgili çalışma ve uygulamalar yürütülürken dile hangi ölçüler ile el atılacağı konusu tartışılıyor ve çeşitli teklifler yapılıyordu. Bunlar arasında dilden yalnız yabancı ek ve kuralların atılması görüşünü benimseyenler olduğu gibi, Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığı görüşünde direnenler de vardı. Yeni Lisan hareketi “Osmanlıcacılık” ile “Tasfiyecilik” arasında bir denge vazifesi görmüştür. 1932'den sonraki devrede, inkılap heyecanı içinde tasfiyecilik görüşü ağır basmış ve ön plana çıkmıştır. Türkçe gerçekten hiçbir yabancı dilden kelime almayı gerektirmeyecek kadar zenginliğe sahiptir. Halk ağızlarından ve yazılı kaynaklardan yapılacak derleme ve taramalarla, atılacak yabancı kelimelerin yerlerini doldurmak için bu yol tercih edilmeli idi. İşte bu gerekçe ile, Atatürk, bu görüşü uygulamaya aldırılmış, bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan kelimeleri konuşma ve yazılarında bizzat kullanmış, hatta 1934 yılı Dil Bayramı kutlama bildirisinde de bu tür kelimelere yer vermiştir.

“Dil bayramınızdan ötürü Türk Dili Araştırma Kurumu Genelözeğinden, Ulusal Kurumlarından, türlü orunlardan birçok kutunbitikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım.”

Mustafa Kemal Atatürk

Derleme ve tarama yolu ile ortaya çıkarılmış olan malzeme, dilcilik açısından ciddi bir tasnif ve değerlendirmeden geçirilemediği için sonuç bekleneni vermemiştir. Devlet dairelerinde ve basında Tarama Dergisi'ndeki karşılıklara hemen yer verilmiş ve bir birlik gözetilememiş olması da, dil seferberliğini bir çıkmaza doğru sürüklemiştir. Nitekim her yazar, yazısını önce eski dil ve üslupla yazıyor, sonra da Tarama Dergisi'nden aldığı karşılıklarla yenileştirmeye çalışıyordu.

Böylece yazılarda söz gelişi “**kalem**” kelimesinin yerini “**çizgiç kemiş, kavrı, sızgiç, yağuş, yazgaç, yuvuş**” gibi şekiller alabiliyor; “**kanun**” kelimesinin yerine “**çoşun, cosuk, çozak, nom, öndü, salım, tere, tozak, före, türe, tutum, türük, tüzük, yasa, yasak, yosun**” gibi çeşitli karşılıklar geçebiliyordu.

Bu yolun doğurduğu aşırılığın dil gerçeğine ters düşerek dili bir çıkmaza sürüklediğini gören Atatürk, tasfiyecilik yolundaki denemeden vazgeçmiştir. Bu konudaki görüşünü; “**Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Dili bir çıkmaza sokmuşuzdur. Maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur. Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır! Biz daha önce kurtarmaya bakalım.**” sözleri ile dile getirmiştir.

Bu sebeple 1934–1936 yılları arasındaki dönemde bir önceki dönemin tarama ve derlemeleri ayıklamadan geçirilmiştir. Kurulan bir Komisyonda, Tarama Dergisi'ndeki Türkçe karşılıklar, bir Arapça-Farsça kelimeye tek bir Türkçe karşılık bırakılacak şekilde elenmiştir. Türkçe karşılıkları bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeler de olduğu gibi bırakılmıştır. Bu çalışmaların sonucu “Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu” ve “Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu” adlı iki küçük kılavuzda toplanmıştır. Ayrıca, kelime türetme işlerine de girilerek Türkçe ek ve köklerden yeni kelimeler yapılmıştır. Bu dönem, taşıdığı genel özellikleri bakımından birinci dönemdeki aşırılığın bir dereceye kadar dizginlenebildiği ılımlı özleştirmecilik dönemidir.

Ne var ki, Atatürk için bu dönem çalışmaları da sevindirici olmamıştır. Çünkü yayın hayatında yer alan sabah, millet, devir, devlet, hükümet, hatıra, kitap, kalem, kanun gibi dilin yapısına sinmiş Arapça-Farsça kelimeleri atmak kolay değildi. Atatürk, bu konudaki görüşünü de Komisyon Başkanı F. Rıfık Atay'a şu sözlerle açıklamıştır: “**Memleketimizin en büyük bilgilerini, yazarlarını bir komisyon hâlinde aylarca çalıştırdık. Elde edilen netice bir küçük lügatten ibaret. Bu Tarama Dergileri ve Cep Kılavuzları ile bu dil işi yürümez Falih Bey; biz Osmanlıcadan ve Batı dillerinden istifadeye mecburuz.**”

Atatürk, 1936 yılından sonra “tasfiyecilik” yolundaki uygulamalara itibar etmemiş, kendi konuşma ve demeçlerinde bu tür yeni türetilmiş fakat halk tarafından anlaşılmayan kelimelere yer vermemiştir. Nitekim 1937 yılında 26 Eylül Dil Bayramı dolayısıyla Türk Dil Kurumuna gönderdiği telgraf, Atatürk'ün Türkçeleşmiş ve dilin yapısına girmiş olan yabancı kökenli kelimelerden fedakârlık edilemeyeceği görüşünde olduğunu gösteren en önemli kanıttır.

Dil Bayramı'nın 5. yıl dönümü dolayısıyla Atatürk'ün Türk Dil Kurumuna tebrik telgrafı (26.9.1937)

“Bay İbrahim Necmi Dilmen

Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri

Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumunun hakkımdaki duygularımı bildiren telgrafınızdan çok mütehasşis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim.”

Mustafa Kemal Atatürk

8.5.4. Güneş Dil Teorisi

Güneş Dil Teorisi Türk dilinin bütün dillerden eski olduğu ve başka dillere kaynaklık ettiği tezinin dil bilimi temellerine dayandırılabilmesi varsayımından doğmuştur. Atatürk, teoriyi Viyanalı dilci F. Kvergic'in kendisine göndermiş olduğu Moğol, Mançu-Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında yakınlık olduğunu ortaya koymayı amaçlayan basılmamış bir broşürden esinlenerek geliştirmiştir.

Viyanalı Üniversitesinde yetişmiş olan Kvergic, sosyolojik ve antropolojik yöntemler ile elde ettiği bilgileri S. Freud'un psikanaliz görüşü ile birleştirerek dil akrabalıklarının araştırılmasında kullanmak istemiştir. Atatürk'e göndermiş olduğu broşürde güneş adının geçmemesine rağmen Güneş Dil Teorisi'nin temel kavramlarına rastlanmaktadır.

Güneş Dil Teorisi insana kendi benliğini güneşin tanıtmış olması temel düşüncesine dayanan bir köken teorisi olarak ortaya çıkar. Buna göre insan dış alandan gelen etkiler altındadır ve ilk düşünme güneşle ilgilidir. Bu yüzden dillerin doğuşu da güneşe bağlanmalıdır. Çünkü insanoğlu içgüdüleri ile davranan bir yaratık olmaktan çıkıp da düşünebilen bir varlık hâline gelince, evrende her şeyin üstünde tuttuğu ilk nesne güneş olmuştur. Güneş, saçtığı ışık, verdiği aydınlık ve parlaklık, taşıdığı güç, kudret ve sayısız nitelikleri ile düşünen insanın zihninde çok yönlü bir kavram olarak yer almıştır. Bu yüzden ilk insanlar su, ateş, toprak, büyüklük vb. bütün maddi ve manevi kavramları birbirlerine güneşe verdikleri tek ad ile anlatmışlardır. Bu kavramı anlatan ilk ses, birçok anlama gelebilen Türkçe *ağ* sesidir. Zamanla, ses ile anlam arasındaki sembolizme dayanan *ağ* kavramı parçalanıp başka ses ve kelimelerle anlatılan yeni kavramların doğmasına yol açmıştır.

Atatürk'ün 1935 yılında ilgilenmeye başladığı Güneş Dil Teorisi 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında toplanan III. Türk Dil Kurultayı'nda tartışılmıştır. Ayrıca çoğu 1936 yılında olmak üzere 1935-1938 yıllarında Güneş Dil Teorisi'ni işleyen toplam 25 kitap yayımlanmıştır.

Güneş Dil Teorisi, Dil İnkılabı'nda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Teoriye göre bütün dillerin kaynağı Türkçe olduğuna göre, Türkçeye bu dillerden geçen sözlerin kökeni de Türkçedir. Bu yüzden dildeki yabancı kelimeleri atmaya gerek yoktur. Bu düşünce ile tasfiyecilik, yerini yabancı sayılan kelimelerin Türkçe kökenlerinin bulunması çabalarına bırakmıştır. Bu gelişmeyi yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma faaliyetinin sona erdiği veya bir süreliğine durduğu şeklinde yorumlayanlar da olmuştur.

Atatürk pek çok yabancı sözün Türkçede kalması gerektiği gerçeğini görmüş ve sözlerin Türkçe kökenli olduğunu göstermekte işine yarayan Güneş Dil Teorisi'ni benimseyerek dili bir çıkmaza sokan aşırıya gidişi durdurmak için kullanmıştır.

Güneş Dil Teorisi'nin geçerliliğini yitirmesinden sonra Türkçe etrafındaki tartışmalara devam etmiş, Özleşme hareketi 1960'tan sonra Türk Dil Kurumunun öncülüğünde yeniden ivme kazanmıştır. Ancak Kurum bünyesinde özleşme adına yapılan çalışmalar bilim adamlarının ağır eleştirilerine uğramıştır. Tartışmalar, sonuçları sonraki yıllarda da hissedilecek olan tam bir cepheleşmeye sebep olmuştur. Dil dışı etkenlerin de önemli bir rol oynadığı bu kutuplaşmada **mesela** veya **örneğin**, **imkân** veya **olanak**, **mesele** veya **sorun** kelimelerinden hangisinin kullanıldığına bakılarak insanlar hakkında çeşitli siyasi yargılarda bulunulmuştur. Oysaki Prof. Dr. İsa Özkan'ın da belirttiği gibi "Dil Politikası olur ama dilde politika olmaz. En öz Türkçe halkın konuştuğu yaşayan Türkçedir. Dili sadeleştirmek başka bir şey tasfiye etmek bambaşka bir şeydir. Türkçe yapboz tahtası değil ki! Dilde bugünkü yahut geçmişteki birtakım siyasi anlayışlara yönelik olamaz. Çünkü bir dil ifade aracı, toplumun sesi ve ses bayrağıdır. Bu bayrağı bulunması gereken yerde, görkemli bir şekilde dalgalandırmak icap etmektedir."

8.5.5. Aşırı Özleştirmecilik

1945'ten sonraki yıllarda Dil İnkılabı'nı zayıf bir eğilim hâlinde bazı kesimlerde dilde ırkçılığa doğru kaydırmaya başlayan hareket, 1960'dan sonraki yıllarda büsbütün hızlandırılarak ve yönü değiştirilerek bir "tasfiyecilik" hareketine dönüştürülmüştür. Kendisini "**öz Türkçecilik**", "**arı Türkçecilik**", "**dilde ilerlilik**" veya "**devrimci görüş**" gibi adlarla tanıtan bu aşırı özleştirmecilik tutumu, her ne kadar taraftarlarınınca, Dil İnkılabı'nın Türkçeleşme yolunda daha ileri seviyedeki bir devamı gibi gösterilmek istense de, niteliği, gayesi ve ulaşmak istediği hedef bakımından onunla birleştirilmesi mümkün değildir. Kökeni itibarıyla Türkçe olmayan her kelimeyi dilden atmayı amaçlayan "arı Türkçecilik", dilcilik anlayışı ve dildeki sosyal gerçeklik ile bağdaştırılmadığı gibi, Dil İnkılabı'nın temel felsefesi ile de bağdaştırılmaz. Bir kelimenin Türkçe sayılıp sayılmamasının ölçüsü onun kökeni değildir. Ses yapısı, zevk ölçüsü, kullanılış şartları ve anlam bakımından o kelimelerin dilde yerleşmiş ve herkes tarafından anlaşılır olup olmamasıdır.

Dilimizdeki kelimeler, dil biliminde geçerli olan ölçülere göre Türkçe kelimeler, alıntı veya ödünçleme ve yabancı kelimeler olmak üzere üçe ayrılır. Her dil gibi Türkçe de çeşitli tarihî, sosyal ve kültürel şartlara bağlı olarak, varlığı boyunca hem kendisi Arapça, Farsça, Rumca, Macarca, Bulgarca, Sırpça gibi dillere kelimeler vermiş hem de Çince, Soğdça, Hintçe, Arapça, Farsça, Rumca, İtalyanca ve Fransızca gibi dillerden kelimeler almıştır.

Bunlar içinde, bağlı bulunduğumuz ortak medeniyet alanı dolayısıyla Arapça ve Farsça kelimeler ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Türkçe bu kelimelerden bir kısmını kendi kural ve kalıplarının süzgecinden geçirerek söz varlığına katmıştır. **Çamaşır, çarşı, çarşamba, merdiven, sokak, tavla, tirit** gibi kelimeler halkın diline kadar girip benimsenmiş, şekil ve anlam bakımından öteki Türkçe kelimelerden ayrı edilemez duruma gelmiştir. **Akıl, ambar, bahçe, bülbül, cahil, eser, hasta, hastane, iskele, hatır, hatırlamak, hatır saymak, kira, kiracı, kitap, kültür, ömür, sınır** gibi sözler de alıntı dediğimiz kelimeler türündendir. Hatta, dil bunlar üzerinde yer yer asıllarına uymayan anlam tasarrufları da yapmıştır. Arapçada "**çöl**" anlamına gelen **kısır** kelimesinin bizde mecazi kullanılışlarla "**döl vermeyen, ürün vermeyen veya ürünsüz**" anlamlarını kazanmış olması, bu gelişmenin sonucu olabilir. Bu durumla ilgili pek çok örnek sıralanabilir.

Ne pahasına olursa olsun Türkçeleşmiş olan yabancı kelimeleri kullanmama gayreti, ortaya atılan bir kısım yeni kelimelere birden fazla anlam yüklemiştir. **Aşama** kelimesinin "**kademe, basamak, safha, hamle, derece, rütbe**"; **düzey** kelimesinin "**seviye, devre, plan**"; **kişi** kelimesinin "adam, insan, şahıs, fert, kişi, kimse"; **neden** kelimesinin "**sebep, vasıta, dolayısıyla, ilişki**" anlamları ile kullanılması bundandır.

Bilindiği gibi, dilde birbirinden farklı kavramların ayrı ayrı kelimelerle karşılanması bir zenginlik, ayrı ayrı kavramların tek bir kelimeye yüklenmiş olması ise bir zayıflık ve geri kalmışlık belirtisidir. Bunun dışında, bir dilin kelimeleri ancak yüzyıllar boyunca süregelen gelişmelerle olgunluk kazanır. **Gönül, kalp** ve **yürek** kelimeleri birbirinin yerine kullanılamaz; **gönül yarası yerine yürek yarası, kalp kırmak yerine yürek kırmak** denilemez. **Akıl** ile **us** kelimelerinde de aynı durum söz konusudur. **Akıl vermek; akıl almamak; akıldan yoksun; akıl var yakın var; akıl akıldan üstündür; akıl satmak; akıl sır ermemek** gibi anlam inceliği, zevk ve ifade gücü bakımından dilin doruğuna yükselmiş olan deyimlerdeki akıl kelimesini feda etmek mümkün değildir.

Dilde özleştirmeye gitmek, yalnız dildeki yabancı kelimelere teker teker karşılık aramak değildir. Asıl ona işleklilik ve zenginlik kazandıracak yolu açabilmektir.

Dilin yapı ve işleyiş özellikleri ile bağdaşmayan, sosyal akrabalık ölçülerini zedeleyen bu gibi zorlamalar, toplumda tam olarak benimsenip dile mal edilemediği için **azışık (şiddetli), bası (baskı), belim (tasvir), ekin, ekil, ekim (kültür), düşün (fikir), düşündeş (hemfikir), seslem (hece), kısırgamak (reddetmek)** gibi kelimeleri kullananlarla, bunları dilin yapısına, zevk ve mantık ölçülerine aykırı buldukları için kullanmayanlar arasında az çok bir

bölünme söz konusu olduğundan, bu tutum, Dil İnkılabı'nın "birleştiricilik" ve "bütünleştiricilik" vasfına da ters düşmektedir. Burada tutulacak yol, her iki yöndeki aşırılıklardan kaçınarak, Türkçeleşmiş yabancı kelimeleri de benimsemek, sağlıklı yeni kelimelere de yer vermektir.

8.5.6. Atatürk'ün Ölümünden Sonra Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu, ilk defa 1951'de olağanüstü bir kurultay yapar. Bu kurultaydaki iki önemli değişiklik Kurumu, Atatürk'ün kurduğu kurumdan farklılaştırır. Bunlardan birincisi amaç maddesinde yapılan değişikliktir. 1951'deki yeni tüzüğe göre "**Türk Dil Kurumunun amacı: Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamağa çalışmaktır.**" Böylece amaca, Atatürk'ün kurduğu Kurumun amacında bulunmayan "**devrimci anlayış**" eklenerek ilk defa ciddi bir sapma ortaya konur. Atatürk isteseydi şüphesiz Türk Dil Kurumunun amacına böyle bir anlayışı koydurabilirdi. O, Kurumun bütün milleti kucaklamasını istemiştir. Hâlbuki bu değişiklikle millet zımnen ikiye ayrılıyor, "**devrimci anlayış**"a sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye bölünüyor ve Kurum, sadece "**devrimci anlayış**"a sahip olanların Kurumu hâline getiriliyordu.

İkinci değişiklik, Millî Eğitim Bakanının Kurum başkanlığından uzaklaştırılmasıdır. Yeni tüzüğe göre, Türk Dil Kurumunun başkanı, Yönetim Kurulu tarafından seçilecektir. Bu madde ile Kurumu devlete bağlayan en önemli bağ ortadan kaldırılmış olur. Şüphesiz ki Atatürk kurduğu ve mirasını bağışladığı Kuruma, Millî Eğitim Bakanını başkan olarak düşünürken belirli bir amaç güdüyordu. Onun bu maddeyi amaçsız olarak koydurduğunu düşünemeyiz. Bu iki değişiklikle Türk Dil Kurumu, devrimci bir anlayışa sahip olan, devletle bağını tamamen koparmış bir kuruluş hâline geliyordu.

1954'teki VII. Türk Dil Kurultayı'nda bu amaç ve statü aynen devam eder. 1964'te toplanan Olağanüstü Kurultay, amaç maddesindeki "**devrimci anlayış**"ı pekiştirerek Türk Dil Kurumunun "**devrimci bir bilim derneği**" olduğunu 1. maddesine de koyar. 1973'teki III. Olağanüstü Kurultay ile 1979'daki IV. Olağanüstü Kurultay'da da aynı durum sürmektedir.

Türk milletinin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen 1982 Anayasası'nın 134. maddesi, Türk Dil Kurumunu "Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı" olarak kurulan "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" içine alır.

Anayasa'nın 134. maddesine dayanılarak hazırlanan ve 11.8.1983'te kabul edilen 2876 sayılı "**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu**" ile Türk Dil Kurumu yeniden düzenlenir. Bu düzenlemeyle Kurumun, amacı yine Atatürk'ün sağlığında olduğu gibi "**Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onun yeryüzü dilleri arasında değerine yaradır yüksekliğe erdirmek**" olarak belirlenir.

Türk Dil Kurumu üyeleri (altı yılda bir) bu esaslar içinde seçilmektedir ve büyük çoğunluğu, üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri öğretim üyeleridir. Bu değişiklik, görüldüğü üzere Atatürk'ün sağlığındaki düzenlemeden çok farklıdır. Atatürk'ün sağlığında "**kendisinde kanuni şartlar bulunan her Türk'ün Kuruma üye**" olabileceği belirtilmişti. Atatürk, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının ulusal akademiler hâlini almasını temenni etmekteydi. Dolayısıyla söz konusu değişiklik, bu temenniye uygun bir

değişikliklerdir. 1950'de, Kuruma üye olabilmek için "Türk dili ile uğraşmak ve ilgilenmek" şartını ekleyenler, akademi olma dileğine aykırı düşmediği için nasıl Atatürk'ün kurduğu Kurumu değiştirmiş sayılmıyorlarsa, üyelik şartlarını daha da sınırlandırarak "akademik" hâle getirenler de Atatürk'ün kurduğu Kurumu değiştirmiş sayılmazlar.

Bir başka önemli değişiklik, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının "**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu**" çatısı altında, Başbakanlığa bağlanarak bir devlet kuruluşu hâline getirilmesidir. Bu değişiklik de Atatürk'ün "akademi" arzusuna uygun bir değişikliktir. Bütün ülkelerde akademilerin birer devlet kuruluşu hâline getirilmesi gayet normaldir. Nitekim, Atatürk'ün mirasını bıraktığı, onun sağlığındaki Türk Dil Kurumunun başkanı da Millî Eğitim Bakanı idi.

Bütün bu bilgi ve belgeler ışığında 2876 sayılı Kanun'la, 1983'te yeniden düzenlenen Türk Dil Kurumunun, Atatürk'ün kurduğu kurum olmaktan çıktığını, dolayısıyla onun mirasını almağa hakkı olmadığını ileri sürmek mümkün değildir. Hele, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının kapatıldığını söylemek hiç mümkün değildir. Türk Dil Kurumu da, Türk Tarih Kurumu da vardır ve 1983'ten beri bilimsel yayın ve faaliyetleriyle varlıklarını canlı bir şekilde devam ettirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKÇENİN BUGÜNKÜ DURUMU

Türkçenin bugünkü durumunu daha iyi anlamak için, konuyu Tanzimat Döneminden ele almak doğru olur. Türkiye Türkçesinin oluşumunun tarihi Tanzimat yıllarına kadar uzanmaktadır. Tanzimat Döneminde dildeki mevcut Arapça ve Farsça unsurlara ek olarak Batı dillerinin, özellikle Fransızcanın, etkileri sezilmeye başlanır. Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti Dönemlerinde ise Türkçe, özellikle edebiyat dilinde çok daha yoğun bir şekilde yabancı dillerin etkisinde kalmıştır.

Türkçenin geçirdiği bu dönemlerden sonra, nihayet 1911'den itibaren Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın ortaya koyduğu "Yeni Lisan" hareketiyle Türkiye Türkçesinin temelleri atılmıştır. Millî Edebiyat ve onu takip eden Cumhuriyet Döneminin ilk devirlerinde Türkiye Türkçesi, en olgun seviyesine ulaşmıştır. İlim, kültür, siyaset ve eğitim dili olarak Türkçe, usta sanatkarların elinde gelişir.

Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan hareketinden sonra dil konusunda en geniş faaliyet, Atatürk'ün önderliği yaptığı dil çalışmalarıdır. 1928'de Latin alfabesinin kabulü, 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) kuruluşu bu çalışmaların önemli halkalarıdır.

Bu dönemde Atatürk çeşitli etkiler altında, 1934 yılında dilimizi, bütün yabancı kökenli kelimelerden arındırmak istemiş, ancak kısa zamanda bunun çıkmaz bir yol olduğunu fark ederek 1935 güzünde, dilimize yüzlerce yıldan beri yerleşmiş olan kelimeleri atmaktan vazgeçmiştir. Bunun yerine bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesine hız vermiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra tartışmalar artarak devam etti.1960'lı yıllarda Türkçedeki bütün doğu kökenli (Arapça ve Farsça) kelimelerin dilden atılması çalışmalarına hız verildi. 1960'tan sonra konu toplumda kamplaşmalara yol açtı. Türetilen kelimelerin çoğu sözlüklerde kaldı. Gençlerin çoğu yeni kelimeleri öğrenemediği gibi eski kelimeleri de unuttu. Böylece yeni nesillerin söz varlığı yoksullaştı. Kelime sayısının sınırlılığına eğitimdeki aksaklıklar da eklenince genç nesiller meramlarını doğru dürüst ifade edemez oldular; yazarken ve konuşurken doğru cümle kuramaz hâle geldiler. Cumhuriyetin ilk yıllarında zengin bir kelime ifade kabiliyetine ulaşan dil ve üslubumuzu yitirdik.

1980'den sonra tartışmalar durulmuştur. Ancak gelinen nokta hiç de iç açıcı değildir. Zengin ve güzel bir dilin yoksul ve çirkin kullanıcıları olduk. Genç nesillerin dil ve kültür hafızasında ne Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan var; ne de Fuzulî, Bakî ve Nedim. Ne Namık Kemal ve Tevfik Fikret var, ne de Abdülhak Hâmit ve Mehmet Âkif, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri, Refik Halit, Ömer Seyfettin... Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Faruk Nafiz, Kemalettin Kamu... Reşat Nuri, Peyami Safa, Ahmet Hamdi, Sait Faik, Kemal Tahir... Ahmet Muhip, Necip Fazıl, Orhan Veli, Ârif Nihat, Cahit Sıtkı... gibi şair ve yazarlar gençlerimizin dil ve kültür hafızasında giderek kayboldu.

Masallarımızın, halk hikâyelerimizin, türkü ve mânilerimizin, atasözü, bilmece ve deyimlerimizin zengin ve büyümlü hazinesi de genç Türk nesillerinin ruh dünyasının dışında kaldı. Dilinin zenginlik ve güzelliğinin farkında olmayan; dil dağarcığını edebî geçmişinin eserlerindeki kelime ve deyimlerle doldurmayan; onların tadına varamayan; sadece sokakta konuşulan dille yetinen insanlarımızın çeşitli kültürlerin etkisinde kalması tabidir.

Diller arasında etkileşim olduğu bir gerçektir. Bütün dillerde ödünç kelimeler olduğu gibi bizim dilimizde de olacaktır. Ancak bu gerçeklik, dilimizin kapılarını yabancı etkilere sonuna kadar açmak ve yabancılaşmaya karşı tedbir almamak anlamına gelmez. Bugün dilimize giren

kelimeler tek başlarına girmekle kalmıyorlar; *by-pass*, *check-up* gibi kalıp hâlinde girenler; *flower center*, *trade center*, *hipermarket*, *mega-show*, *Hotel Bonjour* şeklinde tamlama olarak girenler de var. Artık “*Otomobil in, at hırsızlığı out*” gibi yarı Türkçe, yarı İngilizce cümleler; “*distribütör tarafından düzenlenen test drive ve piknik*” gibi tuhaf ifadelerle her gün karşılaşır olduk. Dilimiz bu yolla bir tehdit altına girmiştir.

Atatürk'ün “*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişâfında başlıca müessirdir.*” sözlerindeki düşünceden ve dilin vatan olduğu fikrinden hareketle Türk dilini koruyup geliştirmek millî bir görevdir.

Bir ülkeyi ya da toplumu güçsüz kılmamanın, onu yok etmenin en kesin ve kolay yolu kültürünü yok etmektir. Bu da kültürün temel ögesi olan dilde başlar. Bugün toplumumuzda dilin içine düştüğü sorun küçümsenmemelidir, bir ayrıntı gibi görülmemelidir. Bunun için dilimizin bugün içinde bulunduğu sorunlar konularına göre ayrı ayrı ele alınarak üzerlerine dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

1. SORUNLAR

1.1. Yabancı Kelime Kullanma Özentisi

“Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Mustafa Kemal Atatürk

Her dil belirli ölçüler içinde başka dillerden kelime alır. Belirli ölçüler içinde kalmak şartıyla alıntılar dilin öz unsurları hâline gelerek zenginleşmeye de yol açar. Ancak bu, uzun asırlar içinde ve yavaş yavaş meydana gelir. Bu süreç içinde de alıntılar tıpkı dilin kendi kültür unsurları gibi deyimlere, atasözlerine, halk edebiyatı ürünlerine girer. Böyle sözler “alıntı” adını taşır; fakat artık “yabancı” sayılmaz. Başlangıçta yabancılıkları hissedilen kelimeler, halk tabakalarına ve halkın oluşturduğu kültür verimlerine girdikçe bu his kaybolur.

“Yabancı” olarak adlandırılan sözler ise basın yayın organlarında ve bazı çevrelerde kullanılmaya başlanan ve henüz söz konusu süreçten geçmemiş olan kelimelerdir. Elbette bu sözlerden bir kısmı zamanla dile yerleşebilir; ancak en doğru yol, bunlar yerleşmeden önce Türkçede karşılıklarını bulmaktır. Dilin kendi kaynaklarından beslenerek zenginleşmesi esastır.

1.1.1. Yabancı Kelime Kullanma

Bilimde, teknolojiye yaşanan gelişmeler dile de yansır. Yeni kavramlara, yeni ürünlere dilimizin kaynaklarından yararlanarak karşılık bulmamız gerekir. Türkçe, köklerden işlek eklerle yapılan yeni türetmelerle dilin söz varlığı zenginleştirildiği gibi, aynı yolla dile kazandırılacak terimlerle Türkçenin bilim dili olarak gelişmesine de katkıda bulunulabilir. Bu yapılmadığı takdirde yabancı sözler, yabancı terimler dile girer. Birer özentî alıntısı niteliğinde olan “*show*, *konsensus*, *transformasyon*, *efor*, *detay*” gibi sözler Türkçede karşılıkları olmasına rağmen kullanılmaktadır. Üstelik bazı alıntı sözler, dildeki birkaç sözün yerine kullanılmakta, dilde fakirleşme ve yabancılaşmaya yol açılmaktadır. Türkçede “*değişim*, *dönüşüm*, *kabuk değiştirme*” gibi ince anlam özelliklerine sahip sözlerimiz varken bunların yerine kullanılan “*transformasyon*” dilde yabancılaşmanın yanı sıra söz varlığında yoksullaşmaya da yol açmaktadır. Üstelik bu sözü kimileri “*transformeyşın*”, kimileri de “*transformasyon*” diye söyleyerek ayrılıklar da yaratmaktadır.

“Uzlaşma” yerine “concensus”, “yoğunlaşma” yerine “consantrasyon”, “kontrol” yerine “çek etme” denildi mi toplum tarafında kültürlü kişi olarak kabul edilmektedir.. Kentlerimizde caddeler, yabancı adlar yüzünden işgal altındadır.

“Kamıt, delil” sözleri varken “argüman” kelimesini tercih etmek yersizdir. “Başlamak” fiili varken “start almak”; “yıldız” varken “star”; “doğrudan”, “aracısız” sözleri varken “direkt”; “uç”, “sivri” sözü varken “marjinal”; “sayı göstergesi, sayı levhası” varken “skorboard”; “saçma” varken “absürd”; “ilan tahtası, duyuru tahtası” yerine “billboard”; “ayrıntı” varken “detay” kullanılması; dile ihanet değilse bilinçsizliktir.

1.1.2. Yabancı Eklerin Kullanılması

En kötüsü de dilin söz dizimi özelliklerinin yabancılaşması, yabancı eklerin dile girmesi, dilin mantığına aykırı kullanışların yaygınlaşmasıdır. Türkçede çokluk eki -lar, -ler varken, İngilizcedeki çokluk eki 's'nin kullanılması, Türkçede -nın, -nin eki varken İngilizcedeki 's ekinin kullanılması, üzerinde dikkatle durulması gereken konudur. *Vildan*'ın yeri anlamında “*Vildan's*”. Ayrıca Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimelerin “*Yemish, Efendy, Dönerchy, taxi*” örneklerinde olduğu gibi İngilizce imlasiyle yazılması da dilimizin kullanımına aykırı bir durumdur.

Türkçede harfitarif olmamasına rağmen, bir otelin adında ‘*the*’ biçiminin kullanılması dile yabancı sözlerin girmesinden daha tehlikelidir. Bunlar dilde olmayan, dilin yapısına uymayan biçimlerin dile sokulmasıdır. Bu, kan grubu B olan bir kişiye A grubundan kan vermek gibi bir şeydir.

1.1.3. Yabancı Kelimelerin Yazılışı

Dilimizde bir sorunlu alan da yabancı kelimelerin yazılışıdır. Özellikle bilgisayar alanı başta olmak üzere birçok alanda son birkaç yıldır dilimize giren *chat, forward, delete, reply, inbox* gibi İngilizce kelimeler, ait oldukları dildeki imlaları ile yazılmaktadır.

Bu tür yazılışların etkisiyle Türkçeleşmiş ve dilimizin malı olmuş yabancı kökenli *kuaför, şov, koleksiyon, korner, klüp* gibi kelimelerin de *couffeure, show, collection, corner, club* şeklinde yazılmaktadır.

Bunların yanı sıra bir de iş yerlerinde Türkçe veya Türkçeleşmiş adları gelenekleşmiş Türk imlası yerine yabancı imlayla yazma eğilimi de dikkat çekmektedir: *Efendy, Hotel Taxim, Eskidji, pahsa, Laila, Wishne Bar, Neshe, Kitabchi, Yemish, Kebabchi, Derichi...*

Bu, Türkçeyi bir İngiliz gibi, bir Amerikalı gibi yazmak hatta okumaktan başka bir şey değildir. Alfabemizdeki ş, ç harflerini bizzat Atatürk'ün başkanlığını yaptığı bir kurul belirlemiştir. Bu iş yerleri Atatürk'ün Yazı Devrimi'ne ve 1353 sayılı Alfabe Kanunu'na aykırı hareket etmektedirler. Atatürk'ün Yazı Devrimi'ne saygısızlık olarak adlandırılması gereken bu davranışı yapanlar uyarılmalıdır. Ülkemizin mağazalarının, kuruluşlarının adlarının Türkçe olması ve Türk alfabesiyle yazılması esas olmalıdır.

1.1.4. Türkçede Bulunmayan Yabancı İşaretlerin Kullanılması

& işareti Türkçede yoktur ve kullanılmamalıdır. Bunun yerine *ve* bağlacı kullanılabilir. “*Yorumlar & Yankılar*” değil, “*Yorumlar ve Yankılar*” şekli tercih edilmelidir.

1.1.5. Alfabemizde Bulunmayan Harfler

01.11.1928 tarih ve 1353 sayılı Kanun'a göre alfabemizde 29 harf vardır. **x, w, q** harfleri dilimizde kullanılmaz. "Show" televizyonunun adının "Şov" biçiminde olması da 1353 sayılı Kanun'un gereğidir. "Taxi, expres, walkman, western, aquapark" gibi örneklerde **x, w, q** harflerinin kullanılması doğru değildir.

1.1.6. İş Yeri Adlarındaki Yabancılaşma

Dildeki yabancılaşmanın bir başka boyutu, iş yerlerine yabancı adlar verilmesidir. Bu eğilim ne yazık ki gittikçe yaygınlaştı ve sokaklarımızın, caddelerimizin görüntülerini bozdu. Sokaklarımız bize tanıdık gelmiyor artık. Büyük alışveriş merkezlerinin, büyük mağazaların yabancı adlar kullanmasından sonra mahalle bakkalının, mahalle kasabının da bu akıma kapılarak iş yerine yabancı adlar vermesi düşündürücü bir konudur. "**Rainbow Kasabı, Groseri Market, Coiffeur Angle**" gibi, sokaklarımızda, caddelerimizde gördüğümüz yüzlerce ad, dilde ve zihinde yabancılaşmanın açık örnekleridir.

Bir kasabın dükkânına "rainbow" adını vermesi kadar gülünç, gülünç olduğu kadar da düşündürücü, az örnek vardır.

1.1.7. Yabancı Cümlelerin Çeviri Yoluyla Türkçeye Aktarılması

Diller arasındaki etkileşim bazen kelime sınırını aşarak kelime gruplarına ve cümlelere kadar uzanabilir. Bazı kelime grupları ve deyimler, kaynak dilden hedef dile kaynak dildeki yapısıyla ve kelime kelime aktarılır. Oysa aynı fikri anlatmak için hedef dilde başka ifade kalıpları, başka deyimler vardır. Dolayısıyla hedef dilin deyim ve ifade kalıpları dikkate alınmadan yapılan bu tür çeviriler yanlış sayılır. Gerçi bu tür bazı kullanımların zamanla dile yerleştiği de olur; ancak ana dildeki ifade imkânlarını kullanmak ve bunlardan kaçınmak esastır. Aksi hâlde bugün olduğu gibi *çeviri Türkçesi* denilen, dilimizin yapısına aykırı anlatımlar dili ve kültürü kaplar. Sözleri Türkçe, ama anlatım kalıbı yabancı kaynaklı olan bu yanlış kullanışlar da gittikçe yaygınlaşmaktadır: Çay içmek, kahve içmek yerine çay almak, kahve almak; özür dilerim yerine üzgünüm gibi kullanışlar bunlara sadece birkaç örnektir. Daha çok yabancı film ve dizilerde rastlanan bu tür yanlışlar, ana dilini yeterince bilmemekten veya acele tercümeden kaynaklanmaktadır.

İngilizce "to have a lot of phone calls", Türkçeye "Şu andan itibaren telefon alacağız." şeklinde çevrilmiştir ve sık sık kullanılmaktadır. Hâlbuki "Şu andan itibaren bize sık sık telefon edilecek." cümlesi Türkçe ifade tarzına daha uygundur. Yine İngilizce "take care of yourself" kalıbı Türkçeye "Kendinize iyi bakın." biçiminde çevrilmiştir. Oysaki Türkçenin geleneğinde "Allaha ısmarladık, hoşça kal, Allaha emanet ol" gibi söz kalıpları zaten bulunmaktadır. "How it is going" kalıbının kelime kelime tercümesi olan "nasıl gidiyor" yerine dilimizin kendine özgü kalıpları vardır. "Nasıl gidiyor?" cümlesine karşılık olarak "Nasılsınız, ne var ne yok?" tercih edilebilir. "Back to call me" kalıbının çevirisi olan "Size geri döneceğim." yerine de "Sizi tekrar arayacağım." ifadesi kullanılabilir.

1.2. Müstehcen ve Kaba Sözlerin Kullanılması

Türkçemizin sorunlarından biri de müstehcen ve kaba söz kullanımınıdır. Sokak kültürünün veya sokak ağzının ürünü olan müstehcen ve kaba söz kullanımı günümüzde televizyon kültürünün yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyon dizilerindeki karakterlerin kullandığı, müstehcen, argo ve kaba kelimeler ertesi gün toplumun içinde hızla yayılmakta ve

arkadaş gurupları arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Bazı çocuklar ve gençler söz konusu karakterleri kendilerine örnek alarak konuşmalarını ve hareketlerini taklit etmektedir. Böylece müstehcen, argo ve kaba sözlerin kullanımının yaygınlaşmasında televizyon ve sokak karşılıklı olarak birbirlerini beslemektedir.

Özellikle okul öncesi çocuklarının izlediği gündüz kuşağında yer alan kadın programlarında, program sunucusunun ve konuklarının kullandığı ve yüz kızartıcı, argo ve müstehcen sözlerin psikolojik ve sosyolojik olumsuz etkileri ciddi tahribatlara yol açmaktadır.

“3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun”un “Yayın İlkeleri” başlıklı 4. maddesinde belirtildiği üzere radyo ve televizyon yayınları; “e) Toplumun millî ve manevî değerlerine ve Türk aile yapısına aykırı olmaması, g) Türk millî eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve millî kültürün geliştirilmesi ilkesine, z) Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına” uygun olmak zorundadır. Bu ilkelere göre radyo ve televizyonlarda müstehcen sözlerle “*oha, be, lan, çüş oldum abi*” gibi kaba sözlerin yer almaması gerekir. Bazı kaba sözlerle argoların film, dizi, skeç gibi programlarda yer alması tabiidir.

Kanuni yaptırımlarla dilde ve kültürdeki bu yozlaşma ve kabalaşmanın önüne geçmenin mümkün olamayacağı da görülmüştür. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun ceza uygulamalarına rağmen özel radyo ve televizyonların yayınlarında fark edilir bir değişme görülmemiştir.

Kurgulu programlarda kahramanlar tabii ki kendi kelimeleriyle konuşacaklardır. Ancak müstehcen sözlerle kaba kelimeler bu tür programlarda da kullanılmaz. Terbiye kurallarını aşan bu tür anlatımlarla espri yapmak, insanları eğlendirmek radyo ve televizyon programlarında maalesef yaygınlaşmıştır. Bazı yerli dizi ve filmler bu tür sözlerle doludur. Edep dışı sözlerden başka, elle, kolla yapılan işaretler de özellikle yetişme çağındaki çocukları etkilemektedir. Müstehcen kelime ve imalarla, kaba söz ve hareketlerle espri yapmak bir sanatçı için kolay yol olabilir. Sanatçı, müstehcene ve kabalağa kaçmadan mizah yapabilirse, o zaman ustalığını göstermiş olur. Haber, sohbet, tartışma vb. programlarda ise kaba söze ve argoya yer verilmemesi gerekir.

Müstehcen ve argo sözlerin kullanılması ve yaygınlaşma alanı sadece sokak, radyo ve televizyon değildir. Yazılı basında da argo ve müstehcenliğin kullanımında bir artış olduğu dikkat çekmektedir.

Argo, kaba ve müstehcen sözlerin çok kullanıldığı bir başka alan da futbol, basketbol, voleybol gibi kitle sporlarının yapıldığı stad ve sahalardır. Özellikle gençlerin büyük ilgi gösterdiği spor müsabakalarında kullanılan genel ahlak dışı sözler ve toplu tezahüratın televizyonlarda yer alması tahribatı daha da arttırmaktadır.

1.3. Yazım Yanlışları

İmla, daha çok basılı yayın organlarının sorunudur. Gazetelerde, dergilerde pek çok imla hatasına rastlanmaktadır. Ancak televizyonlarda da zaman zaman imla sorunuyla karşılaşmaktadır. Özellikle alt yazılarda imla konusunda gerekli titizlik gösterilmemektedir.

1.3.1. Kelime ve Eklerin Eksik veya Yanlış Yazılması

1.3.1.1. Kelimelerin Eksik veya Yanlış Yazılması

İnsanlar, anlamını bilmediği, az kullandığı kelimelerin imlasında yanlışlık yapabilir. Yazım kılavuzu ve sözlük kullanma alışkanlığı olmayan insanlarda bu tür yazım hataları daha çoktur.

Kelimelerin yanlış yazılmasının bir başka sebebi ise dikkatsizlik ve aceleciliktir. İfadelerin sadece anlam ve cümle kuruluşu bakımından doğru olması yeterli değildir. Belli düzeyde eğitim almış kişilerin kendi dilinin kurallarına uygun olarak yazması da beklenir.

Beğenme ifade eden “*takdir*” sözünün, damıtma anlamındaki “*taktir*” şeklinde yazılması önemli bir imla hatasıdır. “*İhracat*”ı “*ihracaat*”, “*meyve*”yi “*meyva*”, “*rastgele*” sözünü “*rasgele*”, “*kurdele*”yi “*kurdela*” şeklinde yazmak, dilimizin kelimelerini bilmekten kaynaklanan yanlışlardır. Ek aldığına “*celladın*” hâlini alan “*cellat*” kelimesinin yanlışlıkla “*cellatın*” olarak yazılması, aynı şekilde “*geçidinde*” olarak yazılması gereken sözün “*geçitinde*” şeklinde yazılması da sık karşılaşılan hatalardandır.

Son zamanlarda cep telefonu mesajlarında “*merhaba*” yerine “*mrh*”, “*selam*” yerine “*slm*” örneklerinde olduğu gibi Türkçe kelimelerdeki ünlü harflerin atılarak sadece ünsüzlerin kullanılması da yazı dilimizi bozmakta, şifreli bir yazı ortaya çıkarılmaktadır.

1.3.1.2. Eklerin Eksik veya Yanlış Yazılması

Türkçede sert ve yumuşak şekilleri bulunan eklerin kelime tabanı ile birleşmeleri belli kurallara göre olur. Sert ünsüzlerle biten kelimeler bu eklerin sert; ünlülerle veya yumuşak ünsüzlerle biten kelimeler ise bu eklerin yumuşak şekilleriyle kullanılır.

Eklerin telaffuzdaki şekillerinin yazıya geçirilmesi doğru değildir. Bazı eklerin yanlış kullanılması, yüklemle durum eki almış ismin bağdaşmaması, gereksiz iyelik eki kullanımı, eksik veya fazla eklerle rastlanması gibi hususlar ise anlatım bozukluğuna yol açmaktadır.

Türkçedeki ünsüz benzeşmesi kuralına aykırı pek çok kullanım ortaya çıkmıştır. Örneğin “*kitapta*” şeklinde yazılması gerekirken “*kitapda*” yazılması Türkçenin imla kurallarına aykırı bir durumdur.

Gelecek zaman ekinin -acak/-ecek şeklinde yazılması gerekir. Ancak “*anlatacağım*” örneğinin “*anlatıcım*” şeklinde yazılarak telaffuzun yazıya aktarılması imla hatasıdır.

1.3.1.3 Kısaltmalara Gelen Eklerin Yanlış Yazılması

Büyük harfli kısaltmalarda son harfin okunuşuna göre ek getirileceğini bilmeyen bir kişinin “*TCK'nin*” yerine “*TCK'nın*” şeklinde yazması yapılan yanlışlıklar arasındadır.

1.3.2. Düzeltme İşaretinin Kullanılmaması

Özellikle anlam ayırt edici unsur olarak görev yapan düzeltme işaretinin (^) kullanılmaması ciddi bir hatadır. Henüz anlamında kullanılan “*hâlâ*” sözünde düzeltme işareti kullanılmaması durumunda ortaya “*hala*” çıkıyor. “*Hâlâ öğretmen gelmedi.*” cümlesinde düzeltme işareti kullanılmayınca “*hala öğretmen*” yani “*babanın kız kardeşi olan öğretmen*” gibi garip bir anlam ortaya çıkabilmektedir. “*Bankaya bu yıl kâr yağdı.*” cümlesi, “*bankaya kar yağması*” durumunu ifade edebilecek anlama dönüşebilmektedir. “*Millî güvenlik*” gibi bir tamlama, “*milli güvenlik*” yani “*topraklı, kumlu güvenlik*” şekline dönüşebilmektedir. “*Kâğıt*” sözü “*kağıt*”, “*sükûn*” sözü “*sükun*”, “*Hakkâri*” ismi de “*Hakkari*” olabilmektedir.

1.3.3. Kesme İşaretinin Kullanılmaması veya Yanlış Kullanılması

Kesme işareti, anlam karışmasını önlemek üzere daha çok özel isimlere getirilen hâl ve iyelik eklerini ayırmak için kullanılan bir işarettir. Mesela “*Türkiye’den*” kelimesinde bu işaret özel isim ile eki birbirinden ayırmaktadır. Kesme işaretinin kullanılmadığı mesela “*Gökçenin*” gibi bir örnekte ismin “*Gökçe*” mi, yoksa “*Gökçen*” mi olduğunu anlamak imkânsızdır. Kesme işaretinin bulunduğu yere göre “*Gökçe’nin*, *Gökçen’in*” ismin doğru şekli tayin edilebilir.

Özel isimlere getirilen yapım ekleri ve çokluk eki, kesmeyle ayrılmaz. “*Konyalı*” örneğinde olduğu gibi. Bu eklerden sonra gelen ekler de kesmeyle ayrılmaz: “*Konyalıların*”.

Kesme işareti, kısaltmalara ve sayılara getirilen ekleri ayırmak için de kullanılır: “*NATO’dan*, *1998’de*”

Kesme işaretinin kullanılmadığı özel adlar da vardır. Kurum, kuruluş, iş yeri adlarına getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz. Bu kuralı bilmemekten kaynaklanan yanlışlıklar yapılmaktadır. Türk Dil Kurumunun, Meclisteki, Başbakanlığın şeklinde yazılması gereken ifadelerde zaman zaman hata yapıldığına rastlanılıyor.

Kesme işareti yanlış olarak *da*, *de* bağlacının ayrılmasında da kullanılmaktadır. Bu bağlaç kelimelerden zaten ayrı yazılır. Ayrıca kelime ile bağlaç arasında kesme işareti kullanmak gereksizdir.

“*Ayşe’de geldi.*”, “*Eski kullanıcılarının’da sertifikasız olması*” örneklerinde ayrı yazılması gereken de bağlacının kesmeli yazılışı yanlıştır.

1.3.4. Ayrı ve Bitişik Yazılan Kelimeler

Birleşik kelimelerin bitişik veya ayrı yazılması kurala bağlanmıştır. Kelimelerden her ikisi veya sadece ikincisi birleşme sırasında anlamını değiştirirse bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır. Kelimelerin hiçbirinde, birleşme sırasında anlam kayması olmazsa bu kelimeler ayrı yazılır.

Ancak bitişik ve ayrı yazılma, son derece karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Sözü edilen kural esas olmakla birlikte bitişik yazılmanın başka şartları da vardır. Sesçe ve vurguca kaynaşmış kelimeler, bitişik yazılması gelenek hâline gelmiş kelimeler de bitişik yazılır. İşte bu karmaşıklık yüzünden, tereddüt hâlinde mutlaka *Yazım Kılavuzu’na* bakılmalıdır.

Birleşik kelimelerin bitişik yazımı konusunda esas olan ses düşmesi, ses türemesi ve anlam değişikliğidir. Dolayısıyla ses düşmesi ve ses türemesi olan “*kaybolmak*, *kaydetmek*, *küfretmek*, *reddetmek*” örnekleri yanlış olarak “*kayıp olmak*, *kayıt etmek*, *küfür etmek*, *ret etme*” şeklinde yazılmaktadır. Bunların dışında genel olarak ayrı yazma söz konusudur ancak söyleyişteki ulamanın etkisiyle “*yurt içi*, *yurt dışı*, *arz etmek*, *yer almak*, *fark etme*” gibi birleşik yapıların yanlış olarak bitişik yazıldığı durumlara sık rastlanmaktadır.

1.3.5. Büyük Harf Yanlışları

Özel isimlerin, büyük harfle başladığı kuralı genellikle bilinir. Büyük harflerin yanlış kullanılması, dikkatsizlikten veya bazı kelimeleri özel isim zannetmekten kaynaklanmaktadır. Mesela belli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başladığı hâlde, belli bir tarih bildirmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar. “*19 Mayıs 1919*” örneğinde Mayıs büyük harfle; “*Her mayıs pikniğe gideriz.*” örneğinde mayıs küçük harfle başlar.

“*Cumhurbaşkanı*, *Başbakan*” gibi unvanların yanlış olarak küçük harfle başlatılması, kanun adlarının (*Anayasa gibi*) küçük harfle yazılması yanlıştır.

1.3.6. Ki Bağlacının Yazılışı

Ki bağlacı, “belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki” kelimeleri dışında daima ayrı yazılır.

“Demek ki, sanma ki, kaldı ki” örneklerinde bağlaç olan *ki* ayrı yazılmalıdır. Bunun bitişik yazılması yanlıştır.

Ayrı yazılan *ki* bağlacına karşılık, aitlik anlamı taşıyan *-ki* bitişik yazılır. Çünkü bu *-ki* bağlaç değildir; sadece aitlik bildiren bir ektir.

“Geçen yıl *ki sermaye*” cümlesinde yılki aitlik eki bitişik olmalıdır. Burada görülen *-ki*, “*sermaye*”nin “*geçen yıl*”a ait olduğunu bildirdiğine göre bitişik yazılmıyordu.

1.3.7. Da / De Bağlacının Yazılışı

da, de bağlacı daima kelimedenden ayrı yazılır. Ancak ses bakımından *-da / -de* ekine benzediği için çoğu zaman bu ekle karıştırılarak kelimeye bitişik yazılmaktadır. Bu bağlacı, *-da / -de* ekinden ayırmak için önce anlamına bakılmalıdır. *da, de* bağlacı *dahi, bile* anlamlarında kullanılır. Bu bağlaç kaldırıldığı zaman cümlede bozukluk meydana gelmez.

Kelimeye bitişik yazılan *-da / -de* ise cümlelerin kuruluşunda rol oynayan bir ektir. Bulunma hali bildirir. Ek kaldırıldığında cümlelerin yapısı bozulur. Durumu örneklerle açıklamak daha aydınlatıcı olacaktır. “*Evde oturuyorum.*” cümlesindeki *-de*’yi kaldırırsak cümle bozulur; “*Ev oturuyorum.*”un bozuk bir cümle olduğu açıktır. Öyleyse buradaki *-de*, cümlelerin kuruluşunda rol alan bir ektir ve bitişik yazılmalıdır. “*Ev de benim değil.*” örneğinde ise *de*’yi kaldırırsak cümle bozulmaz. “*Ev benim değil.*” cümlesi, manası biraz farklı olmakla birlikte düzgün bir cümledir. Öyleyse buradaki *de* ayrı yazılmalıdır. “Veya” anlamındaki *ya da*’nın daima ayrı yazılması gerektiği de unutulmamalıdır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken iki nokta daha vardır.

1. Ayrı yazılan *da / de* edatının hiçbir zaman t’li biçimleri bulunmaz.

2. Kesme işareti kullanmak, *da / de* edatını ayrı yazmak anlamına gelmez. (“*Ayşe’de geldi.*” örneğinde de zaten ayrı yazıldığı için kesmeyle özel isimden ayırmak yanlıştır.)

Da, de bağlacı ile *-da / -de* ekinin vurguları da farklıdır. Bağlaç; vurguyu kendisinden önceki heceye atar; yani vurgusuzdur. *-da / -de* eki ise vurguludur.

1.3.8. Soru Eki “mı/mi”nin Yazılışı

“mı / mi” soru eki daima ayrı yazılır. “*Kapalı mı, bakar mısın*” örneklerinde olduğu gibi “*mı / mi ayrı*” yazılmalıdır.

1.3.9. Noktalama İşaretlerinde Yanlıklar

Soru ifadesi olan cümlelerin sonunda soru işareti kullanılmalıdır. “*Böyle mi olacaktı?*” Ancak soru anlamı içermeyen *mi*’nin kullanılması durumunda “*Gülçin geldi mi çıkacağız.*” cümlesinde soru ifadesi olmadığı için soru işaretine gerek yoktur.

1.3.10. Kısaltmalarda Yapılan İmla Yanlışları

Kısaltmaları kılavuzlardan öğrenmek ve buna göre kullanmak gerekir. Uluslararası alanda g, km, cm olarak kullanılan ve bizim de öyle aldığımız kısaltmalara bağlı kalmak gerekir. Kılavuza bakma alışkanlığı olmadığı için kısaltmalarda da birlik sağlanamamıştır.

1.4. Söyleyiş Bozuklukları

Söyleyiş (telaffuz) yanlışları, hemen herkesin konuşmasında özellikle de radyo ve televizyonlarda sık rastlanan sorunların başında gelmektedir. Bunların bir kısmı bilgisizlik ve eğitimsizlikten, bir kısmı dikkatsizlikten, bir kısmı da çabuk konuşmadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca imla ve gramer kurallarını bilmemeden kaynaklanan söyleyiş bozukluklarına da rastlanmaktadır. Standart dile uymayan ve ağız özelliklerini yansıtan söyleyiş şekilleri de sık görülmektedir.

1.4.1. Harflerin Yanlış Okunması

Türk alfabesi, Latin harfleri esas alınarak 1.11.1928 gün ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile kabul edilmiştir. Bu Kanun'a göre, Türk alfabesinde 29 harf bulunmaktadır. Yine aynı Kanun'da harflerin okunuşu da gösterilmiştir. Ünsüzler önlerine birer "e" ünlüsü konularak okunur. Buna göre "k" ve "h" harfleri "ke" ve "he" şeklinde söylenmelidir. Bu harflerden "he"yi "eyç", "aş", "haş" biçiminde, "ke"yi "ka" biçiminde söylemek doğru değildir.

Harflerimizin okunuşunda karmaşa yaşanırken şimdi de Türk alfabesinin bütün harfleri İngilizce olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı bazı kısaltmalar da yanlış söylenmektedir. "ADSL", "ey-di-es-el"; "MSN", "em-es-en"; "SMS", "es-em-es" şeklinde İngilizce okunurken "BMC, ATM" gibi İngilizce kısaltmalar "be-me-ce"; "a-te-me" diye okunmaktadır. "IMF" hem Türkçe "i-me-fe", hem de İngilizce "ay-em-ef" diye okunurken "MP3" yarısı İngilizce yarısı Türkçe olarak "em-pe-üç" diye telaffuz edilebilmektedir.

Ayrıca İngilizceden dilimize giren "diskjokey, videojokey" kelimelerinin "DJ ve VJ" olan kısaltmalarını da "dicey, vicey" biçiminde söylemek yanlıştır.

1.4.2. Kısa İken Uzun Söylenen Heceler

Ünlülerin kısa veya uzun olarak söyleniş süreleri, her kelimedede farklılık gösterir. Telaffuzda, söyleniş sürelerine dikkat etmek gerekir. Ancak bazı kelimelerdeki ünlülerden biri veya hepsi yanlış olarak uzun söylenmektedir.

Bile anlamına gelen *dahi* edatının ilk hecesi kısa, ikinci hecesi hafifçe uzatılarak söylenmelidir. İlk hece uzatılırsa "olağanüstü yeteneği olan kimse" anlamında başka bir kelime ortaya çıkar.

"*Resmigeçit*" örneğindeki *i*, nispet eki değildir. Dolayısıyla *mi* hecesinin uzun telaffuz edilmesi yanlıştır. Bu tamlamadaki *mi* hecesi kısa söylenmelidir. "*Resm-i geçit*" > *resmigeçit*"

"*Katil zanlısı*" örneğinde "*katil*" kelimesinin ilk hecesi olan *ka*'nın kısa söylenmesi gerekir. Çünkü bu kelime mastardır ve "*öldürme*" anlamını verir. İlk hecesi uzun olan "*katil*" ise "*öldüren*" demektir.

Görüldüğü üzere “*vahim, makam, hakem, rakip, fakir, nasip*” gibi Arapça asıllı kelimelerin ilk heceleriyle; “*merhale, meydana (gelmek)*” gibi Arapça alıntılarının ikinci hecelerinde yanlış uzatmalara sık rastlanmaktadır. Özellikle “*meydāna gelmek*” söyleyişi son zamanlarda çok yaygınlaşmıştır. Batı dillerinden alınan “*laiklik*” ve “*alfabe*” kelimelerinin *la-* ve *-fa-* hecelerindeki uzunluk da sık görülen yanlışlardandır. *i* ile biten kelimelerde *i*'nin uzatılması da son zamanlarda sunucular vasıtasıyla yaygınlaşmaya başlamıştır: “*zencî, Ermenî, mermî, ivedî, verî, benzerî...*” Arapçadan alınmış olan nispet *i*'sinin uzatılması normaldir: “*askerî, hukûkî, millî...*” Ancak “*zencî, Ermenî*” kelimelerindeki *i* kısaltılmıştır; “*mermî, ivedî, verî, benzerî*” kelimelerindeyse nispet *i*'si yoktur. Üstelik son üç kelime Türkçe kökenlidir.

“*Miting, brifing, spiker, lider*” kelimeleri Türkçeye kısa olarak girdiği hâlde spikerler tarafından uzatılmakta ve bu uzunluk gittikçe yaygınlaşmaktadır.

1.4.3. Uzun İken Kısa Söylenen Heceler

Başka dillerden alınma kelimelerde bulunan uzunluklar Türkçede bazen kısaltılmış, bazen uzun olarak korunmuştur. Bu tür kelimelerde standart Türkçedeki kullanım esastır. Alındığı dilde uzun diye Türkçenin kısalttığı ünlüler uzun söylenemeyeceği gibi, “Türkçede uzun ünlü yoktur.” gerekçesiyle de uzunluklar kısaltılamaz. “*Vakıf*” ile “*vâkıf*”, “*varis*” ile “*vâris*” birbirinden ayrılmalıdır.

Ortak dilde uzun olduğu hâlde bilgisizlikten, dikkatsizlikten veya ağız özelliklerinden kaynaklanan yanlış kısaltmalar aşağıda gösterilmiştir. Kelimelerin doğrusu gösterilirken kullanılan düzeltme işaretlerinin imlada da var olduğu sanılmamalıdır. Öte yandan ulamanın olduğu yerde durak yapılması da bir başka önemli telaffuz yanlışlığıdır. Sadece telaffuzdaki uzunluğu belirtmek üzere *i* ve *a* üzerine uzunluk işareti (-) konulmuştur.

“*İptal*”den sonra “*etmek, edilmek, olunmak*” fiilleri gelirse hece uzatılır ve sonraki kelimeye ulanır. “*İptal*” ünlüyle başlayan bir ek alırsa *a* yine uzun söylenir: “*iptâli, iptâle...*” Kelimeden sonra ünlü gelmez ve hece kapalı kalırsa *-tal* hecesi kısa söylenir.

1.4.4. İnce Söylenmesi Gerekirken Kalın Söylenen Sesler

Alfabemizde sadece bir *k* harfi bulunur. Ancak söyleyişte birbirinden farklı iki *k* vardır. Biri ağzın ön kısmında, diğeri ağzın arka kısmında oluşur. Birincisine ince, ikincisine kalın *k* denir. Türkçe kökenli kelimelerde ince *k* ile kalın ünlüler aynı hecede bulunamaz. Kalın *k* ise ince ünlülerle aynı hecede olamaz. Ancak alıntı kelimelerden bu kurala uymayanlar vardır. Söz gelişi “*hikâye*” kelimesinde *a* kalın sıradan olduğu hâlde *k* ince söylenir.

“*İstihkâm*” sözü yanlış olarak “*istihkam*” şeklinde telaffuz edilmektedir.

“*Kâğıt*” şeklinde ince söylenmesi gereken kelimenin kalın şekilde telaffuzu da yanlıştır.

“*Hakkâri*” ismindeki *kâ* hecesi de yanlış olarak kalın bir şekilde (*ka*) telaffuz edilebilmektedir.

Alfabemizde sadece bir *l* harfi bulunur. Ancak söyleyişte ince ve kalın olmak üzere iki *l* vardır. “*Yayla, Ayla, boylamak, soylu, taylı*” gibi Türkçe kökenli kelimelerde, kalın ünlülerle ince *l* aynı hecede bulunabilir. Bunun sebebi *l*'den önceki *y* sesidir. Bu durum dışında Türkçe kökenli kelimelerde kalın ünlülerle ince *l* aynı hecede bulunmaz. Alıntılarda ise durum farklıdır. Söz gelişi “*alkol*” kelimesinde *a* ve *o* kalın sıradan olduğu hâlde *l*'ler incedir.

“*Kontrolü*” yanlış bir kullanımdır. Doğrusu “*kontrolü*”dür. “*Santralleriyle*” şekli yanlıştır. Doğrusu “*santralleriyle*”dir.

1.4.5. Kalın Söylenmesi Gerekirken İnce Söylenen Sesler

Alfabemizdeki *k*, *g*, *l* seslerinin söyleyişte kalın ve ince olmak üzere ikiye karşıtlıkları vardır. “*Figân, ikamet, rekabet, zülfikâr, mekanik, dikkat, dekan, ıslah*” gibi kelimelerde bulunan *g* ve *k*’ler kalın söylenmelidir.

“*İkametgâh*” sözünün *ka* hecesi kalın telaffuz edilmelidir. “*Rekabet*”teki *ka* “*ekonomî*”deki *ko* heceleri kalındır. Ancak bunların yanlış olarak ince telaffuz edildiği durumlara rastlıyoruz.

1.4.6. Ses Düşmeleri

Doğru ve güzel konuşmanın bir şartı da kelimelerin hakkını vermektir. Birçok kimse belli ek ve kelimelerde bazı sesleri düşürmeyi alışkanlık hâline getirmiştir. Eğitimsizlik dışında ses düşürmenin başlıca sebepleri çabuk konuşmak ve yanlış telaffuzları örnek almaktır. Aslında birkaç hafta sürecek bir dikkat, bu kötü alışkanlıktan kurtulmak için kâfidir.

En çok rastlanan ses düşmesi olayı, şimdiki zaman ekindeki *r* sesinin düşmesidir. Birinci ve ikinci şahıslarda *r*’nin düşmesi daha fazla kulak tırmalayıcıdır. Ancak üçüncü şahıslarda da *r*’yi düşürmemek gerekir.

Gelecek zaman ekinde de seslerin düşürülmesine sık rastlanır. Burada kastedilen, birinci şahıslardaki *ğ*’nin düşürülmesi değildir. Bilindiği üzere iki ünlü arasındaki *ğ* zaten telaffuz edilmez; sadece ünlülerden birinde uzamaya yol açar. Gelecek zaman ekinin ilk ünlüsü konuşma sırasında daralmaya da uğradığından birinci şahıslar şu şekilde söylenir: “*alıcâm, görücöz*” Fiil ünlüyle biterse ekin ilk ünlüsü söyleyiş sırasında düşürülür: “*başlıycâm, alımycöz*” Ancak fiil ünsüzle bittiği hâlde ekin ilk ünlüsünü düşürmek hatalıdır.

Ünlüyle biten fiillerde ekin ilk ünlüsünün düşmesi normaldir: “*gitmiycöz*” Ancak *y*’nin de düşürülmesi yanlıştır.

“*...sorcam, çalışcam, vercem, gelcem*” gibi örnekler yanlıştır.

Emrin birinci şahsında (*-ayım / -eyim* ekinde) da bazı daralmalar ve düşmeler olur: “*alıyım, geliyim, görüyüm, başlıyım, görmüyüm*” gibi. Görüldüğü gibi ünsüzle biten fiillerde ekin ilk ünlüsü daralıp *ı*, *i* şekline dönmektedir. Ünlüyle biten fiillerde ise fiilin sonundaki ünlü de daralmakta (*ı*, *i* olmakta); ayrıca fiille ek arasına giren *y* ve *y*’den sonraki ünlü düşmektedir. Ancak eke ait *y*’yi de düşürmek yanlıştır.

“*Sölüm*” gibi söyleyişler yanlıştır.

“*Değil*” kelimesindeki *l* sesini düşürmek de hatalıdır. Kelimedeki *ğ*’nin okunmaması ve *i* ünlüsünün uzatılması ise normaldir: “*dil mi*”

“*Diye mi, di mi*” gibi şekiller yanlıştır.

“*Dakika*” sözünün “*dakka*”, “*hakikaten*” sözünün “*hakkaten*”, “*müthiş*” sözünün “*mütüş*” şeklinde söylenmesi de hatalıdır.

1.4.7. Ses Değiştirme

Bir kelimedeki doğru sesin başka bir sesle değiştirilmesine sık sık rastlanmaktadır. Bu hataları yapanlar daha çok iyi eğitim görmemiş kimselerdir. Ağız özellikleri de bu tür hataların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Özel adlarda ise bu tür hatalar bilgi eksikliği veya dikkatsizlikten kaynaklanmaktadır.

“Arkasındaki” yanlış bir kullanımdır. Doğrusu “arkasındaki”dir. “Düşünüyor” yanlıştır. Doğrusu “düşünüyor”dir.

“Rövanş” kelimesi “revanş”, “kadük” sözü “gedük”, “ameliyat” da “amaliyat” şeklinde yanlış olarak kullanılabilir.

1.4.8. Ulama Eksikliği

Sonunda ünsüz bulunan kelimelerle, başında ünlü bulunan kelimeler bir kelime grubu içinde arka arkaya geldiği zaman ulama yapılır. Ulama, konuşmada akıcılığı sağlayan bir unsurdur.

“Felç etti.” şeklinde yazılan cümle, “felçetti” şeklinde ulamalı olarak telaffuz edilir. “Kat etmeye” biçiminde yazılan ifade de “katetmeye” biçiminde ulamalı olarak söylenir.

1.4.9. Yanlış Olarak ‘e’nin Açık Söylenmesi

Bazı kelimelerin ilk hecelerindeki e sesinin bazı kişiler tarafından gereğinden fazla açık telaffuz edildiği görülmektedir.

“elli, mensup, temsil, derviş, temkinli”

1.4.10. Yumuşatılması Gereken Seslerin Sert Söylenmesi

Özel isimlere gelen eklerin kesmeyle ayrılması, sonunda sert ünsüzler bulunan kelimelerde yanlış telaffuzlara yol açabilmektedir. “Sinop’un, Zonguldak’a, Çiçek’e” gibi yazılışlar sadece imlayı ilgilendirir; sondaki sert ünsüzler söylerken yumuşatılmalıdır. “Sinop’un” yazılır, fakat “Sinobun” okunur; “Zonguldak’a” yazılır, fakat “Zonguldağa” okunur, “Çiçek’e” yazılır, fakat “Çiçeğe” şeklinde telaffuz edilir.

Geldikleri dilde yumuşak ünsüzlerle biten bazı kelimeler Türkçeye girerken sesçe değişikliğe uğrar; sondaki yumuşak ünsüz sertleşir: “renk, Ahmet, metot, bant...” Bu tür kelimeler ünlüyle başlayan bir ek alırlarsa sert ünsüzlerini yumuşatırlar: “renge, Ahmedi, metodun, bant...”

“Statındaki” sözünün doğrusu “stadındaki” şeklindedir. “Konuşmalarınız banta alınıyor.” cümlesinde doğru şekil “banta”dır.

1.4.11. Hatalı Yumuşatma

Üst maddedeki kural, aslı (geldiği dildeki biçimi) yumuşak olan sesler içindir. “Kaset, paket” gibi kelimelerde ise t’ler aslidir; Türkçeye girerken sertleştirilmemiştir. Dolayısıyla bu tür kelimelerde t’ler yumuşatılmaz. “Hukuğun” değil “hukukun”; “evrağın” değil, “evrakın” şekilleri doğrudur. “Pakedinden” şekli yanlıştır. Doğrusu “paketinden”dir. “Kasedi” kullanımı yanlıştır. Doğrusu “kaseti”dir. “Bloğunda” biçimi hatalıdır. Doğrusu “blokunda”dır.

1.4.12. Yer Değiştirme

Bazı kelimelerde yanlış olarak seslerin yerleri değiştirilmektedir. Bu tür yanlışlarda ağız özellikleriyle alışkanlıkların etkisi vardır. “Yalnız” sözünün “yanlız”, “yanlış” sözünün “yalnış” şeklinde kullanılması hatalıdır.

1.5. Deyim ve Birleşik Fiil Yanlıları

Deyimler, kelimeleri eksiltilemeyen, arttıramayan ve değiştirilemeyen kalıplaşmış dil birlikleridir. Söz gelişi “*tavşana kaç, tazıya tut demek*” deyiminde *kaç* yerine *koş*, *tazı* yerine *köpek* denilemez; *tazıya*, *köpeğe* şeklinde bir arttırma söz konusu olamaz. Radyo ve televizyonlarda deyimlerin ve deyimleşmiş birleşik fiillerin bu özelliği sık sık bozulmaktadır.

“Üç aşağı beş yukarı” deyiminin “Beş aşağı beş yukarı” biçiminde, “Dilimin döndüğünce” deyiminin “Kendimin döndüğünce”, “Cep delik cepken delik” deyiminin de “Yaka yırtık cep delik” şeklinde kullanılması yanlıştır.

1.6. Vurgu ve Duraklama Yanlıları

1.6.1. Vurgu Yanlıları

Türkçede kelime vurgusu genellikle son hecede bulunur. Ancak bazı ekler vurguyu kendilerinden önceki heceye atarlar. Bazı kelimelerin de vurgusu başta olur. Yanlış hece üzerindeki vurgu dilin ahengini bozar ve kulağı tırmalar, bazen de anlam kaymasına yol açar. Söz gelişi ilk hecesi vurgulu söylenen “Kurtuluş” Ankara’daki bir semti anlatır; son hecesi vurgulu olan “*kurtuluş*” ise “kurtulma” demektir. Anlam kaymasına yol açmasa da yanlış vurgu hoş görülemez. Çünkü vurgu dilin ayırt edici özelliklerinden biridir. Bunun en açık delili, yabancı aksanın önce yanlış vurgudan anlaşılmasıdır.

Aşağıdaki örneklerde yanlış vurgulanmış hecelerin altına çizgi konulmuştur.

“...yanlış anlamadan kaynaklandığını bildirdi.” doğrusu: *anlamadan*

“50 sayfalık yeni bir dilekçe verdi.” doğrusu: *dilekçe*

-*da* / -*de* ekiyle “dahi” anlamındaki *da* / *de* edatı yazıda sık sık birbirine karıştırıldığı gibi konuşma sırasında da zaman zaman karıştırılmaktadır. Bu ek ve edatın konuşma sırasında karıştırıldığı vurgudan anlaşılır. Bitişik yazılan -*da* / -*de* eki vurguyu üzerinde taşır; ayrı yazılan *da* / *de* edatı ise vurgusuzdur, vurgu kendinden önceki hecede bulunur. Söz gelişi “*Meydanda çok insan toplanmış.*” dersek vurgu -*da* eki üzerinde olur. “*Meydanda kalabalık, caddeler de.*” dediğimiz zaman ise *da* ve *de* edatları vurgusuzdur; vurgu kendilerinden önceki hecededir.

1.7. Kelimeleri Yanlış Anlamda ve Biçimde Kullanma

1.7.1. Kelimeleri Yanlış Yer ve Anlamda Kullanma

Buna yanlış kelime seçimi de diyebiliriz. Bir dilin kelimeleri bazen çok ince anlam ve kullanım farklarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Anlamlarının aynı olduğunu sandığımız kelimelerin çok defa kullanım yerleri farklı olabilir. Söz gelişi “*baş-kafa-kelle*” aynı anlamda görünürler ama aynı yerlerde kullanılamazlar. İnsanın “*başı ağırır*”, fakat “*kafası kızar*”; “*kelle*” ise sakatatçıda bulunur. “*Yürek-kalp-gönül*” sözleri de böyledir. “*Yüreksiz adam*” korkaktır; “*kalpsiz*” ise merhametsiz. “*Gönülsüz*” dersek *isteksiz* anlaşılır. İnsan insana “*yaklaşır*”, fakat gemi limana “*yanışır*”. “*Hayat*” boyu değil “*ömür*” boyu çalışırız; “*hayatımız*” değil, “*ömürümüz*” heder olup gider. Beş “*adet*” sandalye, beş “*tane*” sandalye denir; fakat beş “*tane*” kadın denmez. Üç “*baş*” sığır, üç “*baş*” soğan denir; fakat üç “*baş*” sandalye, üç “*baş*” çocuk denmez. Güneş “*sayesinde*” iyi bir yürüyüş yapabilirsiniz; fakat güneş “*sayesinde*” tatiliniz berbat olmaz. Yağmur “*üzünden*” cadde ve sokaklar berbat olur; fakat yağmur “*sayesinde*” bol mahsul alınır. O hâlde kelimelerin nüanslarına çok iyi dikkat etmek, her kelimeyi yerli yerinde kullanmak

gerekir. Herhangi bir kavram için en uygun kelimeyi bulup seçmek önemlidir. Elbette irticali konuşmalarda bu her zaman mümkün olmaz. Ancak mesleği güzel konuşmaya ve yazmaya dayanan insanlar sürekli olarak dikkatli olmak ve âdeta kelime avcılığı yapmak zorundadırlar. Tabii ki kelimeleri yerinde kullanma becerisi, zengin bir kelime kadrosuna bağlıdır. Zengin kelime kadrosu ise iyi bir eğitime ve bol okumaya dayanır.

“*Rol*” sözü yerine “*önemli faktör oynadı*” denilmesi; “*olanak, imkân*” yerine “*olasılık (ihtimal)*” sözünün kullanılması gibi hatalara rastlanıyor.

Nesneleri ve kavramları kendi adlarıyla ifade etmek yerine “*şey*” kelimesini kullanmak eskiden beri eleştirilen bir husustur. Şimdi buna “*olay*” ve “*hadise*” sözleri de eklenmiştir.

“*Geniz eti dediğimiz olay*” cümlesinde “*bölge*” ve “*bölüm*” kelimelerinin yerine “*olay*” kelimesi kullanılmamalıdır.

“*Büyüklik, çokluk, genişlik, fevkaladelik*” kavramları da sık sık birbirine karıştırılmakta ve yersiz sıfatlar kullanılmaktadır.

“...bize *büyük* yardımcı oldular.” cümlesinde “*çok yardımcı oldular*” denilmeli.

“*Korkunç* derecede duyulanıyorum.” cümlesinde “*aşırı*” sözü kullanılabilirken “*korkunç*” gibi kötü anlam ifade eden sözün kullanılması yanlıştır.

Türk cumhuriyet ve toplulukları için “*Türki*” teriminin kullanılması doğru değildir. Türkî, Türkçe konuşanlar anlamında kullanılıyor. Doğrusu; “*Türk cumhuriyetleri*”dir.

1.7.2. Kelimeleri Yanlış Biçimde Kullanma

Bir kavram alanı içinde kelimelerin çeşitli biçimleri bulunabilir. Bunların içinden yaygın biçimi seçip kullanmak önemlidir. Çok defa yaygın biçim hatırlanamadığı, bazen de bilinmediği için zaman zaman toplumca yadırganan şekillerin kullanıldığına tanık olmaktadır. Konuşmacıların bazen dilde olmayan yeni biçimler uydurdukları da görülür. Bazen de doğru ek yerine yanlış bir ekin kullanılması yadırgatıcı olmaktadır.

“*Yağmursal bir hava*” olmaz, “*yağmurlu hava*” olur.

“Onlara *alerjik olduğumu* biliyorsun.” denilmez, “*Alerjim olduğumu*” şeklinde kullanmak gerekir.

“*Emeklilik olma hakkı*” şeklindeki kullanım da hatalıdır. “*Emekli olma hakkı*” bunun doğru şeklidir.

“*Öbürünün, diğerinin*” yerine ağız özelliklerini dikkate alarak “*öbürküsünün*” denmesi yanlıştır. “*Bekletiliyor*” yerine “*bekletililiyor*” şeklini kullanmak da anlatımı bozar.

1.8. Anlatım Bozuklukları

Anlatım bozuklukları, kelime grupları ve cümlelerle ilgilidir. Kelimelerin eksik veya fazla olması, gereksiz tekrar edilmesi, sıralarının karıştırılması, aralarındaki bağlantıların yanlış kurulması anlatım bozukluklarına yol açar. Metne bakmadan yapılan konuşmalarda anlatım bozuklukları bir dereceye kadar normal karşılanabilir; ancak ideal olan, doğru cümleler kurmaktır.

1.8.1. Fazlalık

Anlatım bozukluklarından biri de fazlalıktır. Fazlalık, cümlede bir veya birkaç kelimenin gereksiz olarak kullanılmasıdır. Fazlalık, çok defa eş anlamlı kelimeleri arka arkaya kullanmak şeklinde ortaya çıkar. Konuşma sırasında, kullanılan bir kelimenin, dinleyenlerden bazıları tarafından çok iyi anlaşılmadığı düşünülerek aynı anlamda başka bir kelimeyle açıklanması normaldir. Bunun için çok defa açıklama sözlerine başvurulur veya kısa bir duraklamadan sonra eş anlamlı kelimeyle konuşmaya devam edilir. Ancak hiç ara vermeden ve herhangi bir açıklama yapmadan eş anlamlı sözleri arka arkaya kullanmak doğru değildir.

Aynı şeyi ifade eden “*yer*” ve “*mekân*” sözünün “*yeri ve mekânı*” şeklinde bir arada kullanılması yanlıştır.

Yine aynı şekilde “*prestij*” ve “*saygınlık*” sözlerinin bir arada kullanılmaması gerekir.

“*Tane, parça, adet*” gibi kelimeler de çok defa gereksiz olarak kullanılmaktadır. “Birkaç *tane* daha haber vardı.” cümlesinde “*tane*” sözünün gereksiz kullanımı söz konusudur.

“150 *adet* asker müdahale etmiş.” cümlesinde insan için “*adet*” sözü kullanılmış.

“*Bir*” kelimesinin çokluk biçimindeki bir ismi belirtmesi de mantıksızdır. “Başka *bir* hastalarla ilgilen.” cümlesi buna örnek olarak verilebilir.

1.8.1.1. Ek Fazlalığı

Zarfların üzerine *-dan/-den* isim durum eki gelmez. “*Tekrardan, yiyerekten, diyerekten*” şeklindeki kullanımlar yanlıştır.

“Yüzden fazla *eserleri* bulunan Fikret Mualla” cümlesinde sayı ifadesi olduğu için *-ler* eki kullanılmamalıdır.

1.8.2. Eksiklik

Anlatım bozukluğuna yol açan sebeplerden biri eksikliklerdir. Anlatım için gerekli olduğu hâlde bazı kelimelerin ve eklerin kullanılmamış olmasına *eksiklik* denir.

1.8.2.1. Kelime ve Kelime Gruplarında Eksiklik

“Yargılamanın *kısa* bitmesinin sebebi...” cümlesinde *kısa* olan şey ifade edilmemiş. “*Kısa sürede*” denmesi lazım.

“Bu gençlerin bir kısmı *yüksek lisans* olarak devam edecek.” cümlesinde *yüksek lisans*ın nesi olarak devam edecekleri net değil. “*Yüksek lisans öğrencisi*” demek lazım.

1.8.2.2. Eklerde Eksiklik

Eksik bulunan ekler arasında *-lar (-ler)* çokluk ve *-lı (-li)* sıfat ekleri çoğunluktadır.

“Bazı yerleşim *birimi* de sular altında kaldı.” cümlesinde “*birimleri*” şekli kullanılmalıdır. “Bizim bu fikirlerimizin ne kadar *eksik* ve *hata* olduğunu anlamayan ...” cümlesinde de “*hata*” yerine “*hatalı*” şekli kullanılmalıdır.

1.8.3. Sırasızlık

Cümle ögelerinin ve kelimelerin belli bir düzen içinde sıralanması anlamayı kolaylaştırır. Kelimeleri en uygun yere koymak bu bakımdan önemlidir. Bazen baş tarafa alınıp diğer ögelerle karışmasın diye virgülle ayrılan bir öge, uygun yere konulduğunda virgüle ihtiyaç kalmaz. Konuşmada duraklama veya vurguyla ögeyi ayırarak sırasızlığı telafi etmek isteriz. Kelimeler kendi yerlerinde kullanılırsa duraklamaya hiç gerek yoktur. Sıfatlar ve zarflar çoğunlukla kendilerinden sonraki kelimeleri belirtir. Bu bakımdan belirtecekleri kelimelerden önce yer alırlar. Yerleri değiştirilirse başka kelimeleri belirtip yanlış anlamaya da yol açabilirler.

“...iki hazineden anlayan arkadaşımız...” cümlesinde “hazineden anlayan iki arkadaş” söz konusu iken *iki* sıfatının yanlış yere konulması sebebiyle “iki hazine” anlamı ortaya çıkmıştır. Doğrusu “*hazineden anlayan iki arkadaşımız*” şeklindedir.

“Biraz daha *farklı* yazma girmek istiyoruz.” cümlesinde “*yaza biraz daha farklı girmek*” ifadesi kullanılmıyordu. *Farklı, yaz*’ı değil, *girmek*’i belirttiği için *girmek*’ten önce olmalı. Aksi takdirde *yaz*’ın farklı olduğu anlaşılır.

Belirtisiz isim tamlamaları, kavramları karşılayan kelime gruplarıdır. Bu tamlamada unsurlar arasında araya başka bir unsur getirilemeyecek kadar sıkı bir bağ vardır. Buna rağmen son zamanlarda belirtisiz isim tamlamalarının arasına sıfat sokularak bu yapı bozulmaktadır.

“*Eski Devlet Bakanı*” tamlamasının “Devlet Eski Bakanı” şeklinde kullanılması yanlıştır.

1.8.4. Uyumsuzluk

Gerek kelime gruplarının, gerek cümlelerin ögeleri arasında belli bir uyum vardır. Söz gelişi, sayılarla kurulan sıfat tamlamalarında, belli durumlar dışında, belirtilen ismin teklik biçiminde olması gerekir. Bundan dolayı “*üç kalemler*” denmez; denirse sıfatla isim arasında bir uyumsuzluk var demektir. Cümlede veya çekimsiz fiil gruplarında isimler fiile belli hâllere girerek bağlanırlar. *Eve* girilir, *evde* oturulur, *evden* çıkılır. “*Eve* oturmak” yahut “*evde* çıkmak” denirse isimle fiil arasında uyumsuzluk var demektir. Uyumsuzluk cümle yanlışlıklarına yol açan, anlatımı bozan en önemli kusurdur ve maalesef bu kusura çok sık rastlanmaktadır.

1.8.4.1. Özne-Yüklem Uyumsuzluğu

Bilindiği üzere özne mutlaka yalın hâlde bulunur. Eğer özne yalın hâlde değilse özne-fiil uyumsuzluğu ortaya çıkar. Ayrıca özneyle fiil arasında teklik-çokluk ve şahıslar bakımından da uyum söz konusudur. Konuşma sırasında zaman zaman bu uyumların da bozulduğu görülür.

“...mektubunu *verdiğini* de öğrenildi.” cümlesinde *verdiği* olmalıdır. *Öğrenildi* geçişsiz bir fiildir, dolayısıyla nesne almaz.

“...hafta sonları da *programını* denk düşmediği için...” cümlesinde *programı* şekli doğrudur.

Türkçede özne çokluk olunca fiilin de çokluk olması şartı yoktur. “Akıllı olmayan” varlık ve nesnelere özne olursa, bu özneler çokluk biçiminde bulunsun bile, fiil teklik olur: “*Hayvanlar koşar, yapraklar düşer, kalemler kırılır.*” Ancak akıllı varlıklarda fiil de çokluk biçimine girebilir: “*Şoförler araba kullanırlar, polisler güvenlik işlerine bakırlar.*” Söylemeye gerek yoktur ki özne teklik ise fiil de teklik olur.

Akıllı bir varlığı temsil eden özne birden fazla ise (başında herhangi bir sayı sıfatı varsa) fiil yine teklik olur: “*Üç adam geldi, iki çocuk koştu.*” Ayrıca topluluk ifade eden pek çok belirsizlik zamiri ve kelime de fiilin teklik biçimiyle kullanılır.

“Bu mektuplar geri *geldiler*.” cümlesinde özne cansız olduğuna göre yüklem teklik olmalıdır. Dolayısıyla doğru şekil “*geldi*”dir.

“İri timsahlar...yemek yemeden *durabilirler*.” cümlesinde fiilin doğru şekli “*durabilir*”dir.

“Aslında *bu*, son derece yanlış şeyler.” cümlesinde öznenin çoğul eki almamasından kaynaklanan bir hata söz konusu.

1.8.4.2. Nesne-Yüklem Uyumsuzluğu

Bilindiği üzere belirtili nesnelere *-i (-ni)* ekini alırlar. Nesne-fiil uyumsuzluğu, ya *-i (-ni)* ekinin kullanılmaması, ya da yanlış bir ekin (*-in, -e*) kullanılmasıyla ortaya çıkar.

“*Kamplara* ziyaret etmeleri isteniyor.” örneğinde belirtme hâli eki (*-i, -ni*) yerine, yönelme hâli eki (*-e*) kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım kusuru vardır. Doğru şekil *kampları*’dır.

“Bu *mesleğe* ne zaman başladınız ve kaç yıldır yapıyorsunuz?” ifadesi iki cümleden meydana gelmiştir. Birinci cümlede “*mesleğe başlamak*”tan bahsedilmektedir ki iki kelime arasında yapı bakımından bir uyum vardır. İkinci cümlede ise *mesleğe* kelimesi, *yapıyorsunuz* fiilinin de tamlayıcısı olabileceği düşünülerek tekrarlanmamıştır. Hâlbuki *mesleğe* taşıdığı ekle *yapıyorsunuz* fiiline uyum göstermemektedir. Yani “*mesleğe yapıyorsunuz*” şeklinde bir ifade olamaz. Cümleye *mesleği* kelimesini ilave etmekle bu yanlış düzeltebiliriz. “*Bu mesleğe ne zaman başladınız ve bu mesleği kaç yıldır yapıyorsunuz?*”

1.8.4.3. Zarf-Yüklem Uyumsuzluğu

Zarflar; tarz, vasıta, sebep, zaman ve yer bakımlarından fiilleri belirtirler. Zarflar bu görevlerini eksiz olarak yapabilecekleri gibi bazı eklerle de yerine getirebilirler. Ancak hangi zarfın hangi ekle fiile bağlanacağına dikkat etmek gerekir.

“Bizim sağlık *sorunlarımızı*...ilgilenecekler.” değil, “*sorunlarımızla ilgilenecekler*” olmalı.

“*İnşallah, lütfen*” gibi kalıplaşmış zarfların fiilleri belli kiplerde olmak zorundadır.

“*İnşallah* bundan sonra huzurlu, rahat, güzel aylar *temenni ediyorum*.”

“*İnşallah*” ile “*temenni*” ifadesi bir arada kullanılmaz.

1.8.4.4. Yer Tamlayıcısı-Yüklem Uyumsuzluğu

Yer bildiren ögeye yer tamlayıcısı denir. Fiilin yerini bildiren üç hâl vardır: 1. Yönelme (*-e*) hâli, 2. Bulunma (*-de*) hâli, 3. Çıkma (*-den*) hâli. Fiile bağlanan yer tamlayıcılarına doğru eki getirmek gerekir. Söz gelişi “*evden çıkmak*” yerine “*evde çıkmak*”, “*okula gitmek*” yerine “*okulu gitmek*” denirse uyumsuzluk ortaya çıkar.

“Ayrıca 15 zarf *içinde* konmuş kaset ve tutanaklar...” cümlesinde “*içinde*” değil, “*içine*” şekli tercih edilmeli.

“Neler *yapacağımı* bahsettin.” cümlesi yanlıştır, “*yapacağından*” şekli kullanılmalı.

1.8.4.5. Sıfat-İsim Uyumsuzluğu

“Bir, her, birçok, birkaç, bir parça, herhangi bir, bazı” vb. belirsizlik sıfatları ile isim arasında sık sık uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır.

“Çok güzel bir çalışmalar...” Bir sıfatının geldiği kelime çoğul eki almaz. Dolayısıyla bu cümlede “çalışmalar” yerine “çalışma” sözü kullanılmalıdır.

“Her, birçok, bu kadar, bir grup, herhangi bir” sıfatlarından sonra gelen isimler de teklik biçiminde olmalıdır. “Her il ve ilçelerde çalıştım.” cümlesinde “ilçe” sözünün çoğul eki alması hatalıdır.

Türkçede sayıların belirttiği isimler, çokluk olarak gelmez. “Kırk Haramiler, Üç Silahşorlar, Beşevler” gibi kalıplaşmış ve özel isim hâline gelmiş örnekler bu kuralın dışındadır. “Üç kalemler, kırk odalar” gibi örnekler Türkçeye aykırıdır. “Yüzlerce, milyonlarca” gibi belirsizlik sıfatları için de durum aynıdır.

“Milyonlarca insanlar ölüyorlar.” cümlesinde sıfat, sayı ifade ettiği için özne çoğul olmaz. Doğrusu “insan”dır.

1.8.4.6. Tamlayan-Tamlanan Uyumsuzluğu

Tamlayan-tamlanan uyumsuzluğu isim tamlamalarının iki ögesi arasında ortaya çıkan bir uyumsuzluktur. Bilindiği üzere belirtili isim tamlamalarında tamlayan (ilk öge), ses uyumlarına göre değişebilen *-in / -nin* ekini; tamlanan (ikinci öge), yine ses uyumlarına göre değişebilen *-i / -si* ekini alır. Belirtisiz isim tamlamalarında ise sadece ikinci öge ek alır. İşte bu eklerden birinin kullanılmaması veya fazladan kullanılması, bu ekler yerine başka bir ek kullanılması uyumsuzluklara yol açar. “Pazartesi gün-ü, pencere cam-ı, elma ağac-ı” örneklerinde görüldüğü gibi belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına başka kelime giremez. İki öge arasına herhangi bir kelime girecek olursa tamlayan mutlaka *-in / -nin* ekini alır ve tamlama belirtili hâle döner: *pencere-nin beyaz cam-ı*. Ayrıca ikinci öge bir sıfat-fiil (geldiği, alacağı) olursa, araya başka kelime girse de girmese de birinci öge *-in / -nin* ekini alır: *kalemin kırıldığı, adamın alacağı*.

“Sorular bir yerden alındığı ortaya çıkınca...” cümlesinde “sorular” değil, “soruların” biçimi kullanılmalıdır.

Şahıs zamirlerinin tamlayan olması durumunda *-in / -nin* (birinci şahıslarda *-im*) ekine mutlaka ihtiyaç vardır. Aşağıdaki örneklerde şahıs zamirlerinden sonra ek kullanılmamıştır.

“Biz bu seçimlerdeki başarısızlığımızın sebebi de...” cümlesinde “biz” değil, “bizim” şekli tercih edilmelidir.

Şahıs zamirlerinin tersine dönüşlülük zamirinde eke ihtiyaç yoktur. “Kendimizin irademize göre...” cümlesinde “Kendi irademize” şekli kullanılmalıydı.

İsim tamlamalarında ikinci ögenin (tamlananın) iyelik eki (*-i / -si*) alması şarttır. İyelik ekinin kullanılmaması, tamlayan ile tamlanan arasında uyumsuzluk yaratır.

“Şehit anneleri” tamlaması yerine “şehit anneler” biçiminin kullanılması farklı bir anlam çıkmasına yol açar.

1.8.4.7. Bağlaç-Yüklem Uyumsuzluğu

Birçok bağlacın fiille bir bağlantısı yoktur. Bazı bağlaçlar ise fiille bağlantılıdır. Bu tür bağlaçların bulunduğu cümlelerde fiiller rastgele kullanılamazlar; bağlacın istediği biçimde kullanılmak zorundadırlar. Son zamanlarda “eğer, her ne kadar, ne ...ne” bağlaçları sorun yaratmaktadır.

Eğer bağlacı şart kipindeki fiillerle kullanılır: “Eğer istersen, eğer yağmur yağarsa”. *Eğer* kelimesinin “*takdirde, bile*” gibi edatlarla kullanılması yanlıştır.

“Eğer siyasi baskı yapılmadığı takdirde...” cümlesinde “*yapılmadığı takdirde*” değil, “*yapılmazsa*” ifadesi kullanılmalıdır.

Ne ... ne (de) bağlacı olumsuz fiille kullanılmamalıdır; çünkü bu bağlacın kendisi olumsuzluk ifadesi taşır. Ancak 19. yüzyıldan beri bu bağlacın özellikle uzun cümlelerde olumsuz fiillerle de kullanıldığı ve bu yüzden sürekli olarak tartışıldığı bir vakıadır. Cümle uzadıkça *ne ... ne*’nin taşıdığı olumsuzluk anlamı zayıflamakta ve yazarlar olumsuzluğu ifade etmek için başka olumsuz anlatım yolları denemektedir. Kısa cümlelerde ise fiilin olumlu olması gerekir.

“Ne kuşları, ne yıldızları *göremeyebilirsiniz.*” cümlesinde fiil, “*görebilirsiniz*” şeklinde kullanılmalıydı.

1.8.4.8. Tekrarlar

Aynı kelimelerin gereksiz olarak cümlede tekrar edilmesi anlatımı bozar. Konuşma sırasında söylendiği unutulmuş kelimeler cümlede bir başka yerde tekrarlanarak bu bozukluğa yol açarlar.

“Her konu üzerinde değişik *konuları* ele alıyoruz.” cümlesinde “*konuları*” yerine, “*hususları / noktaları*” sözleri tercih edilebilir.

Aynı kökten türetilmiş kelimelerin birbirine yakın aralıklarla tekrarı da anlatım bozukluğuna yol açmaktadır. Örneklerde *ol-* fiilinden türemiş kelimelerin sıkça tekrarı rastlanmıştır. Bu yanlışın sebeplerinden biri bazı fiil köklerini gereğinden fazla işletmektir. Böyle olunca ortaya ses yapısı birbirine benzeyen kelimeler çıkmakta, bu da kulağı rahatsız etmektedir. Yanlışın diğer bir sebebi ise zihnimizdeki kelime dağarcığının fakirliğidir.

“*Olay nasıl oldu?*” cümlesinde kökleri ortak olan “*olay, oldu*” kelimelerinin bu kadar yakın aralıkla kullanılması doğru değildir. Böyle kısa bir cümlede “*Olay nasıl meydana geldi?*” denilebilirdi.

1.8.4.9. Çatı Uyumsuzluğu

Etken çatı yerine edilgen çatı kullanılması bir çatı uyumsuzluğu ortaya çıkarır. Aynı şekilde diğer çatıların da birbirine karıştırılması uyumsuzluk yaratır.

“Yangını meydana *gelecek* olan unsurları ortadan kaldırırlar.” cümlesinde “*gelecek*” yerine “*getirecek*” sözü kullanılmalıdır.

Birleşik fiiller, iki fiilin birleşmesinden meydana gelmiştir. Böyle fiiller edilgen yapılırken, edilgenlik eki asıl fiile getirilir. Yardımcı fiilin de edilgenlik eki taşınmasına gerek yoktur.

“Bu süre *uzatılabilirdi.*” cümlesinin fiili “*uzatılabilirdi*” şeklinde olmalıydı.

“Bazı şeyler *kullanılabiliyor* artık.” cümlesinde de fiil “*kullanılabiliyor*” olmalıydı.

1.8.4.10. Mantıksızlık

Ögeler arasında yalnız şekil bakımından değil anlam bakımından da bağlantı bulunur. Söz gelişi “*Yarın gittim.*” cümlesi biçimce yanlış değildir ama anlamca hatalıdır. Konuşmalarda bu tür hatalara da rastlanmaktadır.

“*Mutlaka* genellikle sanat camiasında yapılan evlilikler boşanmayla noktalansa da işte böyle güzel birleşmeler de olabiliyor.” cümlesi “Genellikle sanat camiasında yapılan evlilikler boşanmayla noktalansa da” şeklinde olmalıdır.

“Binaların içinde *can veren* binlerce *insan cesedi...*” cümlesinde *can veren* ifadesi fazladır, mantıksızlığa yol açmıştır. Çünkü cesetler *can* vermez.

1.8.4.11. Zincirleme

Zincirleme aynı eklerin arka arkaya gelmesidir. Açık bir anlatım bozukluğu olmamakla birlikte zincirleme, kulak tırmalayıcı bir tesir bıraktığından hataları arasında sayılmıştır.

“Olayla ilgili *olarak* bir kişi *yakalanarak* narkotik şubeye götürüldü.” cümlesinde *olarak* sözü zincirlemeye yol açmakta ve kulak tırmalamaktadır. “*Olayla ilgili bir kişi*” ifadesi yeterlidir.

“Alo 177 yangın hattını *kullanarak* acil *olarak* haber vermelerini istedi.” cümlesinde “*kullanarak*” yerine “*kullanıp*” ifadesine yer verilmelidir.

1.8.4.12. Fiilimsilerin Yanlış Kullanımı

Fiilimsiler, fiillerden türeyip cümlede isim, sıfat, zarf görevi yapan kelimelerdir. Bir kısmı görevce birbirine yakın olmakla birlikte çoğunlukla biri, diğerinin yerine kullanılmaz. Kullanılırsa uyumsuzluk doğar.

“Okul daha *açıldığı* bir hafta oldu.” cümlesinde “*açıldığı*” değil, “*açılalı*” şekli kullanılmalıdır.

“Ama bu cezanın infaz edilip *edilmemesi* hâlâ tartışılıyor.” cümlesinde “*edilmemesi*” değil, “*edilmeyeceği*” biçimi tercih edilmelidir.

“İkinci çocuk okula *başlamak* yaşına geldi.” cümlesinde de “*başlamak*” değil, “*başlama*” sözü kullanılmalıdır.

1.9. Bilişim Alanındaki Sorunlar ve Q Klavye Kullanılması

Kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasıyla birlikte başlangıçta dikkati çekmeyen ve ilgili kuruluşlarca üzerinde durulmayan Q klavye sorunu, aslında en açık biçimiyle dilde yaşadığımız yabancılaşmanın bir başka boyutudur.

Dünyada klavyelerin oluşturulması konusunda bir standart bulunmamakta, değişik diller için değişik klavyeler üretilmektedir. Fransa için üretilen klavyeler A harfi ile başlıyordu. Bu klavyelerin ilk sırasındaki soldan altı harf AZERTY şeklindedir. İngilizcenin ana dili olduğu ülkelerde ise klavyenin birinci sırasında soldan ilk altı harf QWERTY’dir. İlk harfi dolayısıyla bu klavye de Q klavye olarak adlandırılır. Türkiye için üretilen klavyede ise ilk sırada FGGIOD harfleri bulunmaktadır. F harfiyle başladığı için F klavye olarak adlandırılmaktadır. Türkçeye en uygun klavye olan F klavye uzun çalışmalarından sonra daktilolarda en kolay, en hızlı ve hatasız

yazmak amacıyla üretilmişti. Türkçedeki harflerin kullanılma oranları, ünlü-ünsüz ses ilişkileri, hece ve söz yapısı, parmakların kuvvet, yetenek ve işleklilikleri göz önünde bulundurularak üretilen F klavye, bu özellikleri bakımından Türkçeye çok uygundu. Yaklaşık 30.000 Türkçe sözün ölçü alındığı bir değerlendirmede a harfi 26.323, e harfi 16.308, k harfi 13.542, i harfi 13.384, m harfi 92.263, l harfi 10.496, t harfi 9669, r harfi 8698 kez geçmekteydi. Bu oran göz önünde bulundurularak söz konusu harfler, F klavyede en uygun yerlere yerleştirilmiştir. Q klavyede ise en çok kullanılan harfler klavyenin en ücra köşelerine dağıtılmış durumdadır. Buna karşılık, Türkçede 30.000 sözde sadece 125 defa geçen ve en az kullanılan harf olan j harfi, Q klavyede en uygun yere konulmuştur. F klavyede bu harfin yerinde Türkçede en fazla kullanılan ünsüz olan k harfi bulunmaktadır.

Ülkemizde Bakanlıklar Arası Standardizasyon Komitesi 20 Ekim 1955 tarihinde F klavyenin bu özelliğini resmen kabul etmiş, daha sonra Türk Standartları Enstitüsü ile Devlet Malzeme Ofisi de bu kararı benimsemiştir. Gümrükler Yasasına da standartlara uymayan klavyelerin ithalini yasaklayan bir madde eklenmiştir. Bütün bunların sadece daktilolar için geçerli olduğu gibi yanlış bir düşünceyle bilgisayar klavyelerine bu kuralların uygulanması ne yazık ki ihmal edilmiştir. Oysa işletim sistemlerinde F klavyeyi etken hâle getirmek son derece kolaydır. Kullanıcının bilgisayarı alırken F Türkçe klavye istemesi yeterlidir. Ancak ülkemizde bilinçli tüketiciliğin yaygın olduğunu söylemek mümkün değildir. Bilgisayar satıcıları, son kullanıcıyı "Türkçe Q klavye diyerek yanıltmaktadır. Son kullanıcıların büyük bir bölümü de "Türkçe klavye" sözüne aldanmaktadır Üretilen veya ithal edilen dizüstü bilgisayarların neredeyse tamamı Q klavyedir. Dizüstü bilgisayara bir başka klavye takmak da uygun bir çözüm değildir.

Avuçiçi bilgisayarlarda yer alan çizgi klavyelerin çoğunda ise ş, ı, ğ gibi Türkçe karakterler bulunmamakta, Türkçedeki ç, ö, ü gibi harfleri yazmak için ise bir diğer karakter setine geçmek gerekmektedir. Bu durum da, yazmayı oldukça yavaşlatmaktadır. Avuçiçi bilgisayarlar el yazısında ise ç, ğ, ı, ş, ö, ü harflerini hiç tanımamaktadır.

Türkçeye özgü harfler ve Latin-1 karakter kodları F klavyenin yeniden yaygınlaştırılmasının yanı sıra bir başka konuya da dikkatleri çekmek gerekiyor. Alfabemizdeki Türkçeye özgü "Ç, ç, G, ğ, İ, İ, Ö, ö, Ş, ş, Ü, ü" harflerinin bilgisayarlardaki Latin-1 karakter kodları içerisinde yer almaması, başta e-posta iletişimde olmak üzere çeşitli bilgisayar yazılımlarında sorunlara yol açmaktadır. Gönderilen e-postalarda Türkçe karakterlerin yerinde kimi zaman belirsiz şekillerin çıkması bu yüzdendir.

Çeşitli kuruluşlarca üretilen yazılımlarda bu karakterler için değişik çözüm yollarına başvurulmakta, bu da bilgisayarlar ve yazılımlar arasında uyumsuzluğa yol açmaktadır. Bu durumda bilgisayar kullanıcıları söz konusu karakterleri kullanmak yerine Latin yazısındaki temel karakterleri tercih etmektedirler. E-posta iletilerinde de benzer uygulamaya başvurulması, giderek Türkçeye özgü harflerin bilgisayar ortamında kullanılmaması gibi bir tehlikeyi gündeme getirmektedir.

1.10. Radyo ve Televizyonlarda Türkçenin Durumu

Basın yayın organlarında kullanılan dil çok önemlidir. Çünkü bu kurumlarda kullanılan ifadeler aracısız bir şekilde halka ulaşmaktadır. Oysaki günümüzde basın yayın organlarında Türkçenin özensiz bir şekilde kullanılmasına sıkça rastlanmaktadır. Özellikle radyo ve televizyon kuruluşlarında; spiker, muhabir ve sunucuların dili yanlışsız kullanmalarının şart olduğu fikri yerleşmediği için neredeyse Türkçe konuşan herkes bu görevlerde istihdam edilmektedir. Dili kullanmada belli bir seviyeye ulaşmamış ve belli bir dil eğitiminden geçmemiş kimselerin radyo ve televizyonlarda yaptıkları dil hataları kamuoyuna yanlış örnek olmaktadır.

Dili özensiz ve keyfi kullanım, radyo ve televizyon yayınları aracılığı ile toplumun dilini etkilemekte; iletişimi, anlaşmayı zorlaştırmaktadır.

Yapılan yayınların birçoğu, içerikleri, amaçları ve nitelikleri bakımından halkın dil becerilerini geliştireceği, kültürel seviyelerini yükselteceği, onlara Türkçeyi sevdireceği yerde dilin yozlaşmasına yol açmaktadır.

Radyo ve televizyonlardaki dil yanlışlarıyla ilgili olarak şu tespitleri ifade etmek yerinde olur:

1. Dil yanlışları daha çok canlı yayınlarda görülmektedir. Haber mahallinden yapılan canlı yayınlarda bu oran daha yüksektir.

2. Yapılan dil yanlışları, sunucunun belli bir dil eğitiminden geçmediği, dildeki gelişmeleri takip etmediği sonucunu ortaya koymaktadır.

3. Yoğun olarak yapılan dil yanlışlarına ve keyfi kullanımlara bakıldığında ilgili kurumda bir denetlemenin bulunmadığı fikrine varılmaktadır.

4. Kelimelerin seçimi, yazımı ve okunuşunda ortaya çıkan dil yanlışları, pek çok sunucunun imla kılavuzu, sözlük gibi kaynakları kullanmadığını göstermektedir.

5. Bu tespitlere, yabancı dillere karşı gösterilen aşırı ilgiyi, yabancı kelime kullanmadaki özentiyi de katabiliriz.

6. Yerli film ve dizilerde toplum içinde söylenmesi çirkin olan, görgü kurallarına ters düşen pek çok kaba kelime sarf edildiği görülmektedir. Bunların yoğun olarak kullanılması dinleyicileri, seyircileri rahatsız etmekte ve tiksindirmektedir.

7. Öğrenim sırasında ve daha sonra, herhangi bir deyim gerçek yapısı ve nerelerde kullanılabilceği kavranmamış olduğundan pek çok deyim yanlış kullanılmakta, söz gelişi, "ekmeğine yağ sürmek" gibi bir deyim "kazancına eklemek sürmek" biçimine dönüştürülebilmektedir.

8. Deyimleri yanlış ve eksik kullanma, kelimeleri yanlış telaffuz etme, cümle düzenini bozma, konuşmada kaba, edep dışı sözlere yer verme, yabancı kelimelere özenme gibi hususların toplumu hızla etkilemekte olduğu acı bir gerçektir. Kısa vadede önlem alınmadığı takdirde bu olumsuz gidişin boyutları daha da büyüyecektir.

9. Spor programlarında kullanılan yabancı kelimelerin yerine Türkçe karşılıkları tercih edilmelidir.

10. Radyo ve televizyonlarda kullanılan söz varlığının da son derece sınırlı olduğu ve 500-1000 kelime etrafında döndüğü tespit edilmiştir. **(Ek 1: Radyo ve Televizyonlarda Kullanılan Söz Varlığı)**

1.11. Türk Dünyasında Alfabe Sorunu

11. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar dilimizden bahsedilirken "Türkçe, Türki, Türki tili veya lisanı" gibi ifadeler kullanılmıştır. Yani gerek Türkistan'da, gerek Osmanlı coğrafyasında dilimize kendimiz tarafından verilen ad Türkçedir.

1884 yılında Kırım'da çıkarmaya başladığı Tercüman gazetesi ile İsmail Gaspıralı; Osmanlı, Azerbaycan ve Çağatay edebî dillerini birleştirmeye, daha doğrusu İstanbul Türkçesini oralarda da yaymaya çalıştı. Gazetesini sade bir İstanbul Türkçesiyle çıkarıyordu ve Tercüman İstanbul'da Azerbaycan'da, İdil-Ural'da ve Türkistan'da takip ediliyordu.

Rus papazı müsteşrik İlminskiy ise, her Türk boyunun konuşma dilinin ayrı ayrı birer yazı dili olmasını istiyordu ve Tatar, Kazak, Özbek aydınlarına bunu telkin ediyordu. 19. yüzyıl sonlarında bazı Tatar ve Kazak aydınları konuşma dillerini edebî dil hâline getirme tecrübesine başladılar. Misyoner Mikola Ostroumov Özbekistan’da, 1883-1917 arasında çıkardığı “Türkistan Vilayetinin Gazeti” vasıtasıyla, şehir ağzına dayanan bozuk bir Özbekçeyi yazı dili hâline getirmeye çalışıyordu.

Çarlık devrinde İlminskiy, Ostroumov gibi müsteşriklerin telkin ve teşebbüsleriyle gerçekleştirilmeye çalışılan bu faaliyet, Bolşevik ihtilalinden sonra Komünist Partisi organlarının aldığı kararlarla hayata geçirildi.

Edebî dilimiz bu macerayı geçirirken alfabemiz de benzer durumlarla karşılaşmıştır. Bütün Türkler 20. yüzyılın başlarına kadar Arap alfabesini kullandılar. Azerbaycan Türkleri 1925-26 ders yılında Latin alfabesi ile eğitime başladı. Bütün Türklerin temsilcilerinin katıldığı 1926 Bakü Kongresi, Türk cumhuriyetlerinde Latin alfabesi kullanılması için tavsiye kararı aldı. 1928’de Türkiye Latin alfabesine geçti. 1928-30 arasında Sovyetler Birliği’ndeki Türk cumhuriyetleri “Birleştirilmiş Yeni Türk Elifbası”na yani Latin alfabesine geçtiler. Bu yeni alfabe Sovyetlerdeki bütün Türk boylarında ortaktı.

Stalin döneminde 1937-40 yılları arasında Türklerin alfabeleri birer birer değiştirildi. Üç yıl içinde bütün Türk cumhuriyetleri, Rus-Kiril kökenli, fakat birbirinden farklı yeni alfabeler kullanmaya başladılar. Tıpkı edebî dillerin bölünmesi gibi, farklı Kiril alfabelerine geçiş de Türklerin kendi iradeleriyle değil, müstevli gücün irade ve kararıyla olmuştur.

Alfabe değişikliğiyle Türkler birbirlerini artık anlayamaz, okuyamaz hâle geldiler. Birbirleriyle temasları da son derece kısıtlıydı. Böylece edebî diller birbirlerinden daha da uzaklaştı. Türkoloji araştırmalarında dahi ortak olan tarihî lehçelerden çok, ayrılığı artıran bugünkü lehçelere yönelindi, lehçe ile ilgili araştırmalar geliştirildi. Edebiyatta da tarihî dönemlerin işlenmesi yasaklandı. Destanların işlenip yayımlanması ya tamamen yasaklandı ya da belli motifler çıkarılıp, yeni motifler eklenerek yayımlanmalarına izin verildi.

1950’lerden sonra Türkler yavaş yavaş millî, tarihî, kültürel değerlerini araştırmaya başladılar. Divanü Lûgati’t Türk’ü Özbek Türkleri 1960’larda neşrettiler. Azerbaycan’da 1960’lardan itibaren Dede Korkut’u incelemeye başlarken; Türkmenler ise 5-6 yıl öncesine kadar Oğuz Kağan Destanı’nı, Dede Korkut’u inceleyemiyorlardı.

1984’ten sonra millî konulara dönüş süreci hızlandı. 1988’de alfabe meselesi konuşulabiliyordu. 1988’den itibaren Sovyetlerdeki Türklerle yaptığımız ortak Türkoloji toplantılarında alfabe değiştirme işi söz konusu ediliyor, gazetecilerin bu konulardaki sorularına muhatap olunuyordu. 1989’da Azerbaycan Türk aydınlarında Latin alfabesine dönüş eğilimi hızlı bir şekilde artmıştı. Kazak aydınları, nüfuslarının yarısının Slav asıllı olması dolayısıyla Kiril alfabesine devam edeceklerini söylüyorlardı. Özbek ve Kazan Tatar aydınlarında ise Arap alfabesine dönüş eğilimleri de oldukça güçlü idi. Ancak esas eğilim Latin alfabesine doğrudur. Değişimin çok hızlı olduğu bir dönemi yaşıyoruz. Bütün Türkler ortak Latin alfabesine geçebilirlerse geçmişte olduğu gibi gelecekte de ortak bir edebî dile ulaşılabilir.

1.12. Türk Dünyasında Dil Birliği Sorunu

İleride meydana gelebilecek ortak yazı dilinin içeriğinin ne olacağı konusunda şu anda öngörüle bulunmak erkendir. Sovyetlerin yeni yazı dilleri meydana getirirken kullandığı metotlar 1920’den bu yana bu yazı dillerinin oluşturulması, bir laboratuvar olarak incelenebilir. Ancak şunu söylemek mümkündür. Ortak bir yazı dili bütün Türk boylarının hür iradeleriyle verecekleri kararla mümkün olacaktır. Bu kararda da şüphesiz, Türk boylarının ve yazı dillerinin

gelişmişlik derecesi rol oynayacaktır. İkinci olarak da bu iş çok uzun yıllar sürecek ve kademeli olarak gerçekleşecektir. İlk kademe yazı dillerinden birinin –muhtemelen Türkiye Türkçesinin- bir üst dil olarak benimsenmesidir. İkinci kademede bu üst dil, diğer Türk yazı dillerinden unsurlar alarak zenginleşecek ve daha çok ortak hâle gelecektir. Ancak bütün bunlar “millî şuur”a bağlıdır. Bu millî şuurun kendiliğinden oluşmayacağını da bilmemiz gerekiyor. Bunun için eğitim, kültür, turizm, ticaret ve siyasi alanda ortak çalışmalar öne çıkarılarak millî şuurun oluşturulması için karşılıklı yoğun çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalara başta vakıflar ve özel sektör olmak üzere sivil toplum kuruluşları da dâhil edilmelidir.

1.13. Avrupa Birliğinin Dil Politikası ve Türkçeye Bakış Açısı

Avrupa Birliğinin amaçlarından biri, üyeler arasında kültürel alanda ortak çalışmalar yaparak daha sıkı bir birlik oluşturmaktır. Bunun için 10 Aralık 1954 tarihinde imzalanan ve Avrupa Kültürel Toplantısı'nın gereği olarak Strasbourg'da toplanan Avrupa Konsülü tarafından “Avrupa Vatandaşlığı İçin Dil Öğrenme” adlı bir proje başlatılmıştır. Buna göre, karşılıklı anlayışı, kimliklere hoşgörüyü ve saygıyı yaygınlaştırmak, kültürel çeşitliliği özendirmek daha etkili uluslararası iletişimle mümkündür. Çok dilli ve çok kültürlü Avrupa, diller ve kültürler arası sınırların kaldırılmasıyla gerçekleşebilir. Bunun için her düzeydeki eğitim kurumunun Avrupa çapında iş birliği yoluna gitmesi ve dil öğretimi alanında eğitim ve kültürel politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Konseyinin, 19 Ocak 1999'da, 2001 yılının "Avrupa Diller Yılı" olması yönünde aldığı karar, Eylül 2000'de Avrupa Birliği tarafından da kabul edilerek 2001 yılı "Avrupa Diller Yılı" ilan edilmiştir.

Avrupa'daki toplam dil sayısı 220 ve bu dillerden en sık konuşulanların sayısı ise 40 olarak ifade edilmektedir. Bunun 25'i AB'nin resmî dilidir. AB'ye üye ülke vatandaşlarının yüzde 44'ü ana dillerinin yanı sıra başka bir dil daha bilmektedir. AB vatandaşlarının yaklaşık yüzde 50'si İngilizce konuşmaktadır. Yapılan bir ankette "Ana diliniz dışında, faydalı olduğuna inandığınız hangi yabancı dili öğrenmek istediniz?" sorusuna verilen cevap, AB'nin dil haritasının büyük bir bölümüne, gelecekte de İngilizcenin hâkim olacağını göstermektedir. Almanya, Fransa, Avusturya ve Avrupa'nın daha birçok ülkesinde, İngilizce hâkimiyetine karşı çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar gün geçtikçe daha da genişlemektedir.

AB'ye üye ülkelerde ölçü, en az üç dil, yani ana dilin dışında iyi derecede iki yabancı dil daha bilmektir. Ancak, "yabancı dil" olarak "Türkçe" öğrenenlerin oranı, yüzde 1 bile değildir. Mesela Almanya'da, Federal Almanya İstatistik Dairesi'nin verdiği bilgilere göre, 1998/99 öğretim yılında, örgün eğitim kurumlarında, "yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin sayısı ise, sadece 11.700'dür. Almanya'da, ilk ve orta öğrenime devam eden yaklaşık 500.000 Türk çocuğu olduğu dikkate alınır, bu rakamın, özellikle Türkçenin geleceği açısından ne anlama geldiği çok daha iyi anlaşılır. Türk çocukları, birçok okulda, yabancı dil olarak Türkçeyi de seçme hakkına sahiptirler. Göçle ortaya çıkan bu yeni olgu ile Türkçe, Almanya'da en azından bir kısım okullarda "yabancı dil" olarak okutuluyor. Ancak Türk çocukları, ana dilleri Türkçeyi, okullarda "yabancı dil" olarak öğreniyorlar. Türk çocuklarına Türkçenin "yabancı dil" olarak öğretilmesinin, çocuklar üzerindeki psikolojik tesirlerini de dikkate almak gerekiyor.

Bütün Avrupa'da çok dillilik ve çok kültürlülük için kampanyalar yapılırken, Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde, Türkçeye karşı bir kampanya yürütülmesi oldukça düşündürücüdür. Her ne kadar bu kampanya, sadece siyasi çevrelere özgüymüş gibi sunulmaya çalışılsa da sonuçları her alanda kendisini göstermektedir. Okullarda ve iş yerlerinde Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca dışındaki dillere, yani özellikle Türkçeye karşı takınılan bu olumsuz tavırlar, bunun en önemli örneğidir. Bu durum ayrıca Avrupa Birliğinin çok kültürlülük, kültürlerin ve dillerin yaşatılması ve zenginleştirilmesi gibi temel insan hakları söylemi ile çelişkilidir. Avrupa Birliğinin bu çelişkisi ilgili başlıkların müzakeresinde dile getirilmeli ve düzeltilmesi için ısrarlı olunmalıdır.

Avrupa'da, AB'ye üye bazı ülkelerin nüfusu kadar Türkçe konuşan olmasına rağmen Türkçe, AB'nin bütün "Dili Teşvik Programları"nın dışında tutulmaktadır. Bunun en önemli sebepleri, Türkçe konuşan bir ülkenin AB'ye üye olmaması, Türkçenin Avrupa'da "azınlık dili" olarak tanınmaması ve "komşu dili" olarak kabul edilmemesidir. Diğer en önemli etken de, Türkçenin Avrupa'da "tehdit" olarak algılanmasıdır.

2. SEBEPLER

LİSAN MESELESİ

Lisan bahsi açıldıkça "Hâlâ mı o bahis?" diyerek bezginlik gösterenler bana, acınmaya layık, gözlerini gaflet bürümüş en zavallı kayıtsızlar gibi görünüyorlar. Vatan bahsi açıldığı bir yerde "Hâlâ mı o bahis?" diyecek bir Türk iğrenç bir kayıtsızlık göstermiş sayılır. Bu telakki, lisan bahsine olan kayıtsızlığa karşı da bu derece doğru ve yerindedir.

Vatan fikri bizde daima vardı; fakat, Namık Kemal'in bu fikri, kalbimizi de yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri, daha uyanığız. Onun, vatan fikrini uyandırdığı gibi, bir diğer Türk şairi çıkıp da lisan fikrinin kutsiliğini uyandırsaydı, bize öğretseydi ki, bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçedir. Bu bağ, öyle metin bir bağıdır ki, vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz. Hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar.

Türkçenin çekilmediği yerler vatanıdır.

Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar; vatanın kendi gövde ve ruhu Türkçedir. Bu bağ, milyonlarca Türk'ü bugün birbirinden ayırmıyor; fakat dimağdan dimağa, kalpten kalbe geçmiş bir teldir ki, yarın Türk edebiyatının ateşli, feyizli, saf bir devresi açılırsa, milli ruhu bir elektrik cereyanı gibi bütün o dimağlar ve kalplerden geçirecek, bu kütleyi yekpare bir hâlde ayağa kaldırır.

Heyhat, bir kimse zuhur edip de lisan fikrini kafalarımızda kutsileştiremedi. Türkçeyi sevmiyor değil, seviyoruz. Fakat tıpkı, Vatan'ı Namık Kemal'den evvel sevdiğimiz gibi. Bu kâfi değil. Lisan fikri bizim kafalarımızda henüz ikinci derecede yer tutmuş bir fikirdir. Zannediyoruz ki, bu bahisle ancak lisan meraklıları, edipler, muallimler alakalıdır. Ah, bu gaflet, gafletlerimizin en büyüğüdür.

Yahya Kemal Beyatlı

Dilimizin içinde bulunduğu sorunlar genel olarak bilgisizlik, bilinçsizlik ve vurdumduymazlıktan kaynaklanmaktadır. Ortada bir sorun varsa önce o sorunun kaynağına inilmeli, yani sebepleri bulunmalıdır. Sorunun sebeplerini bulup açık bir şekilde ortaya koymadan çözüm üretmek herhâlde uygun bir yol olmaz. Bu nedenle Türkçemizin içinde bulunduğu sorunların sebepleri aşağıda konularına göre ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2.1. Dil Bilincinin Oluşturulamaması

Türkçemizde meydana gelen bozulma ve yabancılaşmanın **nedenlerinden** biri Türkçe konusunda millet olarak toplumsal bir bilincin oluşturulamamasıdır. En önemli değerimiz olan dilimizi korumak ve geliştirmek ancak toplumsal ve bireysel bilinçle olabilir. Maalesef Türkçeyi korumak ve onu geliştirmek için milli bir bilinç oluşturulamamıştır. Bu yüzden de dilimizde meydana gelen bozulma ve yabancılaşma karşısında duyarsızlık hâkim olmuştur.

Milletin, istiklalin, hürriyetin temeli millî şuurdur. Millî şuurun en kuvvetli kaynağı ve belirtisi de millî dildir. Bu sebeple insanın kendi dilini sevmesi, ona bağlı kalması ve saygı duyması millî bir borçtur. Diline, kelimesine sahip çıkmayan, onu rastgele değiştirmeye, atmaya, bırakmaya, ondan vazgeçmeye hazır bir toplulukta millî kültürün sağlamlığını ve millî kardeşliğin birleştirici rolünü korumak mümkün değildir.

“*Kanut, delil*” sözleri varken “*argüman*” kelimesini tercih etmek, “*başlamak*” fiili varken “*start almak*”; “*yıldız*” varken “*star*”; “*doğrudan*” sözü varken “*direkt*”; “*uç, sivri*” sözü varken “*marjinal*”; “*sayı göstergesi, sayı levhası*” varken “*skorboard*”; “*saçma*” varken “*absürd*”; “*ilan tahtası, duyuru tahtası*” yerine “*bilboard*” kullanılması; “*biçim, tarz, üslup*” yerine “*versiyon*” kullanılması da dil bilinci olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde yabancı kelime kullanma alışkanlığı, yabancı isim hayranlığı ve bunlara karşı takınılan kayıtsızlığın tek nedeni dil bilincinin olmamasıdır. Aslında millet olarak her bir ferdimiz, en önemli millî değerimiz olan Türkçeyi sevmekte ve onun gelişmesini istemektedir. Ancak bilinçsizlik nedeniyle iş yerine ve eserlerine hatta çocuğuna bile yabancı isim vermektedir.

Bir ülkenin millî birlik ve bütünlüğü dil ile sağlanabilir. Dilin bu özelliği Atatürk tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir. “**Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir... Türk milleti demek dil demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.**”

Türk edebiyatının tanınmış şairlerinden Yahya Kemal’in “**Türkçe ağızda annemin sütüdür.**”, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın ise “**Türkçem benim ses bayrağım.**” diyerek yücelttiği dilimize bugün maalesef gerekli ilgi göstermiyoruz. İnsanlarımızda bugün Türkçe sevgisi, Türk dili duygusu, dil bilinci ve duyarlılığı yeterince yoktur.

2.2. Millî Bir Dil Politikasının Eksikliği

“*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.*”

Mustafa Kemal Atatürk

Dilimizdeki bozulma ve yabancılaşmanın **sebeplerinden** biri de millî bir dil politikasının olmayışıdır. Ülke ve millet olarak, devlet kurumlarından sivil toplum örgütlerine kadar ortak millî bir dil politikamız yoktur. Ortak millî dil politikamızın olmayışı da dilimizin yabancı istilalara uğramasına ve bozulmasına fırsat vermiş, sağlıklı bir şekilde gelişmesini yavaşlatmıştır.

Oysa milleti oluşturan en önemli unsur dildir. Bu önemli görevi dolayısıyla dil, özel olarak üzerinde durulmayı ve özel bir ilgiyi hak etmektedir. Bu özel ilgi, hem dilin araştırılması ve geliştirilmesi için, hem de toplumun birliği ve beraberliği için gereklidir. Devletler birlik ve beraberliğini devam ettirebilmek için dil konusunda çeşitli politikalar geliştirirler. Bu politikalar çerçevesinde dillerini yabancı dillerin etkisinden koruyacak ve sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirler alırlar.

Bu amaçla okul öncesi eğitimden üniversiteye, hatta sokaktan devlet kurumlarına kadar hayatın bütün alanlarını kapsayan plan ve projeler geliştirilir. İlk ve ortaöğretimin, bütün diğer amaçlardan önce ve önemli olan ana amacı, ülkenin dilini en iyi şekilde fertlerine öğretmek, onlarda dili doğru kullanma becerisini oluşturmaktır. Bu, eğitimin olmazsa olmaz şartıdır. Bir ülkenin gençleri liseyi bitirinceye kadar ülkenin resmî dilini doğru kullanabilme becerisini kazanamıyorlarsa eğitim sisteminde eksiklik var demektir. Eğitim sistemindeki bu eksiklik

giderilmeden ekonomik ve siyasi gelişmeler istikrarlı olamaz. Elbette ekonomik ve siyasi gelişmeler topluma yarar sağlar; ancak toplumun millet olarak devamını sağlayamazlar. Ekonomik başarılarla zenginleşmiş fertler, millî dil ve kültür bilinci taşımadıkları takdirde başka devletlerin uydusu olmayı rahatlıkla isteyebilirler; ülkelerinin bölünmesine, uydulaşmasına rahatlıkla razı olabilirler; yabancı bir dil ve kültürü hiç kaygı duymadan kendi dil ve kültürlerinin önüne geçirebilirler.

Türk hükümdarı Bilge Kağan'ın Orhun Kitabeleri'ne naksettiği şu sözler, söz konusu bu vahim durumun tarihte yaşandığının acı bir kanıtı olmakla beraber, Türkçemizin bugün içinde bulunduğu duruma da ışık tutmaktadır:

“Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdı, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti öldün; Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!... Orada kötü kişi şöyle öğretiyormuş; Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal var verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi, o sözü alıp yakına gidip çok insan, öldün! O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin! Ötüken yerinde oturup kervan, kafiye gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın.”

İngiliz dil bilimci David Crystal, *Dillerin Katli* kitabında kültür asimilasyonunu üç aşamada daha açık bir biçimde şöyle ortaya koymuştur: “Birinci devrede yabancı hâkim güç, kendi dilinin konuşulması için ağır baskılar yapıyor. Yukarıdan aşağıya teşvikler uyguluyor, yasalar çıkartılıyor; aşağıdan yukarıya doğru ise halka yabancı dil konusunda özentî yaratılıyor. İkinci evrede ise çift dilli dönem yaşanıyor. Millî dilin yaşam alanı daralıyor. Eğitim her düzeyde yabancı dille yapılıyor. Her kesimden kişiler işi gücü bırakıp yabancı dil öğrenme yokuşuna sürülüyor. Hiç gereği olmayan yerlerde bile herkes, yabancı dil sınavına girmek zorunda bırakılıyor. Üçüncü evrede gençler, artık yabancı dilin gücünü millî dilden daha iyi biliyorlar. Eski dili kullanmaktan utanır oluyorlar. Velilerle çocuklar, kendi dilleriyle konuşamaz hâle geliyorlar. Çocuklar, velilerini eski dili biliyor diye geri kafalı yaftasıyla küçümsüyor. Bir nesil sonra, hatta on yıl gibi kısa bir zaman sonra çift dillilik de kalmıyor. Böylece millî dilin yerini yabancı dil alıyor.”

Bütün bu olan ve olması muhtemel olumsuz süreçlerden en az zararlı çıkmanın ve geleceğe umutla bakmanın yolu, ülkemizin millî dil politikasını gözden geçirmesine, bu hususta eksiklikleri ve yanlışlıkları gidermesine ve en azından Türk dünyasını da dikkate alarak stratejik planlar yapmasına ve bunları uygulamasına bağlıdır. Çünkü, millî karakterimizin daima zinde tutulması ancak bu yolla mümkün olabilir. Bu da Türkçenin konuşulduğu yerleri manevi vatan kabul etmemizi; milletimize yönelik saldırılarda milletçe kenetlenmemizi ve amaçladığımız her türlü hedefe varmada güç birliği yapmamızı sağlar.

2.3. Türkçe Öğretimindeki Yetersizlik

“Türkçenin bütün inceliklerini öğretmek ve öğrenmek vatansızlığın başlıca ilkesi sayılmalı.”

Vâlâ Nurettin

Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin eğitimin her kademesinde özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilmelidir. Dilin çağdaş eğitim ve bilim dili hâlinde zenginleşmesi için gerekli her türlü tedbir alınmalıdır.

Öncelikle ve kesinlikle belirtelim ki doğru ve düzgün anlatım doğuştan gelen bir yetenek değil doğrudan doğruya eğitimle elde edilen bir beceridir. Bu beceri elverişli ortamda, uygulama ve denemelerle, özen ve çabayla kazanılır. Örneğin yazma, sanıldığı gibi olağanüstü yetenekler istemez. Çalışan, biraz çaba gösteren herkes kendi dilini kullanmayı öğrenebilir. Duygu ve düşüncelerini doğru anlatabilir, amacını düzgün olarak yazıya dökülebilir. Elbette herkes büyük yazar olamaz, bunda yetenek gerekir, ama doğru yazma becerisini kazanabilir.

Düzgün anlatım, dili kullanarak yapılır. İyi, doğru, düzenli ve etkili anlatıma giden yol, alıştırmalardan ve dikkatli denemelerden geçer. Bu arada yanlışlardan, eksikliklerden kurtulmak ve düzenli anlatım için özel bir çaba ve özen göstermek gerekir. Bunu yapan öğrencilerimizde büyük gelişmeler görmekteyiz.

Dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir. Dille iletişimin bir yönünü anlatma, öteki yönünü anlama oluşturur. Dil eğitiminde asıl hedef; dört temel beceri olan dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin hedef kitleye kazandırılması ve geliştirilmesidir. Ana dili dersi bir bilgi kazandırma değil, beceri kazandırma dersidir. Bu nedenle bütün ülkelerin eğitim sistemlerinde, dil eğitimine, özellikle ve öncelikle ana dili eğitimine büyük önem verilir. Yetişmekte olanlara dilin çok iyi bir şekilde öğretilmesi için çalışılır. Çünkü dil, kültürün temel ögesidir ve insanları birbirine yaklaştıran en güçlü araçtır.

Ana dilini doğru kullanma konusu böyle önemli olduğu hâlde, bugün memleketimizde, ilköğretim mezunundan yükseköğretim mezununa kadar her yaş grubundan insanda Türkçeyi kullanma açısından eksikliklere, yanlışlıklara rastlanmaktadır. Bu durum ülkemizde ana dili eğitiminin doğru ve yeterli bir şekilde yapılamadığını göstermektedir.

2.3.1. Öğretmenin Önemi

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun üçüncü kısmındaki 43'üncü madde öğretmen ve öğretmenlik mesleği ile ilgilidir.

“Madde 43. Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler.” denilmekte ve “Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır.” hükmüyle öğretmen ve öğretmenlik mesleği tanımlanmaktadır.

Öğretmen adaylarının belirtilen bu nitelikleri kazanabilmeleri için hangi öğretim kademesinde olursa olsun yükseköğrenim görmelerinin sağlanması esaslı da aynı kanunda yer almaktadır.

Öğretmenlerin nitelikleri ve seçimiyle ilgili olarak adı geçen Kanun'un 45'inci maddesinin birinci ve ikinci bentlerinde;

“Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Millî Eğitim Bakanlığınca tespit olunur.”

“Öğretmenler, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından ve bunlara denkliği kabul edilen yurt dışı yükseköğretim kurumlarından mezun olanlar arasından Millî Eğitim Bakanlığınca seçilirler.” denilmekte; öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri, eksikliklerini gidermeleri, bilgilerini yenilemeleri ve gelişen yeni durumlara uyumlarını sağlamak üzere zaman zaman ihtiyaca göre hizmet içi eğitim ile yetiştirilmeleri sağlanmaktadır. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 48'inci maddesi de öğretmenlerin hizmet içi eğitimle yetiştirilmeleri ile ilgilidir.

“Madde 48. Öğretmenlerin daha üst öğrenim görmelerini sağlamak üzere yaz ve akşam okulları açılır veya hizmet içinde yetiştirilmeleri maksadıyla kurslar ve seminerler düzenlenir.”

“Yaz ve akşam okulları öğretmen yetiştiren kurumlarca açılır; bunlara devam ederek yeterli krediyi dolduran öğretmenlere o kurumun belge veya diploması verilir.”

“Millî Eğitim Bakanlığınca açılan kurs ve seminerlere devam edenlerden başarı sağlayanlara belge verilir. Bu belgelerin, öğretmenlerin atama, yükselme ve nakillerinde ne ölçüde ve nasıl değerlendirileceği yönetmelikle düzenlenir.” denilmektedir.

Türkçe eğitiminde yer alan öğelerin etkili olabilmesi için okul binaları, donatım, program, araç-gereç önemli olmakla birlikte, bunları kullanıp programı uygulayacak olan öğretmenin bilgi ve becerisi hepsinden daha önemlidir. “Bir okul, ancak, orada çalışan öğretmenler kadar iyidir.” denilebilir. Görülüyor ki her derste olduğu gibi ilköğretimden üniversiteye kadar dil eğitiminde de en büyük görev öğretmene düşüyor. Aslında dil kusurlarına yalnızca Türkçe öğretmenlerinin ve öğretim elemanlarının değil, ders veren herkesin dikkat etmesi gerekir. Bu nedenle, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleri büyük önem taşımaktadır. Hele Türkçe öğretmenlerinin hem kendilerini çok iyi yetiştirip eksik yanlarını gidermeleri hem de öğrencileri iyi eğitmek için yorulup usanmadan çaba göstermeleri çok önemlidir. Bu konuda öğretmen yetiştiren kurumlara da büyük görevler düşmektedir.

İyi bir öğretmende üç temel özellik bulunması gerekir:

1. Öğretmenlik meslek bilgisi
2. Özel alan bilgisi
3. Genel kültür.

Öğretmenlik “insan yetiştirme sanatı”dır ve bu sanatı icra etmek de her insanın yapabileceği bir iş değildir. Öğretmen okullarına öğrenci seçilirken ve Millî Eğitim Bakanlığında öğretmen ataması yapılırken adayların öğretmenlik mesleğine uygun karakterde olup olmadığı, psikolojik durumları test edilmemektedir. Bu nedenle bugün öğretmenlik vasfı taşımayanların da öğretmen olarak görev aldıkları görülmektedir. Okulu, dersi, konuyu öğrenciye sevdirecek olan kişiler öğretmenler olduğuna göre bu husus üzerinde önemle durulmalıdır.

2.4. Türkçeyi Özensiz Kullanma

“Türk dilinin sadeleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın vasıtasından faydalanmalıyız. Her aydın, hangi konuda olursa olsun yazarken buna dikkat edebilmeli, konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hâle getirmeliyiz.”

Mustafa Kemal Atatürk

Köklü ve zengin bir dil olan Türkçemiz, kullanımda gereken özeni göstermediğimiz için bugün çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Türkçe bilincine sahip olmayan, dilini kurallarına uygun bir şekilde kullanmayan, yabancı kelime istilasına göz yuman kişiler, ilgililer, sorumlular bu işin nereye varacağını herhâlde düşünmemektedir. Yabancı kelimelerin dile girişini büyük bir anlayışla, ilgiyle karşılayanlar, bu kelimelerin sadece yazı ve söyleyiş olarak gelmediğini, geldikleri dilin kültürünü de getirdiklerini göz ardı etmektedirler. Dildeki yozlaşma, kültürel yozlaşmayı başlatan, yaygınlaştıran bir husustur.

Türkçeye karşı özensizlik, sorumsuz davranışlar, dili yanlış kullanma, ne yazık ki dar ve sınırlı bir çerçevede görülmektedir. Bu gevşekliğe, devlet adamlarında, çeşitli mesleklerdeki aydınlarda, öğretmenlerde, öğrenim kademesindeki öğrencilerde sıklıkla rastlanmaktadır.

Türk kamuoyunu bilgilendiren ve yönlendiren basın yayın araçlarının pek çoğunda, Türkçeyi kullanma noktasında duyarlılık kaybolmaya başlamıştır. Radyo ve televizyonlarda, dil bilinci ve sevgisi kazandırılmadığı için Osmanlı Türkçesinden gelme kelimelerin yanlış telaffuzları, dilin giderek argo dile dönüşmesi, vurguların ve tonlamaların yanlışlığı, görüntülü yayınlarda sunucuların garip el kol hareketleri, konuşma sırasındaki tuhaf jestleri dikkat çekmektedir. Bazı özel ve yerel televizyon kanalları ile radyolar Türkçeye karşı alabildiğine sorumsuz tutum içindedirler. Bu noktada özellikle TRT kanallarını ve bazı özel yayın organlarını tenzih etmemiz gerekmektedir. Yine bu noktada duyarlı köşe yazarlarımızın hakkını teslim etmeliyiz. Gazete ve dergilerimizin herhangi bir dil denetiminden geçmediğini de burada belirtmemiz gerekir.

Gençlerin önemli bir kısmı, eğitim sisteminden kaynaklanan zafiyet sebebiyle, vurdumduymazlıkla dil gibi konuların çok uzağındadır. Böylece, insanlarımızın özellikle doğru konuşma, düzgün yazma, duygu ve düşüncelerini pürüzsüz anlatma becerisi kaybolmaktadır.

2.5. Yabancı Dille Öğretim

Ülkemizde özellikle 1980'den sonra görülen büyük yanlışlardan biri, yabancı dil öğretimi ile yabancı dille öğretimin birbirine karıştırılmasıdır. Günümüz dünyasında yabancı dilin ve yabancı dil öğrenmenin önemi elbette ki tartışılmaz. Her türlü ilişki, iletişim ve gelişme için yabancı dil elbette ki çok gereklidir. Ama ülkemizde özellikle son zamanlarda düşülen önemli bir yanlış, yabancı dilin araç değil amaç olarak görülmesidir. İşte bu nedenle, yabancı dille öğretim yapan okulların ve üniversitelerin sayısı hızla artmaktadır. Oysa, yabancı dil amaç değil araçtır.

İşin en acı ve düşündürücü yanı da, yabancı dille öğretim yapan kurumlarda okuyan Türk çocuklarının Türkçeyi ihmal etmeleri, giderek unutmaları, özellikle yazılı anlatım yetersizlikleri içine düşmeleri ve kendi dillerini küçümseyip hor görmeleridir. İşte en büyük tehlike de burada yatıyor. Ana dilinin yetersiz olduğu inancı ile yetiştirilen bir genç, kendi diline ve kültürüne nasıl saygı duyacaktır?

Çağdaş ülkelerin hiçbiri yabancı dilde öğretim yapmıyor. Mesela, İngilizce ve Rusça gibi dillerdeki yayımları anında kendi dillerine tercüme eden merkezler vardır. Bu ülkelerin gençleri ana dillerinden başka dilleri öğrenmek için zaman harcamazlar. Daha hızlı bir şekilde çalışmalarındaki yenilikleri kendi ana dillerinde takip ederler. Ülkemizde ise birçok genç akademisyen kendi alanıyla ilgili bilimsel konulara yeterli vakit ayıramamakta, zamanlarının çoğunu dil öğrenme ile geçirmektedirler.

Yabancı dille öğretim, sadece az gelişmiş ülkelerde ve sömürgelerde görülüyor. Bazı okullarda eğitim yabancı dille yapılırsa Türkiye'nin dış dünya ile daha kolay anlaşacağı, Türkçenin bilim dili olmadığı, İngilizce ile daha iyi bilim yapılacağı yolundaki görüşler yanlıştır. Bu görüşler, emperyalizmin sömürge ülkelere dayattığı anlayışın sonucudur. Her ülkede bilim ancak o ülkenin kendi diliyle yapılabilir. Yabancı dille eğitim, eğitim bilimine de aykırıdır. Çünkü bir insan, dünyayı en sağlıklı biçimde ancak kendi diliyle algılayabilir ve anlatmak istediğini de en güzel kendi diliyle anlatabilir.

Üniversite eğitiminin yabancı dille yapılmasının ana dilini kullanma yeteneğinde ne gibi etkilerinin olduğunu tespit etmek amacıyla, aynı puan türüyle girilen ve biri ana diliyle, diğeri yabancı dille eğitim yapılan iki ayrı fakülte öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada; üç yıllık eğitim sonucunda ana diliyle eğitim yapılan fakülte öğrencilerin ana dilini kullanma yeteneklerinin arttığı, yabancı dille eğitim yapılan fakülte öğrencilerin ise ana dilini kullanma yeteneklerinin azaldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma, yabancı dille eğitimin nelere sebep olduğunu ortaya koymaktadır. (Ek: 2)

2.6. Bilim Dili Olarak Türkçenin Tercih Edilmemesi

“Türk dili zengin ve geniş bir dildir. Her kavramı ifade kabiliyeti vardır. Yalnız onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak ve onlar üzerinde çalışmak lazımdır.”

Mustafa Kemal Atatürk

Hint-Avrupa dillerini konuşan bazı büyük filozoflar, dillerinin mantık dışı ve kural dışı unsurlar içerdiğini kabul etmişlerdir. Bu filozoflar, dillerinin savurgan da olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin, Platon, “Kratylos” diyalogunda (ki bu Yunanca yazılan bir eserdir) kendi kullandıkları Yunanca gibi dillerin, bilgilerin yanlış anlaşılmasına sebep olabileceğini, bu nedenle mantıklı ve kuralı bir dile ihtiyaçları olduğunu açık yüreklilikle belirtmiştir.

Descartes de aynı şekilde kuralı ve düzenli bir dil arayışındadır. Düzensiz fiillerle ve kelimelerle dolu bir dilin bilim ve felsefe dili olamayacağı daha birçok filozof tarafından söylenmiş bir ifadedir. Belki de bu filozoflar Türkçeyi yeterince inceleme imkânını bulmuş olsalardı, Türkçeyi felsefe dili olarak seçebileceklerini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Günümüzde Türkçenin bilim dili olarak yetersiz olduğu öne sürülmektedir. Türkçenin bilim dili olamayacağını veya fakir bir dil olduğunu ileri sürenlerin dayandığı ilk nokta, kelime varlığımızın yetersiz olduğu düşüncesidir. Sözlüğümüzün 112 bin civarındaki kelime kadrosunu İngilizcenin 650.000’inin üzerindeki söz varlığıyla kıyaslayanlar “Türkçe zengin bir dil değildir.” şeklindeki kanaatlerini ispatladıklarını sanırlar. Oysa “bu acele verilmiş hüküm, bir dilin gücünü sadece o dildeki kelime sayısı ile ölçmek demektir ki böyle bir kabul dil bilimine göre tamamen yanlıştır”. Sözlükte yer alan kelimelerin sayısına dayalı bir karşılaştırmada durum, Türkçenin tarih boyunca ve bugün şuurlu bir şekilde işlenmemesinden dolayı Türkçenin aleyhine görüldüğü için, iddia sahiplerini haklıymış gibi gösterebilir. Ancak Güncel Türkçe Sözlük’teki 112.000, Derleme Sözlüğü’ndeki 130.000 söz, bilim ve sanat terimleri, deyim ve atasözleri ile dilimizin söz varlığı yaklaşık 700.000 kelimedir.

Hiçbir dil zengin bir dil olarak doğmamıştır. Bilim ve sanat dili olarak nitelendirilebilecek bütün diller ancak zamanla işlenip geliştirilmiş ve bilim ve sanat dili hâline getirilmiştir.

Eğer dil duyarlığı ve dil bilinci bakımından sorumsuzluk böyle sürerse, Türkçe 14. yüzyıldaki durumuna düşecektir. O zamanlar ve Selçuklular döneminde aydınlar arasında bilim dili Arapça, kültür ve sanat dili Farsça idi. Türkçe sadece halk arasında konuşuluyor ve halk edebiyatı sanatçıları tarafından kullanılıp yaşatılıyordu. Dilimizin bu acı serüveni, yaşam savaşı, Tanzimat Dönemine, özellikle 20. yüzyıl başlarındaki Millî Edebiyat Akımına kadar sürdü. Şimdi ise tehlike daha çok Batı dillerinden gelmektedir. Hâlbuki Türkçenin bilim dili olarak bütün bilim dallarında yerini almasında dil açısından bir sorun yoktur. Bugün Türkçenin temel kelimeleri yapılmış, biçim bilgisi yeterince incelenmiş, kelime yapım ekleri iyice işlerlik kazanmıştır. Eğer işlenirse Türkçemiz söz dağarcığı bakımından diğer büyük uygarlıkların dilleri ile karşılaştırılabilir bir yetkin dildir. Anlam genişlemesi yoluyla kelimelerimizden türlü kavramlar ve terimler meydana getirilebilir. Ekler ve köklerin ilk bakışta birbirinden ayırt edilebilmesi de kavramların saydamlaşmasını ve anlamının rahatlıkla anlaşılabilmesini sağlar.

Unutmamalıyız ki, Türkçenin günümüzde bir bilim dili olmamasının sebebi Türkçe değil, bizleriz. Her milletin kültür etkinliği gibi bilim etkinliği de en iyi kendi dilinde gerçekleşebilir.

2.7. Kelime ve Terim Türetmedeki Yetersizlik

Bir dilin gelişip zenginleşmesi, çağın gelişmelerine ayak uydurabilmesi için sözcük ve terim üretimi çok önem taşımaktadır.

Almanya, Fransa, Macaristan gibi ülkeler dillerini yabancı dillerin istilasından kurtarabilmek için dil gümrüğü adını verebileceğimiz bir uygulama başlatmışlardır.

Bu uygulamaya göre, yeni bir buluş yapıldığı ya da yeni bir alet icat edildiği zaman, herhangi bir gecikmeye fırsat vermeden bu kavrama uygun yeni bir sözcük türetilmektedir. Böylece yabancı sözcükler dile girip yerleşmeden karşılıklar bulunmakta ve dilin yozlaşması önlenabilmektedir.

Türkçede ise yabancı sözcükler dilimize iyice yerleştikten sonra karşılıklar bulunmaya çalışılmaktadır. Örneğin; “*televizyon, telefon, video*” gibi sözcükler dilimize iyice girmiş, halk ve aydınlar tarafından tamamen benimsenmiştir. Bu sözcüklere yeni karşılıklar aramak çeşitli tepkilere yol açar. Nitekim bu sözcüklere karşılık bulma çabaları sonuç vermemiştir. Oysa otuz yıl önce televizyon ülkemize yeni geldiğinde Türkçe karşılığı türetilmiş olsaydı, halk bu araçları Türkçe adıyla öğrenmiş olacaktı. Örneğin; “*computer*” adıyla ülkemize giren “*bilgisayar*”a kısa zamanda Türkçe karşılık türetildiği için halk bugün computer değil, bilgisayar terimini kullanmaktadır. Almanlar da televizyon karşılığı *fernsehe*, telefon karşılığında ise *anruf* sözcüklerini türeterek dillerine yabancı sözcüklerin girmesine engel olmaya çalışmışlardır.

Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesinden sonra bu durum çok daha büyük önem kazanmıştır. Özellikle Türk Dil Kurumunun bu konuda çok duyarlı davranması ve yabancı sözcüklere anında karşılıklar bulunması kaçınılmazdır.

Türk Dil Kurumunun 1994–2008 yılları arasında yürüttüğü yabancı kelimelere karşılık bulma çalışmaları çok olumlu çabalaradır. Bugün Türk Dil Kurumunda sağlık bilimlerinden iktisada, uluslararası ilişkilerden su ürünlerine, bilişimden ekonometriye çeşitli alanlarda kurulan çalışma gruplarında üniversitelerin ilgili bilim dallarındaki öğretim üyeleri görev yapmakta ve terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarını yürütmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda 164.000 terimden oluşan “Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü” hazırlanarak ağ ortamında kullanıma sunulmuştur. Bu konuda yazılı ve sözlü basın-yayın organlarının desteği sağlanmalıdır. Aksi takdirde yabancı kelimeler Türkçeye hızla dolmaya devam edecek, dilimiz gelişip zenginleşemeyecek ve yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulamayacaktır. Türkçemizin bağımsız bir dil olarak yaşaması, gelişip zenginleşmesi, yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulunmasıyla gerçekleşecektir.

2.8. Türk Dil Kurumu

2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'ndaki bazı maddelerin iptali ve yeni tasarının da kanunlaştırılmaması sebebiyle Türk Dil Kurumu üyeleri seçilememekte, bundan dolayı da gerekli çalışmalar yürütülememektedir.

1. Yabancı Kelimelere Karşılık Bulma Komisyonu 1994–2001 yılları arasında yaklaşık 1600 yabancı kelimeye Türkçe karşılık önermiş ve bunları “Yabancı Kelimelere Karşılıklar” adlı kitapta bir araya getirmiştir. Ancak Türk Dil Kurumu önerdiği bu karşılıkları bütün sözlü ve yazılı basın kuruluşlarına gönderdiği hâlde ne yazık ki genellikle pek duyarlı davranılmamıştır. Komisyonun lağvedilmesinden dolayı da bu çalışma hâlen yürütülememektedir.

Türkçemize son yıllarda Batı dillerinden, özellikle de İngilizceden, bir söz akını olduğu gerçektir. Sözlerin bir bölümü teknolojiyle birlikte gelmiş, yeni bulunan ve yeni üretilen aletler, ülkemize gelirken adını da birlikte getirmiştir: “*air-conditioner, disket, faks, kamera, kompakt disk, monitör, printer, radyo, televizyon, tubeless, video, walkman...*” Dilimizin doğal gelişmesi içerisinde bu cihazların çok az bir kısmına karşılık bulunabilmiştir: “*buzdolabı, bilgisayar, derin dondurucu vb...*” Buna karşılık yabancı kaynaklı sözlerin dilimize girişi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Yeni bulunan ve üretilen cihazların adlarının yanında bu cihazların çeşitli özellikleri, parçaları, kullanıcıları ile ilgili sözler de dilimize girmeye başlamış, hatta bu sözlerden fiiller türetilmiştir: “*air-conditioned araba, fakslamak, hardware, software, zapping, zaplamak, zoomlamak...*” Kısa bir süre içerisinde yabancı kaynaklı söz kullanmak bir özentî hâlini almıştır. Günlük hayatta, çarşıda, pazarda, radyoda, televizyonda, basında, okulda, sporda kısacası her yerde yabancı kaynaklı sözler artık bilinçsizce kullanılmaktadır.

Günümüzün dünya koşulları nedeniyle dile hızla giren yabancı sözlere mutlaka Türkçe karşılıklar bulunmalıdır. Bu hızlı akım engellenemezse dilin kendi kendine yabancılaşması ve kısırlaşması da önlenemez.

2. Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Çalışma Grubu: Ülkemizde özellikle 1965 yılından sonraki dönemlerde imla kuralları birkaç kez değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra değişik kurum ve kişiler tarafından çeşitli imla kılavuzları yayımlanmıştır. Bu durum ister istemez imla birliğinin sağlanmasına engel olmuştur.

3. Terim Sözlükleri: Dilimizde Türkçe terimlerde ve çeşitli bilim dallarında yabancı dillerden geçen terimlerde bir kargaşa yaşanmaktadır. Bu aksaklık Türk Dil Kurumunun, üniversitelerimizin ilgili bölümleri ile yapacağı ortaklaşa çalışmalarla giderilebilir. Türk Dil Kurumu kanuni eksiklikten kaynaklanan imkânsızlıklara rağmen hâlen bu konuda çok yönlü bir çalışma içindedir. Pek çok bilim dalının terim sözlükleriyle ilgili çalışma grupları oluşturulmuş ve terim sözlükleri hazırlama çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışma grupları Türk Dil Kurumu uzmanları ve üniversitelerin çeşitli bölümlerinden katılan ilgili alanların uzmanlarıyla kurulmuştur.

Bütün bu çalışmaların daha geniş kapsamlı olarak gerçekleştirilebilmesi için, Kurumda kadrolu olarak çalışacak çok sayıda bilim adamına ihtiyaç duyulmaktadır. Üyelik sisteminde asıl kadrosu üniversitelerde bulunan öğretim üyeleri yılda iki defa toplanan bilim kuruluna katılmaktadır. Oysa Kurumda sürekli görev yapacak bilim adamı bulunmalıdır. Bunun için kol başkanlıkları daimi kadrolu hâline getirilmeli, bunun için kol başkanlığı sayısı kadar kuruma profesör kadrosu verilmelidir.

2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nun Kurumda çalışan personelle ilgili 97. maddesinde kadrolu uzmanlığın adı zikredilmemiş, uzmanlığın tanımı yapılmamış, uzmanların gerek mali gerekse özlük hakları belirlenmemiştir. Aynı Kanun'un 107. maddesinde "Bu kanunda belirtilen hususlar hakkında yönetmelik hazırlama yetkisi Yüksek Kuruma aittir" hükmü bulunmasına rağmen **Kanun'da bulunmayan bir kadro için hukuki bir dayanak olmadan** Kadrolu Uzmanlık Yönetmeliği çıkarılmış ve Kuruma, 1984 yılından beri **mesleğe özel yarışma sınavına tabi tutularak uzman alınmıştır.** Kurumda şu anda görev yapan uzmanlar **2876 sayılı Kanunda yer almadığı gibi** 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 36. maddesinin Ortak Hükümler bölümünün A bendinin 11. fıkrasında da bulunmamaktadır.

Kurumda 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nda uzmanlığın tanımı yapılmalı, uzmanların gerek mali, gerekse özlük hakları belirlenmelidir. Bu düzenlemeler yapılmadığı için Kurum bünyesinde çalışan ancak 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nda uzman unvanıyla yer almayan dil uzmanları Kurumda çalışmak yerine maddi imkânları daha iyi olan başka kurumları tercih etmektedir. Bundan dolayı şu anda Kurumda sadece 5 Türk Dili Uzmanı bulunmaktadır. Bu sayıyla geniş kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkçemizin bağımsız bir dil olarak yaşaması, varlığını sürdürebilmesi için Türkçe konusunda bireysel ve toplumsal duyarlılık kaçınılmazdır. Bu konuda bireyler ve toplum olarak Türkçe bilinci taşımak, bilinçli çabalar içinde olmak zorundayız.

Atatürk, bu sorumluluğu şöyle ifade etmiştir: **“Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alakalı olmasını isteriz.”**

Dilimize karşı her türlü özensizliği ve yanlış kullanımları alışkanlık hâline getirmekten kaçınmak, yabancı dil hayranlığı ile yabancı sözcük tutkusundan kurtulmak, yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde öğretimi birbirine kesinlikle karıştırmamak, Türkçenin bilim dili olmadığı görüşüne karşı çıkmak, Türkçe öğretimindeki yetersizlikleri görüp gerekli önlemleri almak, dil gümrüğü uygulamasına girişmek, sözcük ve terim türetimine hız vermek, nitelikli ve yeterli sayıda öğretmen yetiştirmek Türkçemizin varlığını sürdürebilmesi için büyük önem taşımaktadır.

Dilimizin varlığını sürdürebilmesi, yabancılaşma ve yozlaşmadan korunması için alınması gereken önlemler ve çözüm önerileri aşağıda belirlenen başlıklar altında sunulmuştur:

1. AİLE

Dilimizin bozulmasını önlemek ve yabancılaşmasının önüne geçmek için Türkçenin doğru kullanımı ile ilgili bilincin oluşturulmasına öncelikle aileden başlanmalıdır. Çünkü çocuklarımız Türkçeyi önce ailelerinden öğrenmektedir. Bu nedenle;

1. Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Dil Kurumu ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının iş birliği ile ailelere yönelik özel programlar geliştirilmelidir.

2. Valilik ve kaymakamlıkların denetiminde belediyelerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının ve yaygın eğitim kurumları ile halk eğitim merkezlerinin açtığı kurslarla halk eğitimi sağlanmalıdır. Anne-baba eğitimini konu alan bütün eğitim programları, kurs ve seminerler, Türkçenin güzel kullanımı noktasında yeniden yapılandırılmalıdır.

3. Öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak için başta anne-baba olmak üzere öğretmen ve toplum üzerinde etkili olan kişilerin kitap okumada örnek olmaları gerekmektedir. Bunun için valilik, kaymakamlık ve belediyelerin desteğiyle şehrin çeşitli mekânlarında kültür-sanat ve okuma evleri açılmalıdır. Anne-baba ve çocukların müşterek kullanabilecekleri nitelikte aile kütüphaneleri oluşturulmalıdır.

4. Radyo ve televizyonların kuşak programlarında Türkçe bilincini oluşturan etkinliklere yer verilmelidir.

5. Türkçe bilincini artıran programların, bilhassa anne ve çocukların seyredebilecekleri saatlere konulması temin edilmelidir.

6. Çocuklar ve yetişkinler için Türkçenin birçok özelliklerini ve güzelliklerini öğretecek eğlenceli, renkli kitaplar ve broşürler hazırlanmalıdır.

2. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Atatürk, 1 Mart 1922’de Türkiye Büyük Millet Meclisini açarken yaptığı konuşmasında: **“Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en önemli ve her şeyden evvel Türklüğün istiklaline, kendi benliğine, millî ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir”** demektedir. Dilde bozulmanın en önemli nedeni eğitim yetersizliği olduğuna göre bu konuda yapılacak çalışmalara eğitimle ilgili düzenlemelerden başlanmalıdır.

2.1. Öğretmen

Eğitim ve öğretimin en önemli unsurlarından biri hiç şüphesiz öğretmenlerdir. İyi bir dil öğretimi için öncelikle öğretmenlerin eğitimine önem verilmelidir.

1. Öğretmenlik mesleği özlük hakları ile cazip hâle getirilmelidir.
2. Öğretmen eğitimine erken yaşlarda başlanmalı, ruhi ve bedenî özellikleriyle örnek alınabilecek kişilerin öğretmen olması temin edilmelidir.
3. Öğretmen liseleri ve öğretmen yetiştiren fakültelerde öğretmen adaylarına ana dilimiz Türkçe sevgisi ve bilinci aşılanmalıdır.
4. Öğretmen yetiştiren fakültelerin programlarına uygulamalı güzel yazı, güzel konuşma ve yazma ile hitabet dersleri konulmalı ve Türkçe eğitiminde uygulamalı derslerin sayısı artırılmalıdır.
5. Kamu Personeli Seçme Sınavı’nda başarılı olan öğretmen adayları Türkçe yeterlilik açısından mülakata tabi tutulmalıdır.
6. Mevcut öğretmenlerin Türkçe dil yeterlikleri çeşitli programlarla ölçülmeli, bu alanda gelişmeleri sağlanmalıdır.
7. Kitap yazma komisyonlarında Türk diline hâkim, deneyimli, ilgili alanda araştırma ve çalışmaları bulunan öğretmenler görevlendirilmelidir.
8. Sınıf öğretmenleri ile Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri hizmet içi eğitim vasıtasıyla dille ilgili gelişmelerden haberdar edilmeli, Millî Eğitim Bakanlığının Genel Ağ (İnternet) sitesinde bu öğretmenlere yönelik sürekli güncellenen destek bilgiler yer almalıdır.
9. Öğretmenlerin mesleki birikimlerini arttırmak için eğitim öğretim döneminde veya yaz aylarında alanlarıyla ilgili bir konuda çalışma yapmalı ve bunlar değerlendirilip sicile konulmalıdır. Özellikle sınıf ve Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri şiir, masal, hikâye ve roman gibi çalışmalar için teşvik edilmelidir.
10. Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri ile sınıf öğretmenleri, Türkçe dil bilgisi kuralları hakkında zaman zaman hizmet içi eğitime alınmalıdır.

2.2. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitimde dilimizin daha doğru öğretilmesi için;

1. Okul öncesi eğitim kurumlarının programları çocukların dil gelişimini destekleyecek biçimde hazırlanmalıdır.
2. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı denetiminde okul öncesi çocuklarının dil eğitimi için hazırlanan mâni, tekerleme, ninni, masal, bilmece, şarkı ve şiirlerle ilgili kitap, sesli gereç ve oyuncaklar özenle hazırlanmalı, oyuncakların konuşan ve müzik çalanlarının dilinin Türkçe olması ve oyuncak isimlerinin Türkçeleştirilmesi temin edilmelidir.

3. Ana dilimiz Türkçeyi çocuklarımıza sevdirmek için şiir ezberletme vb. etkinlikler hazırlanmalıdır.

4. Okul öncesi eğitim kurumlarındaki bakıcı anne, eğitici gibi görevlilerin Türkçeyi düzgün kullanan kişiler arasından seçilmesine dikkat edilmelidir. Burada çalışanlar Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen kurslara katılarak başarılı olanlar arasından seçilmelidir. Mevcut çalışanların da bu kurslara katılmaları sağlanmalıdır.

5. Çocukların kendi kültürünü tanımasını ve sevmelerini sağlamak amacıyla Nasrettin Hoca, Deli Dumrul, Keloğlan gibi kendi kahramanlarımızla ilgili çizgi film ve programlar hazırlanmalıdır. Ayrıca günümüz konularını işleyen yeni kahramanların oluşturulması temin edilmelidir.

6. Çocukların en çok etkilendiği alanlardan biri de reklamlar olduğundan reklamlardaki ifadelerin özenle seçilmesine dikkat edilmelidir. Çocuklar için hazırlanan reklam programlarındaki giyecek ve yiyecek isimlerinin Türkçeleştirilmesi ve çocukların giyeceklerinin üzerindeki resim ve isimlerin Türkçe olması sağlanmalıdır.

7. 3-5 yaşındaki çocuklar için Türk kültür ve tarihine uygun bilgisayar oyunları ve oyun kahramanları üretilmelidir.

2.3. İlk ve Ortaöğretim

Eğitim ve öğretimin en önemli basamağı ilk ve ortaöğretimdir. Bu konunun öneminden hareketle,

1. Eğitim-öğretimin her kademesinde dile yönelik hedefler konulmalı ve öğrencilerin konulan hedeflere ulaştırılması için her türlü düzenleme yapılmalıdır.

2. Ana dili bilincinin ilk ve ortaöğretimde kazandırılması için gerekli tedbirler alınmalı, bu konu öğretim programları ile ders kitaplarına yansıtılmalıdır.

3. Türkçe, öğrencilere dilimizin bütün zenginliklerini kavrayacak ve özümsetecek bir biçimde öğretilmelidir. Özellikle de dilimizin mantığı ve matematiği öğretilmelidir. Dilimizin mantığını iyi öğrenenler günlük konuşma ve yazmada daha başarılı olacaktır.

4. Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin müfredat programları, edebiyatımızın seçkin şair ve yazarlarını ve onların önemli eserlerini tanıyacak şekilde öğrencinin seviyesine uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

5. Öğrencilere, kitap sevgisi ve kitap kullanma becerisi kazandırmak için karnelerde kitap kullanma notu da yer almalıdır. Ders yılı başında dağıtılan ders kitapları yıl sonunda teslim alınmalıdır. **Öğrencilere dağıtılan ders kitaplarının içinde imla kuralları ve sözlük de yer almalıdır.**

6. Ortaöğretim, Türk ve dünya klasiklerinin en iyi örnekleri ile tanışma, okuma zevki edinme çağlarıdır. Bu çağdaki gençlere en güzel edebiyat ürünleri, seçkin şair ve yazarların eserleri okutularak edebiyat sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Ayrıca, öğrencilere ilk ve ortaöğretim mezuniyeti için 100 temel eserden belli sayıda okuma şartı getirilmelidir.

7. İlk ve ortaöğretim programlarında güzel yazı, güzel konuşma ve yazma dersleri ile hitabet derslerine mutlaka yer verilmelidir.

8. Dil öğretimine ait ders kitapları öğrencilerin seviyelerine uygun olarak hazırlanmalıdır.

9. Okullarda sınavların test sistemiyle yapılması, yazılı ve sözlü dil eğitiminin önemini azaltmıştır. Bu nedenle sınavlarda test yönteminden vazgeçilmelidir. Özellikle sınavlarda yazılı anlatıma ağırlık verilmelidir.

10. Üniversite giriş sınavında test sisteminin uygulanması da dil eğitiminin önemini azalmasında büyük rol oynamaktadır. Bu aksaklığı giderecek önlemler alınmalıdır.

11. Okullarda Türkçenin güzel kullanımı ile ilgili etkinlikler düzenlenerek Türkçeyi güzel kullanan öğrenci ve öğretmenler ödüllendirilmelidir. Liselerde yılda en az iki kez "Edebiyat Günü" düzenlenmelidir. Münazaralar ve bilgi müsabakaları yaygınlaştırılmalıdır.

12. Okullarda öğrencilere imla kılavuzu ve sözlük kullanma alışkanlığının kazandırılması konusunda bütün öğretmenlerin hassas davranmaları temin edilmelidir.

13. Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinde öğrencinin başarılı olması mecburiyeti aranmalıdır ve bu dersler kurul kararı, af vb. kolaylıklar dışında tutulmalıdır.

14. Liselerde öğrencinin Türk dili ve edebiyatı derslerine özen göstermesini sağlamak amacıyla bu ders notu, üniversiteye girişte ayrıca bir başarı puanı olarak hesaplanmalıdır.

15. Okullarda öğretilen Türkçe terimlerle Öğrenci Seçme Sınavı'ndaki Türkçe terimlerde birlik sağlanmalıdır.

16. Okullardaki eğitsel kolların adları kulüp olarak değiştirilmiş, ödevler performans ödevi olarak adlandırılmıştır. Bu ve benzeri yabancı adlandırmalar Türkçeleştirilmelidir.

2.4. Yükseköğretim

Türkçe öğretimi, büyük ölçüde ortaöğretimde bitirilmelidir. Yükseköğretimde gençlerimiz dilleri ile kendilerini ifade edebilecek olgunluğa ve birikime kavuşturulmalıdır. Bunun için yükseköğretimde Türkçe dersleri ezbere değil, daha çok okumaya ve ifade etmeye yönelik olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Yazım (imla) konusunda kuralları belirleyen Türk Dil Kurumuna bu görev 2876 sayılı Kanun ile verilmiştir. TDK'nin koyduğu kurallara bütün kurum, kuruluş ve kişilerin uyması esastır. Ancak ÖSYM tarafından yapılan üniversite giriş sınavında TDK'nin belirlediği kurallar dışında sorular yöneltilmekte; soru metinlerinde de farklı yanlış biçimleri kullanılmaktadır. Bu durum sınavlara hazırlanan öğrencileri zor durumda bırakmaktadır. Okullarda öğretilen kurallar ile seçme sınavında sorulan kurallar öğretmenlerin de çıkmaza girmesine yol açmaktadır. ÖSYM'nin TDK'nin belirlediği kurallara uygun soru hazırlaması gerekmektedir. Bu konuda TDK ve ÖSYM iş birliğine gitmelidir.

Türk dili ve edebiyatı programlarında, derslerin çağdaş olarak verilebilmesi için, dersler gramer ağırlıklı olmaktan çıkarılıp kültürel öğelerin ağırlıklı olduğu bir yapıya kavuşturulmalıdır.

2.5. Yabancı Dille Öğretim

Türk dilinin bozulma ve yabancılaşmasının en önemli sebeplerinden biri de yabancı dille yapılan öğretimdir.

Yeryüzünde eski ve yeni sömürgeler dışında yabancı dille öğretim yapan bağımsız bir ülke yoktur. En doğru öğretim ülkenin kendi diliyle yapılan öğretimdir. Ünlü dil bilimcilere göre insan en iyi biçimde kendi dilinde düşünebildiği gibi, verimliliğini ve yaratıcılığını da kendi dilinde gösterir.

Yabancı dille öğretim, ezbere dayalı bir öğretim sistemidir. Ezbere dayalı öğretim, konuların kavranmasına engeldir. Türkçe öğretim gören Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri ile İngilizce öğretim gören Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. İlk verileri 2003'te açıklanan bu araştırmaya göre ana dilinde anlama ve anlatım yetenekleri üniversiteye girişte Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencilerinin, son sınıfta, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin gerisine düştüğü saptanmıştır.

Yabancı dilde okuma ve anlama hızı ana dile göre daha yavaştır. Yabancı dille öğretim görmekte olan öğrencilerde bu hız ana diline göre 3-5, kimi durumlarda 6-8 kat daha yavaş olmaktadır. Bu yavaşlık, öğrencilerin öğrenme isteğini ortadan kaldırarak onları bilimden soğutmakta; anlayış, anlatım ve yaratıcılıklarını baltalarken sağlam mesleki bilgiler edinmelerini de önlemektedir.

Yabancı dille öğretim, öğrencinin öğrenme isteğini, bilime ilgisini ve kendine güvenini kaybetmesine sebep olduğu gibi toplumsal düzeyde de milletine, devletine, ana diline, kültürüne olan güvenini ve bağlılığını yitirmesine yol açar. Uzun dönemde ise Türk milletinin gelişmesinde, bağımsız varlığını sürdürme arzusunda ve millet olma bilincinde tedavi edilemez yaralar açacaktır. Dil ve kültürün birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu düşündüğümüzde yabancı dille eğitim, o dilin kültürüne hayranlık duyan, kendi ülkesine ve kültürüne yabancı gençler yetişmesi anlamına da gelmektedir. Nitekim beyin göçünün temelinde de kendi ülkesine yabancılaşma ve başka ülkelere duyulan hayranlık yatmaktadır.

Yabancı dille öğretim karşısında kendilerini baskı altında hisseden çoğu öğrenci; oyun, spor, dinlenme, arkadaşlık gibi toplumsal etkinlik ve ilişkilere zaman ayıramamakta, yaşamın güçlükleri karşısında öğrencilerimizin ruhsal dengeleri bozulmakta ve bu kişiler başarısızlıklara sürüklenmektedir.

Ülkemizde yabancı dil öğretimi ile yabancı dille öğretim birbirine karıştırılmaktadır. Yabancı dilin amaç değil, bilgi ve bilim için gelişmeleri izlemek, dünyadaki olayları öğrenmek için bir araç olduğu görüşünün benimsenmesi sağlanmalıdır. Yabancı dille öğretim, yabancı dili iyi öğretse bile öğrencinin donanımlı olması gereken asıl konusunu, uzmanlaşması gereken kendi alanını yeterince öğrenememesine yol açmaktadır. Bu öğretim yöntemiyle gençlerimiz fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi temel bilimleri öğrenemediği gibi yabancı dili de öğrenememektedirler.

2.6. Yabancı Dil Öğretimi

Eğitimimizin temel sorunlarından biri de onca zaman harcanmasına rağmen yabancı dil öğretmedeki başarısızlığımızdır. Türklere yabancı dil öğretimi için uygun yöntemler bulunmalıdır. Çocuklarımızın en az bir yabancı dili iyi düzeyde öğrenmeleri sağlanmalıdır. Bir insanın herhangi bir yabancı dili öğrenebilmesi için öncelikle kendi dilini çok iyi öğrenmesi gerekir. Kendi dilini iyi bilmeyen yabancı dili de iyi öğrenemez. Kendi dilinde kelime dağarcığı zengin olmayan, yabancı dilde de zengin kavram ve kelime hazinesine ulaşamaz.

Bunun için her bilim dalında geçerli yabancı dil farklı olabilir. İngilizce dışında konuşan ülkelerin dilleriyle yükselen ve büyüyen, bize çok turist gönderen ülkelerin dillerini iyi düzeyde, çağdaş ve yeni yöntemlerle öğretmemiz gerekmektedir. Yalnızca bir yabancı dile bağımlı kalmak dünyanın geri kalan kısmına yabancılaşmaktır.

2.7. Bilim Dili Türkçe

Türkçe, metinleriyle izlenebilen en az iki bin yıllık bir tarihî geçmişe sahiptir. Yapısı sağlamdır; gelişmeye ve zenginleştirilmeye çok elverişlidir. Geniş bir coğrafyada yazılıp konuşulmaktadır. Türkçe bir bilim ve kültür dilidir. Çünkü Türkçe ile önemli eserler meydana getirilmiştir.

1932’de Atatürk; **“Batı dillerinin hiçbirinden aşağı olmamak üzere, dünyadaki kavramları anlatacak keskinliği ve açıklığı haiz Türk ilim dili terimleri tespit edilecektir.”** diyordu. Atatürk bizzat çalışarak bugün kullandığımız birçok askerlik, matematik, geometri, cebir terimlerini Türkçeden derlemiş ve dilimize kazandırmıştır.

Atatürk, 1938’de, ölümünden az önce, eğitim-öğretim yılının açılışındaki konuşmasında **“Çeşitli bilimlere ait Türkçe terimler tespit edilmiştir. Bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulmak yolundaki esaslı adımını atmış bulunmaktadır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.”** diyordu.

Dili yaşatan, geliştiren, zenginleştiren o dille eğitim, bilim ve felsefe yapılmasıdır. Bir dil o dille bilim yapılarak geliştirilir. Yabancı dille yapılan bilim, o yabancı dilin bilim hanesine yazılır. Bugün ana dilleri Türkçeyi küçümseyerek yalnızca İngilizce yayın yapan bilim adamlarımızın tıpkı Arapça yazan İbni Sina’nın, Harezmi’nin Arapça, Farsça yazan Mevlânâ’nın İranlı sayılmaları gibi gelecekte Amerikalı veya İngiliz sayılmaları kaçınılmazdır. Bu nedenlerle:

1. Üniversitelerimizde Türkçenin eğitim dili olması ve bütün tezlerin Türkçe yapılması, Türkçenin bilim dili olarak gelişmesinin önündeki engelleri kaldıracaktır.

2. Fen, teknik, fizik, kimya, hayat bilimleri, sanat dalları, spor, oyunlar, gök bilimleri, yer bilimleri, ruh bilimleri, felsefe, mantık terimlerinin Türkçeleştirilmesi ile ilgili çalışma grupları oluşturulmalıdır. Türk Dil Kurumu ile üniversitelerimizin ilgili bölümlerinin ortaklaşa çalışmalarıyla kurulacak bu heyetler, terim konusundaki eksiklik ve aksaklıkların tezelden giderilmesini sağlamalı ve her dalda ihtisas sözlükleri hazırlamalıdır.

3. Üniversitelerimizde, öğretim üyeliğine yükseltme ve atamalarda, yayınlarını yabancı dilde yapanlara yüksek, Türkçe yayımlamış olanlara düşük puan verilmektedir. Aradaki fark 3–5 katına kadar çıkmaktadır. Böylece yabancı dildeki araştırma ve yayınlar, aynı nitelikteki Türkçelerine oranla daha değerli sayılmaktadır. Bu oranlar dilimiz lehine düzeltilmelidir. Her dalda hakemli, bilimsel Türkçe yayın yapılmalıdır.

4. Yabancı dilde eğitime üstünlük sağlayan yüksek öğretim kurumlarıyla ilgili yönetmelikler Türkçenin lehine değiştirilmelidir.

3. BASIN-YAYIN

Ülkemizde dilin yanlış kullanımını doğrudan etkileyen önemli bir unsur da basın-yayın kuruluşlarıdır.

Ülkemizde televizyon izleme oranı pek çok ülkeden yüksektir. Nüfusumuzun % 96’lık bölümü televizyon seyircisidir. Bu oran çocuklarda % 99’dur, 6-12 yaş arasındaki çocukların tamamına yakını, ders saatleri dışındaki vakitlerini televizyon izleyerek geçirmektedir. Özellikle çocuk seyirciler için Türkçenin öğrenilmesinde ortak dil özelliklerinin kavranılmasında televizyonun rolü okulların önüne geçmektedir.

Yetişkin ve çocuk programları başta olmak üzere haber, reklam, spor, yerli-yabancı dizi ve filmlerde kullanılan Türkçe incelendiğinde medyada önemli bir dil sorununun yaşandığı anlaşılır. Radyo ve televizyonların Türkçenin kullanımını açısından sorumluluk yüklenmeleri gerekmektedir.

Dergi ve gazetelerin birçoğu adlarından başlayarak yabancılaşmaya zemin hazırlamaktadır. Bu yazılı yayınlar yaygın olarak kullanılan Türkçe kelimelerin bile yabancı dildeki karşılıklarını Türkçeymiş gibi okuyucuya sunmakta ve özensiz bir dil kullanmaktadır.

Türkçemizi basın-yayın organlarının olumsuz etkilerinden korumak için;

1. Radyo ve televizyon kanalları ile gazete ve dergiler, adlarından başlayarak kendilerini Türkçeleştirmelidir. Bu konuda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü kuruluş kanunlarında var olan müeyyidelerle denetim görevini yapmalıdır.

Yerli sermaye ile çıkarılacak gazete, dergi, kitap isimlerinin Türkçe olması yazarların ve gazete sekreterlerinin TDK'nin önerdiği karşılıkları kelimeleri kullanmaları ve kullananların ödüllendirilerek teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

2. Radyo ve televizyonlarda spiker, haber ve program sunucuları başta olmak üzere her türlü seslendirmede görev alacak kişilere Türk Dil Kurumu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile İletişim Fakültelerinin iş birliği dâhilinde açılacak kurslara katılıp Türkçe yeterlilik belgesine sahip olmaları şartı getirilmelidir.

3. Radyo ve televizyonlarda görev yapacak yönetmen, haber müdürleri ve program yapımcıları da Türkçe yeterlilik belgesine sahip kişilerden olmalıdır.

4. Tüm basın yayın kuruluşlarında “**Dil Denetleme Kurulları**” oluşturulmalıdır. Bu kurullarda Türk dili uzmanlarının görev almaları zorunlu tutulmalı, bağımsız bir denetçi gibi çalışmaları sağlanmalıdır.

Özellikle çocukların etkilendiği reklamlar, çizgi ve dizi filmler dil denetleme kurulunun denetiminden geçmelidir.

5. Radyo ve televizyon çalışanları arasında Türkçeyi halka yönelik olarak kullananlar en az iki yılda bir mecburi hizmet içi eğitime alınmalıdır.

6. Bütün programlar Radyo ve televizyonlarda izlenebilir zamanlarda güzel konuşmayı özendirici programlar yayımlamalı, takibi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılmalıdır.

7. Haberlerde ve haber programlarında ortak dil kullanılmalıdır. Argo kelimelerden, kabalıktan ve kaba söyleyişten kaçınılmalıdır.

8. Çocuklar için Türk kültür ve tarihini yansıtan programlar ve kahramanlar üretilmelidir. Çocukların kendi kültürlerini tanımalarını ve sevmelerini sağlamak amacıyla Nasrettin Hoca, Deli Dumrul, Keloğlan, Karagöz ve Hacivat gibi kendi kahramanlarımızı tanıtan çizgi film ve programlar hazırlanmalıdır.

9. Dil öğrenimi 10–18 yaş arası çocuklara merak duygusunu da verecek şekilde sinema, film ve dizilerle yapılmalıdır. Dil öğrenmede kulak ve göz hafızası düşünüldüğünde, Yunus, Mevlâna ve Atatürk gibi Türk büyükleri drama şeklinde verilmelidir. Bu filmler belgesel şeklinde olmamalı ve otuzar dakikayı geçmemelidir. Büyük Türk hikâyecilerinin eserleri de aynı yöntemle çocuklara aktarılmalıdır.

10. Reklamlarda genel dil bilgisi kurallarına aykırı dil kullanılmamalı, yabancı kökenli kelime ve adlara yer verilmemeli, kelimeler yanlış anlamda kullanılmamalıdır. Reklamlarda kullanılan dil, denetleme kurulu tarafından denetlenmelidir.

Her türlü ilan, reklam ve tanıtım öncelikle Türk diliyle yapılmalıdır. İlan, reklam ve tanıtımlarda başka dillerin kullanılması zarureti varsa önce Türkçe, sonra diğer diller kullanılmalıdır.

11. Yazılı yayınlarda anlatım, yazım ve noktalama işaretleri yönünden Türkçenin kurallarına uygun bir dil kullanılmalı, yazımda birlik sağlanmalıdır.

12. Yayınlarda yabancı kökenli sözlere ve terimlere yer verilmemeli; Türk Dil Kurumunun önerdiği karşılıkların kullanılmasına özen gösterilmelidir. 2008 Eylem Planı'nda yabancı sözler yerine Türkçe karşılıkların yaygınlaştırılması amacıyla basın yayın organlarında kullanıldığı belirlenen yaklaşık 2000 sözün Türkçelerini gösteren kılavuz TDK tarafından bastırılarak bütün sunucu, spiker, muhabir ve yapımcılara ücretsiz olarak dağıtılmaya başlanmıştır.

13. Televizyon kanallarında Türkçe üzerinde yoğunlaşacak bilgi yarışmaları düzenlemelidir.

14. Yerli sermaye ile kurulan televizyon isimleri, Türkçe değilse yayın yapma izni verilmemelidir.

15. Bir devlet kuruluşu olan TRT, yabancı dille yarışma programları düzenlememelidir.

16. Film ve dizilerde seslendirme sanatçılarının seçiminde, Türkçeyi en iyi kullananlar seçilmelidir.

17. .Tirajı 10.000'e kadar olan süreli yayınlarda en az bir, 10.000-200.000 arasında olanlarda en az iki Türk dili uzmanının istihdam edilmesi, 200.000'den yukarı olanlar da ise bir uzman bürosu kurulması sağlanmalıdır.

4. TİCARİ ALAN

Türk ürünlerine yabancı adlar vermek yabancı bir kültüre hizmet etmektir. Ürün ve tabelaya yabancı bir ad verilmesi haksız rekabete de neden olmaktadır. Ürüne verilen yabancı ad, verildiği dilin ülkesindeki markaların reklamına da katkıda bulunmaktadır. Bu durum dünyada kaliteli Türk ürünlerinin bulunmadığı düşüncesinin oluşmasına sebep olmakta, böylece Türk markalarının dünyaya açılmasını engellemektedir. Bu nedenle:

1. İş yerlerine ve ürünlere ad verme konusunda kurallar getirilmelidir:

1.1. Alfabemizde bulunmayan harfler ve işaretler iş yeri adlarında da yer almamalıdır.

1.2. Türkçe yazım kurallarına aykırı yazılış biçimleriyle iş yeri, ürün, kurum, kuruluş adlarına izin verilmemeli, ilgili bakanlık ve kuruluşlar tarafından etkin önlemler alınmalıdır.

1.3. Caddelerde yabancı ülkede olduğumuz izlenimi uyandıran tabelaların kaldırılması için yabancı tabelalara yüksek vergi getirilmeli, Türkçe tabelalara ise kolaylıklar sağlanmalıdır. Yabancı tabela Türkçe tabelanın en fazla üçte biri boyutunda olmalıdır. Levha ve tabelalarda ikinci bir dilin kullanılması durumunda yabancı dilde olan bölüm Türkçe bölümünden önce ve onun üstünde olmamalıdır. Cadde ve sokaklarımızdaki yabancı isimli tabelaların kaldırılması belediyelerce temin edilmelidir.

1.4. İş yerlerinde Türkçe ad kullanma kararı alan belediyelerin ödüllendirilmesi şeklindeki uygulama yaygınlaştırılmalıdır.

1.5. Bir malın, ürünün ve hizmetin adında; markasında; sunuluş ve tanıtılmasında; kullanma tarifesi veya kitapçığında; bununla ilgili fatura, makbuz ve diğer belgelerde Türkçe kullanılması zorunluluğu getirilmelidir. Ürünle ad vermede Türk Dil Kurumu uzmanlarının yanında medya ve üreticilerin de yer aldığı bir komisyon kurulmalıdır. Ülkede satışı yapılan, isim hakkı alınmış yabancı mal, ürün ve hizmetler için ise ad ve markada Türkçe zorunluluğu aranmamalıdır.

1.6. İş yerlerinin, ticaret sicil belgesinde yazılı olan adıyla tabelasındaki adı aynı olmalıdır. Bu konuda gerekli mevzuat değişikliği yapılmalıdır.

2. Ticari ürünlerin ithalinde, yerli ürünlerin piyasaya sürülmesinde Türkçe kullanım kılavuzu şartı aranmalıdır. Kullanma kılavuzlarının anlaşılır bir Türkçe ile yazılması sağlanmalıdır.

3. Uluslararası pazarlarda bazı ürünlerin kullanım kılavuzlarında kullanıcı çok olan milletlerin dillerine yer verildiği hâlde Türkçeye yer verilmemektedir. Kullanım kılavuzlarında Türkçe mutlaka yer almalıdır.

4. Özellikle TÜRK-TURK, TÜRKÇE-TURKÇHE, DIGITURK, TURKCELL örneklerindeki gibi Türk adının İngilizceye göre yazılışı önlenmelidir.

5. Esnaf ve Sanatkarlar Sicil Memurluğu ile Ticaret Sicil Memurluğu yeni açılan yabancı isimli iş yerlerinin isimlerini tescil etmemeli, bunları Türkçe isimlere yönlendirmelidir.

5. BİLİŞİM

Dünyada bilgisayar terimlerini kendi sözcükleriyle en iyi karşılayan dillerin başında Türkçe gelmektedir.

1. Bilgisayar, İnternet ve cep telefonu dili Türkçe olmalı ve her türlü bilgisayar yazılımı ile donanımında Türkçe karakter zorunluluğu getirilmelidir. Bilgisayar yazılım programları ve Genel Ağ (İnternet) sayfaları Türkçeleştirilmelidir.

2. Genel Ağ'da (İnternet) dünya standardı olarak kabul edilen Latin 1 karakter kodlarına Türkçe karakterlerin yerleştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

3. Türkçe karakterleri desteklemeyen cep telefonları başta olmak üzere her türlü cihazın üretimi ve ithali yasaklanmalıdır.

4. Cep telefonu mesajlarında ve Genel Ağ'da (İnternet) kullanılan merhaba yerine mrb, selam yerine slm gibi dilin bozulmasına yol açan Türkçeye aykırı kısaltmaların önüne geçilmelidir.

5. İnsan sesini yazıya çeviren yeni nesil bilgisayarlar yaygınlaşmadan Türk alfabesine uygun serilerinin üretimi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

6. Q klavye Türkçemizde yaşanan yabancılaşmanın bir başka sebebidir. Dünyada klavyeler ile ilgili bir standart yoktur. Değişik dillerde değişik klavyeler kullanılmaktadır. Fransızca için AZERTY, İngilizce için QWERTY klavye geliştirilirken Türkçe için FGGIOD klavye geliştirilmiştir. F klavye, uzun çalışmalarından sonra daktilolarda en kolay, en hızlı ve hatasız yazmak amacıyla üretilmiştir. Bakanlıklar Arası Standardizasyon Komitesi 20 Ekim 1955'te F klavyenin bu özelliğini resmen kabul etmiş, daha sonra Türk Standartları Enstitüsü ile Devlet Malzeme Ofisi de bu kararı benimsemiştir. Gümrükler Yasası'na da standartlara uymayan klavyelerin ithalini yasaklayan bir madde eklenmiştir. Buna rağmen bunların sadece daktilolar için geçerli olduğu gibi yanlış bir düşünce ile bilgisayar klavyelerine bu kuralların uygulanması ne yazık ki ihmal edilmiştir. Bilgisayarda klavye sorunu çözümlenmelidir. Kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere, F klavyenin yaygınlaştırılması ile ilgili gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılmalıdır.

6. SANAT

1. Bir dilin dünya dili olmasında sanat eserlerinin önemli bir payı vardır. Bu gerçeğe bağlı olarak müzik, tiyatro, sinema gibi alanlarda Türkçenin kurallarına uygun metinler hazırlanmalıdır.

2. Ülkemiz Eurovision şarkı yarışması gibi uluslararası yarışmalara mutlaka Türkçe eserle katılmalı, eserler Türkçe seslendirilmelidir.

3. Televizyonlarda şarkı ve türkülerimiz alt yazı ile de sunulmalıdır.

4. Çeviri oyunlarda, çevrilen dilin etkisi görülmektedir. Buna bir standart getirilmelidir. Yayınevlerinde telif veya tercüme eserlerin, Türkçe açısından incelenmesini yapmak üzere, Türk Dil Kurumu ile çevirmen dernekleri arasında iş birliğine gidilmeli, gerektiğinde TDK uzmanları, çevirmenler ile Türk Dili ve Edebiyatı mezunlarından bir kurul oluşturularak yabancı kelimelerin ilk safhada dile girmesi önlenmelidir.

5. Özel tiyatrolarda da yerli yazarların oyunlarına destek verilmeli.

6. Televizyon dizilerinde Türkçeyi yanlış kullananları uyarıcı ve güzel konuşmasıyla örnek olacak karakterler canlandırılmalıdır.

7. TÜRK DÜNYASINDA VE DÜNYADA TÜRKÇE

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmî dili olan Türkçe, büyük önder Atatürk'ün de gayretleri ile diğer Türk dillerine oranla büyük bir aşama kaydetmiştir. Bugün bu coğrafyada yaşayan ülkeler tarafından diğer konularda olduğu gibi dile ilgili her davranış ve tutumumuz da ilgiyle izlenmekte, örnek alınmaktadır. Atalarımız aynı dili konuşmaları sayesinde tek bir millet olduğumuz bilincine varmıştır. Bu nedenle ortak değerlerimizin başında gelen dilimize, Türkçeye sahip çıkmak son derece önemlidir.

1. UNESCO dünya dili olarak; Çince, İngilizce, İspanyolca, Arapça, Fransızca ve Rusçayı kabul etmiştir. Türkçenin de dünya dili olması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

2. Türk dünyası ile dil birliği sağlanması ve Türkiye Türkçesinin Türk dünyasında ortak iletişim dili konumuna getirilebilmesi için Türk dünyası ile ortak çalışmalar yapılmalıdır.

3. Türk dünyasında Latin alfabesi temelinde alfabe birliği sağlanmalıdır.

4. Türk coğrafyasında Türkçe eğitim yapan okullar desteklenmelidir.

5. Yunus Emre Kültür Vakfı süratle teşkilatlandırılarak dünyanın değişik ülkelerinde kültür merkezleri açılmalıdır.

6. Türk cumhuriyetlerinde Türkçe yayın yapan radyo, televizyon sunucuları ile muhabirler Türkiye'ye eğitim ve tanıtım amaçlı olarak davet edilmelidir.

7. Türk cumhuriyetlerinden öğrencilerin, karşılıklı değişim çerçevesinde ülkemize daha sık gelmeleri sağlanmalıdır. Sivil toplum örgütlerine bu çerçevede görev verilerek devletin yükü azaltılabilir.

8. Dünyanın değişik ülkelerindeki üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmalı ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki öğretim elemanları sıkça Türkiye'ye davet edilerek burada dil seviyelerini ilerletme imkânı verilmelidir.

9. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile özel sektör, Türk dünyasına yönelik edebiyat, tiyatro, sinema, şiir günleri gibi etkinlikleri sürdürmelidir.

10. Türk coğrafyasındaki efsane, destan, masal, ninni, mâni vb. sözlü edebiyat ürünleri bir araya getirilerek Türkiye Türkçesine kazandırılmalıdır.

11. Yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarımızın çocukları için yaz kampları düzenlenerek dil ve kültürlerini korumalarına yardımcı olunmalıdır.

12. TRT’de Türk dünyasına yönelik dil programları yapılmalıdır.

13. Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasında ortak edebiyat ve tarih ders programları oluşturulmalıdır.

8. DİL BAYRAMI

26 Eylül Dil Bayramı okullarda kutlanan belirli gün ve haftalar kapsamına alınmalı, bu çerçevede başta eğitim-öğretim kurumları olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum ve meslek kuruluşlarınca çeşitli etkinlikler ve yarışmalar düzenlenmelidir. Bu etkinlikler bir haftaya yayılarak bir dil iklimi oluşturulmalıdır.

Karaman’da kutlanan geleneksel Türk Dil Bayramı etkinliklerine kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının desteği sağlanmalıdır.

9. KAMU KURUM VE KURULUŞLARI

1. Kamu kurum ve kuruluşlarında; kamu tüzel kişiliklerinde; özel, ticari, kültürel vb. kuruluşlar ile meslek kuruluş ve derneklerinde her türlü belge, sözleşme ve yazışma Türkçe hazırlanmalıdır. Muhatapların yabancı uyruklu olması durumunda yabancı dilde yazışma ve sözleşme yapılabilir; ancak bu belgelerin de T.C. uyruklu muhataplar için ülke içindeki dağıtımında Türkçeleri kullanılmalıdır.

2. Kamu kurum ve kuruluşlarının, *telekomünikasyon* ve *akreditasyon* gibi adları ile *viyadük* ve *ambulans* gibi yer ve araç isimleri Türkçeleştirilmelidir.

3. Milli Eğitim Bakanlığı (Millî), Hakkari (Hakkâri) örneklerinde olduğu gibi, kamu kurum ve kuruluşları ile yer adlarındaki imla hatalarının düzeltilmesi ile ilgili gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. Cumhurbaşkanlığından başlayarak bütün devlet kurumlarında dilimizin doğru kullanılması için bir Türk dili uzmanı bulunmalıdır. İhtiyaç olan kurumlarda ise Türk dili uzmanlarından oluşan bir dil denetleme kurulu oluşturulmalı ve yazışmalar bu kurulun denetiminden geçmelidir.

5. Kamu kurum ve kuruluşlarının üst düzey yöneticileri Türkçenin doğru kullanımı konusunda hassasiyet göstermelidir.

6. Yazılı ve sözlü yayınlarda Türk dilinin imla, telaffuz ve gramer bakımından doğru kullanılıp kullanılmadığını; ilan, reklam ve tanıtımların Türkçe olup olmadığını izlemek üzere özerk ve tarafsız kamu tüzel kişiliği niteliğinde, ülke çapında Dil İzleme Kurulu (DİK); illerde Dil İzleme Alt Kurulları (DİAK) kurulmalıdır.

7. Bütün kamu kurum ve kuruluşları yazışmalarında Türk Dil Kurumunun yazım kılavuzunu esas almalıdır.

9.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

1. Türkçe başta olmak üzere kültüre yönelik politikaları belirleyen ve kültürümüzü birinci derecede etkileyen; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşivler Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yunus Emre Vakfı, Müzeler Genel Müdürlüğü gibi kurumları çatısı altında toplayarak koordine ve kontrol edecek bakanlık düzeyinde bir yapılanmaya gidilmelidir.

2. Coğrafyamız içinde bulunan turizm yörelerinin Türkçe isimleri özenle korunmalı, her türlü tabela bir standarda bağlanmalı, öncelik Türkçeye verilmeli, Türkçesi önce yabancı dildeki karşılığı sonra yazılmalı, tarihî kalıntılar kendi adları ile anılmalıdır. Turizm adına Ürgüp, Göreme ve Nevşehir'e "Kapadokya", Selçuk'a "Efes" denilmesinin önüne geçilmelidir. Binlerce yıl önce yaşamış bu uygarlıkların kalıntıları, o günkü adlarıyla anılabilir; fakat o bölge, belde dün taşıdığı Türkçe adını, bugün de yarın da taşımaları ve aynı adla yaşamalarıdır.

3. Turistik tesislerde danışma-reception, çıkış-exit gibi ifadelerin yazımında öncelik Türkçeye verilecek şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Yabancıların dilimize aşina olmalarını sağlamak amacıyla ülkemize gelen her turiste giriş yaptığı kapıda, günlük kullanılabileceği Türkçe kelimeler için birçok dilde hazırlanmış kitapçıklar verilmelidir.

9.2. Türk Dil Kurumu

1. Türk Dil Kurumunun Atatürk tarafından kuruluş gayesine uygun, tartışmalardan uzak, Türk dilinin bütün problemlerini çözecek nitelikte yapılandırılması temin edilmelidir. Bu şartlarda ve donanımda 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu çıkarılmalıdır.

2. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun birer akademi olarak şekillendirilmesi arzusunda olduğu bilinmektedir. Bu arzuya bağlı olarak, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun birer akademi olarak teşkilatlandırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

3. İmla kuralları ve dil bilgisi terimlerinde birliği sağlamak için Türk Dil Kurumu yetkili olmalıdır.

Türk Dil Kurumu Türkçe ile ilgili aldığı kararları devlet kuruluşları, bakanlıklar kanalıyla Türkiye geneline kolayca yayabilme imkânına ve buna bağlı olarak gerekli yaptırım gücüne kavuşturulmalıdır.

Yapılan değişiklikler karmaşaya yol açmadan tüm kurumlara ivedilikle duyurulmalıdır. Alınan kararların uygulanmasında ısrarcı olunmalıdır. Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden bilim adamları ile bir araya gelip bu kararların uygulanması için danışma toplantıları yapılmalıdır.

Yazışmalarda Batı kaynaklı kelime kullananlar, bozuk cümle kuranlar, anlam karışıklığına yol açanlar, uyarılmalı, Anayasa'nın ilgili (3) maddesi gereği hatada ısrar edenlere disiplin cezası uygulanacağı bildirilmelidir. Bunun için 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda sembolik değişiklik yapılmalıdır.

3. Kurum Kanunu'ndaki eksik maddeler sebebiyle Türk Dil Kurumu ödülleri sekiz yıldır verilememektedir. Kurum Kanunu bir an önce çıkarılarak Türkçeyi iyi kullanan sunucu, şair, yazar, sinema ve tiyatroculara verilen edebiyat ödülleri yaygınlaştırılmalı, ayrıca Türkçe isimli marka oluşturan firmalar da TDK tarafından ödüllendirilmelidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk ödülü vererek bu kampanyayı başlatmalıdır.

4. Türkçe ile ilgili çalışmaların, tarihî sözlüklerin ve günümüz sözlüklerinin, Türkçe üzerine yazılan kitapların yer aldığı bir kütüphane ve bilgi bankası kurulmalıdır.

5. Genel Ağ (İnternet) Türkçenin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması için fırsat olarak değerlendirilebilir. Dünyanın neresinde olursa olsun Türkçe öğrenmek isteyenlere, Türkçenin gücü, özellikleri, kolları, lehçeleri, konuşulduğu alanlar vb. konuları da içeren sanal ağ ortamında sesli olarak, çeşitli seviyelerde Türkçe öğreten dikkat çekici nitelikte bir site hazırlanmalıdır.

6. Türk Dili dergisi akademik olmanın yanında herkesin ilgi duyabileceği bir dergi hâline getirilmelidir.

7. Telaffuzlu Büyük Türkçe Sözlük hazırlanmalıdır.

8. Batı kaynaklı kelimelerin yazımında Türkçenin fonetik imlası esas alınmalıdır.

9.3. Cumhurbaşkanlığı

1. Türk dilinin kullanıldığı bütün sanat dalları ve araştırmalarda üç yılda bir **Cumhurbaşkanlığı Türk Diline Hizmet Büyük Ödülü** verilmelidir.

2. Her yıl dünyanın birçok ülkesinden yarışmacıların katılımıyla düzenlenen **Türkçe Olimpiyatları** iş adamları tarafından finanse edilmekte ve dereceye giren öğrenciler TBMM Başkanlığı tarafından ödüllendirilmektedir. Ancak bununla yetinilmeyerek Türkçeye çok büyük katkıları olan bu organizasyon Cumhurbaşkanlığı himayesine alınmalıdır. Olimpiyatlara katılan tüm yarışmacılara hediyeler verilmeli ve dereceye girenler ödüllendirilmelidir.

9.4. Diyanet İşleri Başkanlığı

1. Mevcut din görevlileri Türkçe hizmet içi eğitime alınmalıdır.

2. İl müftülüklerinde hutbelerin hazırlanmasında Türkçe uzmanı kullanılmalı ve hutbeler yaşayan Türkçe ile yazılmalıdır.

9.5. Dışişleri Bakanlığı

1. Birleşmiş Milletler nezdinde Türkçenin resmî dil olarak kabulünün sağlanması konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.

2. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Avrupa ülkelerindeki her kademedeki okulda eğitimin Türkçe yapılmasını temin etmek amacıyla girişimlerde bulunulmalı, bu konuda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ikili anlaşmalar yapılmalı ve Millî Eğitim Bakanlığı ile koordineli çalışılmalıdır.

3. Uluslararası anlaşmaların bir nüshasının da Türkçe yazılması sağlanmalı ve tercümelerinin yabancı kelimelerden arındırılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. Türkçeyi küçümseme, Türkçenin konuşulmasını yasaklama gibi Türkçeye karşı saygısızlıkta bulunanlar Bakanlık tarafından hemen bir nota ile uyarılmalıdır.

5. Ön protokolü Dışişleri Bakanı tarafından imzalanan Türk-Alman Üniversitesinin Almanya'da Türkçe öğretim yapan şubesinin açılması sağlanmalıdır.

9.6. Dış Ticaret Müsteşarlığı

Türk Standartları Enstitüsü ve Türk Dil Kurumu ile iş birliği yapılarak ismi Türkçeleştirilmemiş yeni ürünler ile standardı olmayan ürünlerin ithaline izin verilmemelidir. İthal edilecek her türlü bilgisayar, cep telefonu ve elektronik cihazlarda Türkçe dil desteği şartı aranacak şekilde Telsiz ve Telekomünikasyon Termal Ekipleri Yönetmeliği başta olmak üzere yönetmelik ve tebliğler yeniden düzenlenmelidir.

9.7. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

Yerli olan Türkçe bilgisayar ve Genel Ağ (İnternet) programları geliştirilmeli, bu çalışmalara devletçe ve milletçe destek verilmeli, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'ın üzerinde çalıştığı Pardus yazılım programı desteklenmeli ve ülke genelinde yaygınlaşması sağlanmalıdır. "Pars" isminin Latince karşılığı olan Pardus adının da Türkçesi tercih edilmelidir. Türk Dil Kurumunun seksene yakın bilim dalında ürettiği terimlerin Türk bilim dünyasında kullanımı sağlanmalıdır.

9.8. Türk Patent Enstitüsü

Yerli firmaların markalarına ve ürettikleri ürünlere verecekleri isimlerin Türkçe olması sağlanmalı ve uluslararası piyasalarda Türkçe markalar oluşturulmasına çalışılmalıdır. Markaların uluslararası piyasalarda elde ettikleri itibarı, isimlerini aldıkları milletlere kazandırdıkları ve o milletlere hizmet ettikleri unutulmamalıdır.

9.9. Türk Standartları Enstitüsü

Türk harf karakterlerine uygun bilgisayar, cep telefonu vesair elektronik cihazlara standart getirilmelidir. Bilgisayar ve Genel Ağ (İnternet) programları ile ağ sayfaları da standarda bağlanmalıdır. Standart dışı ürünlerin ithali, üretimi ve pazarlamasının önüne geçilmelidir. İşletiminde veya çalıştırılmasında alfabetik karakterlerin kullanıldığı; cihaz üzerinde veya içindeki görüntü panellerinde veya cihaz içinde gömülü elektronik belleklerde yer alan tüm elektronik cihazlarda Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanmış ve yürürlükte olan

TS ISO/IEC 8859-9 Bilgi Teknolojisi- 8- Bit Tek- Bayt Kodlanmış Grafik Karakter Kümeleri- Bölüm 9:5 Nolu Latin Alfabeti standardının, ithal olunan sistemlerde F klavye sisteminin bulunması için yürürlükte olan TS 2117 Alfanümerik **Türk Klavyelerin Temel Düzeni-İki Elle Kullanılan** standardının mecburi olması sağlanmalıdır.

9.10. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

1. Nüfus kayıtlarının ve verilmiş olan belgelerin Türk Dil Kurumu imla kurallarına uygun yazılması sağlanmalıdır.

2. Türk Dil Kurumu ile iş birliği yapılarak Nüfus Müdürlüğü çalışanlarının belirli aralıklarla hizmet içi eğitimi sağlanmalıdır.

9.11. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

Türkçenin en çok bozulduğu ve yabancı kelimelerin kullanıldığı alanlardan biri de spordur. Bu alanda da Türkçenin en iyi şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Bu nedenle;

1. Türk Dil Kurumuyla iş birliğine gidilerek spor terimleri Türkçeleştirilmeli, spor programlarında Türkçe terimler kullanılmalıdır.
2. Spor Yazarları Derneği, üyelerine belirli aralıklarla dille ilgili seminerler vermelidir.

9.12. Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı

1. Memur alımlarında Türkçe dil bilgisi ve becerisi ön planda tutulmalı ve memurluğa girişte Türkçe yeterlilik sınavında başarılı olma şartı aranmalıdır.
2. Kamu Personeli Dil Sınavı (KPDS) gibi Kamu Personeli Türkçe Sınavı (KPTS) yapılmalı ve KPDS’de başarılı olanlara sağlanan imkânlar KPTS’de başarılı olanlara da sağlanmalıdır.
3. Yurt dışında görevlendirilen kamu görevlileri yılda bir kez Türkçe mülakatına tabi tutulmalıdır.

9.13. Millî Eğitim Bakanlığı

1. Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Dil Kurumu ile sıkı iş birliğine gitmelidir. MEB, TDK’nin tekliflerine açık olmalı ve bunların uygulanması için genelgeler yayımlamalıdır.
2. MEB’de ve diğer bakanlıklarda, gelen ve giden yazılardan sorumlu birimler oluşturulmalıdır.
3. Ders kitaplarındaki kelime sayıları sınıf seviyelerine göre yükseltilmelidir. Seviyelere göre belirlenecek sayıda kelimelerin yazarlar tarafından kitaplarda kullanılması istenilmelidir. Çok kelime içeren kitaplara daha çok puan verilmelidir.
4. Kitaplarda terim birliği ve dil bilgisi kuralları açısından birlik sağlanmalıdır.
5. Okullarda çoktan seçmeli sınavlar yanında kompozisyon tipi sınavlara da ağırlık verilmelidir.
6. Azınlıkların, Hristiyan vakıflarının veya kuruluşlarının desteklediği yabancı okullar üç yılda bir değil her yıl denetlenmelidir. Bu okullarda Türkçenin ihmal edilmesine izin verilmemelidir.
7. Çocuklara millî kültür değerlerimizi kazandırmak için yerel ve ulusal okuma kampanyalarına hız verilmelidir. Bu kapsamda ilköğretim ve ortaöğretim okulları için belirlenen 100 temel eserin okunması teşvik edilmelidir.
8. İlk ve ortaöğretim için hazırlanan “100 Temel Eser”in özel sözlüğü hazırlanmalı ve ortaöğretili bitiren her öğrencinin bu sözlüğün ihtiva ettiği dil seviyesini kazanması hedeflenmelidir.
9. İlköğretimden ortaöğretimin sonuna kadar, her öğrencinin edinmesi gereken kelime varlığı belirlenmeli ve bunun edinilip edinilmediği ölçülmelidir.

9.14. Belediyeler

1. Mahalle, cadde, sokak, park, site ve binalara Türkçe ad verilmelidir.
2. İş yeri isimlerinin ve tabelalarının Türkçe olması için gerekli tedbirler alınmalıdır.
3. Türkçenin güzel kullanımının sağlanması ve okuma alışkanlığının kazandırılması amacıyla belediyeler öncü çalışmalar yapmalı, bu konuda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına destek vermelidir. Belediyelerin çıkaracağı, kitap, kitapçık, gazete, mecmua gibi yayınlarda, düzenlenen fuarlarda, dilin Türkçe olmasına dikkat etmelidir.
4. Belediyeler, büyüklüklerine göre Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun birkaç kişiden oluşacak bir "TÜRK DİLİ İNCELEME KURULU" adıyla bir birim oluşturmalı ve tabelalara yazılacak isimler burada kontrol edilmelidir.

10. YASAL DÜZENLEMELER

Sürekli gelişen ve değişen, dinamik bir yapıya sahip olan dil, elbette yasalarla, yasaklarla korunamaz. Ancak birtakım düzenlemeler olmadan da sağlıklı bir şekilde gelişmesi mümkün değildir. Bu nedenle acilen bazı yasal düzenlemelerin yapılması bir zorunluluktur. Sağlık, sanayi, ticaret, iş alanları ve yerel yönetimler başta olmak üzere çeşitli sahalarda hâlen yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklerin Türkçe ile ilgili maddeleri uygulanmalıdır.

Anayasa, Anayasa hukukçuları ile Türk dilini çok iyi kullanan edebiyatçı ve dil bilimcilerinden kurulu bir Anayasa Komisyonunca yeniden hazırlanmalıdır. Millî bir dil politikasına Anayasa'nın dilinden başlanmalıdır.

TBMM ve Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar müdürlüklerinde doktora yapmış en az bir dil uzmanı çalıştırılmalıdır.

11. MİLLÎ BİR DİL POLİTİKASI

Bütün bu önlemlerin alınmasının yanında millî bir dil politikası geliştirilmeli fakat dilde politika yapılmamalıdır. Bunun için dil konusunda sorumlu olan kurumları bir araya getirip koordine edecek bir yapılanmaya gidilmelidir.

SONUÇ

Türkçe, millet olarak geçmişten geleceğe, bütün güç ve kabiliyetlerimizi kuşatır, onları hayatın içine taşır. Maddi ve manevi her olay, durum dil aracılığı ile bir insanın hayatından başka insan veya insanların dünyasına katılır. Dil bütün bunlarda aracılık görevi yapar.

Dil donmuş bir varlık değildir. Onda durmak bilmez bir hareketlilik vardır. Dil, toplum hayatı ile birlikte yürür. Toplumdaki her şey dile yansır.

Bunun için dilin insan ömründen hızlı değişmemesi gerekir. Aksi durum, toplum hayatında kopukluklara, anlaşmazlıklara yol açar. Birbiri ile anlaşamayan nesiller ortaya çıkar. Millî birlik, ortak idealler yıpranır, hatta kaybolur.

Türkçenin yürüyüşünde böyle sıkıntılı bir durumun ortaya gelmemesi için, yapılan araştırmalar ile ortaya çıkan bulgular da önceki çalışmaların vardığı sonuçlarla birleştirilerek, belli problemler etrafında toplandı ve bu problem alanlarının çözüm yolları gösterildi.

Komisyon olarak, her kurum ve kuruluşun kendi üzerine düşen görevi hassasiyetle yerine getireceğini ümit ediyoruz.

10/35,43,49,70 Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu

Karar No.: 3

Karar Tarihi: 05/06/2008

Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucu düzenlenmiş olan iş bu rapor Genel Kurul'a sunulmak üzere Yüce Başkanlığa saygı ile arz olunur.

BAŞKAN <i>Necat BİRİNCİ</i> İstanbul	BAŞKANVEKİLİ <i>Mevlüt AKGÜN</i> Karaman	SÖZCÜ <i>Metin ERGUN</i> Muğla	KÂTİP <i>Muharrem İNCE</i> Yalova
ÜYE <i>Avni ERDEMİR</i> Amasya	ÜYE <i>İbrahim KAVAZ</i> Erzurum	ÜYE <i>Abdülhadi KAHYA</i> Hatay	ÜYE <i>Mehmet DOMAÇ</i> İstanbul
ÜYE Mesude Nursuna MEMECAN İstanbul (İmzada bulunamadı)	ÜYE <i>Necla ARAT</i> İstanbul	ÜYE <i>Hasan ÇALIŞ</i> Karaman	ÜYE <i>Ayşe TÜRKMENOĞLU</i> Konya
ÜYE <i>Mehmet Nil HIDİR</i> Muğla	ÜYE <i>Suat KILIÇ</i> Samsun	ÜYE <i>Şerafettin HALİS</i> Tunceli	ÜYE <i>Ali KOÇAL</i> Zonguldak

- 98 -

BOŞ SAYFA

Ek :1

RADYO VE TELEVİZYONLARDA KULLANILAN SÖZ VARLIĞI

Radio ve televizyonlarımızda kullanılan dilin söz varlığı bakımından da ele alınması uygun bulunmuş ve toplam 24.247 kelimededen oluşan yazılı bir metin grubu RTÜK'ten temin edilmiştir. 1999 yılı Ocak-Eylül aylarına ait olan metinler üç ayrı kanaldan alınmıştır ve genellikle haber metinleridir.

Toplam 24.247 kelimelik metinde birbirinden farklı 3201 kavram kullanılmıştır. İlk bakışta bu bir zenginlik ve çeşitlilik gibi görülebilir. Ancak 24.247 sözden 3977'sinin bu, bir, olmak, ben, da/de, ve, o, demek, var, biz kelimelerinin tekrarından oluştuğunu ve bunun %16,4'lük bir oran teşkil ettiğini düşünürsek çeşitliliğin çok da fazla olmadığını anlarız. En sık kullanılan ilk 50 ve ilk 100 kavramın sayı ve oranlarını da verirsek durum daha iyi anlaşılır.

İlk 50 kelime: 8352 defa (%34,8)

İlk 100 kelime: 10889 defa (%49)

Görüldüğü gibi kullanılan toplam kelime sayısının neredeyse yarısı, sadece 100 kelimenin tekrarından ibarettir. Öte yandan 24.247 sözden 1378'i sadece birer defa, 520'si ikişer defa, 289'u üçer defa kullanılmıştır. Bunların toplam sayısı 2187, oranı ise % 9'dur. Sıklık bakımından 100. sırada yer alan bulunmak kelimesi 40 defa, 200. sırada yer alan belediye 23 defa, 300. sırada yer alan kamuoyu 16 defa, 400. sırada yer alan niçin 9.2 defa, 500. sırada yer alan kapı 9 defa kullanılmıştır. 1014. sırada yer alan gözüktü kelimesi 4 defa; gözüktü'nden sonraki 2187 kelime (sıklık oranı: %9) sadece 1, 2 veya 3 defa kullanılmıştır. Bu durumda 3'ten fazla tekrar edilen 1014 kelimenin sıklık oranı %91 olmaktadır. Yani 24.247 kelimelik bir havuzda (200 kelimeyi bir sayfa hesap edersek 121 sayfalık bir metinde) kullanılan toplam kelime sayısının %91'i sadece 1000 çeşit kelimededen oluşmaktadır. İlk 500 kelime 19078 defa kullanılmıştır; bunun da oranı %79'dur. İlk 500 kelimenin oranı %79, ilk 1000 kelimenin oranı %91. Bu demektir ki haberlerimiz 500-1000 kelime içinde dönüp durmaktadır.

- 100 -

BOŞ SAYFA

Ek :2

YABANCI DİLLE YAPILAN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNİN ANADİLİ BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

(Bilim ve Utopya dergisinin Mayıs 2004 sayısında yayımlanmıştır.)

Ö.Aydın⁽¹⁾, S.Bilgen⁽²⁾, S. Çıkrıkçı⁽¹⁾, İ.Ergenç⁽¹⁾, G.Müftüoğlu⁽³⁾, M.Yücel⁽²⁾

(1) AÜ DTCF Dilbilim Bölümü

(2) ODTÜ Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü

(3) ODTÜ Türkçe Bölümü

Amaç:

Bu araştırmanın amacı, yabancı dille yapılan üniversite eğitiminin, öğrencilerin anadili becerileri üzerindeki etkisini irdelemektir.

Kapsam:

Araştırma, İngilizce eğitim gören Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi (ODTÜ olarak kısaltılacaktır) öğrencileri ile Türkçe eğitim gören Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜ olarak kısaltılacaktır) öğrencilerini kapsamaktadır. Bu örnekleme grubu, öğrencilerin giriş puanlarının yakın, eğitim alanlarının da benzer olmasını sağlamak üzere seçilmiştir. Her iki fakültenin de İktisat, İşletme ve Uluslararası İlişkiler Bölümleri öğrencileri araştırmaya katılmıştır. Değerlendirmede yalnızca anadili Türkçe olan öğrencilerin yazdıkları metinler gözönüne alınmıştır. Değerlendirmeye katılan 85 kız ve 79 erkek öğrenci, fakülte ve sınıflarda dengeli biçimde dağılmıştır.

Yöntem:

Üniversite eğitiminin yabancı dille yapılmasının öğrencilerin dil becerileri üzerindeki etkisini ölçebilmek için, birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin dil becerileri arasındaki fark incelenmiştir. Araştırma, her iki üniversitenin birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerince yazılan metinlerin değerlendirilmesini içermektedir. Deneklerden iki metin yazmaları istenmiştir: Birinci metinde öğrenciler o yıl içinde okulda gördükleri derslerden herhangi birinde ilgilerini çeken bir konuyu özetlemişler, ikinci metinde ise, üniversite sınavının kendi yaşamlarını nasıl değiştirdiğini anlatmışlardır. Birinci metin, öğrencinin eğitim alanındaki görece teknik içerikli dil kullanımını, ikincisi ise öğrencinin bireysel yaşamına ilişkin, "günlük" olarak nitelendirilebilecek dil becerisini ortaya koyması amacıyla seçilmiştir.

Değerlendirmede kullanılan sayısal değişkenler şunlardır: (a) deneklerin yazdıkları tümce sayıları, (b) metinlerde anlam bozukluk ve bulanıklığı, tümceler arası bağlantısızlık, tekil/çoğul ve özne/yüklem uyumsuzluklarına yol açan hataların sayısı, (c) "mi", "de" ve "ki" eklerinin doğru ve yanlış yazım sayıları.

Bu sayılarla oluşturulan nesnel ölçütlerin yanısıra, her öğrencinin yazdığı ikişer metin için tarafsız dil uzmanlarınca verilen (0-10) arasındaki öznel "anlatım" ve "yazım" notları, değerlendirilmenin özünü oluşturmaktadır.

Sayısal Ölçütlerle Değerlendirme:

Sözü edilen fakülte ve bölümlerin birinci ve üçüncü sınıflarından rasgele seçilen toplam 164 öğrencinin yazdığı 328 metin üzerinde yapılan değerlendirmede, hem öznel hem de nesnel ölçütler kullanılmıştır. Aşağıda özetlenen bu sayısal ölçütlerin tablolarda gösterilen ortalamaları, %95 istatistiksel güvenilirlikle $\pm 0,02$ aralığı içindedir.

(1) **Öznel Anlatım ve Yazım Ölçütleri:** Her bir değerlendirici, iki üniversiteden de yaklaşık eşit sayıda denegın yazdığı metinleri değerlendirmiştir. Değerlendirmenin temel basamakları, araştırmacılar tarafından ortak olarak belirlendiğinden, verilen notların öznelliği en aza indirgenmiştir. Ayrıca, not vermedeki olası yaklaşım farklılıklarını gidermek üzere, her değerlendiricinin verdiği 20 – 40 adet not doğrusal bir işlevden geçirilerek, not ortalamasının 6,5 ve en yüksek not değerinin 10 olması sağlanmıştır. Dil uzmanlarınca verilen notların dağılımı Tablo 1’deki gibidir:

Tablo 1. Değerlendiricilerin Not Ortalamaları

Grup \ Notlar	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Yazım	Ortalama
AÜ 1.sınıf (54 kişi)	6,1	6,7	5,6	6,1
AÜ 3.sınıf (32 kişi)	7,6	7,7	7,8	7,7
ODTÜ 1.sınıf (44)	5,8	6,3	6,2	6,1
ODTÜ 3.sınıf (34)	5,1	4,8	3,8	4,6

(2) **Nesnel Anlatım Ölçütü:** Metindeki tümcelerden, anlatım bozukluğu/bulanıklığı, bir önceki tümceye bağlantısızlık, tekil/çoğul uyumsuzluğu ve özne/yüklem uyumsuzluğu gibi hata içerenleri çıkarıldığında, geriye kalan düzgün anlatımlı tümce sayısını toplam tümce sayısına bölerek elde edilen nesnel “anlatım ölçütü”nün dağılımı Tablo 2’de gösterilmektedir:

Tablo 2. Nesnel Anlatım Ölçütlerinin Dağılımı

Grup \ Anlatım Ölçütü	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Ortalama Anlatım
AÜ 1.sınıf	5,4	7,4	6,4
AÜ 3.sınıf	5,8	7,1	6,4
ODTÜ 1.sınıf	7,1	7,0	7,1
ODTÜ 3.sınıf	5,8	6,7	6,3

(3) **Nesnel Yazım Ölçütü:** Yazıda geçen bazı eklerin (ayrı yazılması gereken “mi”, “de”, “ki” ekleriyle, birleşik kullanılması gereken “ki” eki gibi) doğru kullanım sayılarını, bu eklerin toplam kullanım sayılarına bölünüp 10 ile çarpılmasıyla bulunan nesnel “yazım ölçütü”nün dağılımı ise Tablo 3’te verilmektedir. 164 öğrenciden 40’ı bu ekleri kullanmadan metin oluşturdukları için, sözü edilen yazım ölçütü 124 kişilik bir denek kümesinde hesaplanmıştır. Son sütunda gösterilen ortalamalarda anlatım ölçütleri 2/3, yazım ölçütü ise 1/3 ağırlıkla yer almaktadır.

Tablo 3. Nesnel Anlatım ve Yazım Ölçütlerinin Dağılımı

Grup \ Ölçüt	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Yazım	Ortalama
AÜ 1.sınıf	5,4	7,4	7,6	6,8
AÜ 3.sınıf	5,8	7,1	8,4	7,1
ODTÜ 1.sınıf	7,1	7,0	6,1	6,7
ODTÜ 3.sınıf	5,8	6,7	6,8	6,5

Sonuç:

Başta tarafsız uzmanların değerlendirmeleri olmak üzere, Nesnel Yazım Ölçütü dışındaki tüm göstergeler, birinci sınıftan üçüncü sınıfa gidildiğinde ODTÜ öğrencileri için düşmekte, AÜ öğrencileri içinse yükselmektedir. Kullanılan ölçütlerin biri dışında tümü, üniversite eğitimlerini yabancı dille yapan ODTÜ öğrencilerinin anadili becerilerinde azalma, Türkçe eğitim gören AÜ öğrencilerinininde ise yükselme göstermiştir. Benzer çalışmaların daha geniş örneklemler üzerinde ve başka göstergeler kullanılarak da gerçekleştirilmesi, yabancı dille yapılan eğitimin anadili becerileri üzerindeki etkilerinin kapsam ve önemini saptamakta yararlı olacaktır. Kişilerin anadili becerilerinin bireysel, mesleksel ve toplumsal bağlamdaki anlamının irdelenmesi ise son derece önemli ve zorunlu olmakla birlikte bu yazının kapsamı dışındadır.

Ek : 3

TÜRKÇE İLE İLGİLİ MEVZUAT

Türk alfabesi ve Türkçe kullanma zorunluluğuyla ilgili mevzuat hükümlerinin bazıları şunlardır:

KANUNLAR:

1. 07/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, millî marşı, başkenti

Madde 3 - “Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.”

Eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi

Madde 42 - “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez”.

2. 10/04/1926 tarihli ve 805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun

Madde 1 - Türk tabiiyetindeki her nevi şirket ve müesseseler, Türkiye dahilindeki her nevi muamele, mukavele, muhabere, hesap ve defterlerini Türkçe tutmağa mecburdurlar.

Madde 2 - Ecnebi şirket ve müesseseler için bu mecburiyet Türk müessesatı ile ve Türkiye tebaasından olan efrat ile muhabere, muamele ve temaslarına ve devair ve memurini Devletten birine ibraz mecburiyetinde buldukları evrak ve defterlerine hasredilmiştir.

Madde 3 - İkinci maddede mezkur şirket ve müesseseler muamelatında Türkçeden başka bir lisanı dahi ilâveten kullanabilirlerse de asıl olan Türkçe olup mesul imzaların Türkçe metin zirine vaaz'ı mecburidir. Bu memnuiyete rağmen imza diğer lisanla yazılmış kısım veya nüshanın altına mevzu olsa dahi Türkçesi muteberdir.

Madde 7 - Bu Kanun hilafında hareket edenler aleyhine ait olduğu vekaletlerin veya alakadarların müracaatı üzerine amme davası ikame olunur.

Bu Kanunun ahkâmına muhalif hareket edenlerden birinci defasında 100 liradan 500 liraya kadar ağır cezayı nakdi alınır. Mükerrerlerden iki kat alınmakla beraber ticarethaneleri bir haftadan bir seneye kadar sevk ve icrayı ticaret etmeleri menolunur.

3. 01/11/1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun

Madde 1 - Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınmış ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen (Türk harfleri) unvan ve hukuk ile kabul edilmiştir.

Madde 4 - Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kanunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleri ile basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 - 1929 Kanunusaniisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleri ile basılması mecburidir.

Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kanunusaniisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkur müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuatların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9 - Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplar ile tedrisat icrası memnudur.

4. 11/08/1983 tarihli ve 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu

Madde 37 - Türk Dil Kurumunun Görevleri

Bu Kanunun ilkeleri doğrultusunda Türk Dil Kurumunun görevleri şunlardır:

- a. Yazılı ve sözlü kaynaklardan Türk Dili ile ilgili derleme ve taramaları yapmak;
- b. Türk kültüründeki gelişmeye paralel olarak, Türk dilinin özleşmesine, zenginleşmesine ve etimolojisine yarayacak inceleme ve araştırmalar yapmak, yazım ve imlâ kılavuzları ve sözlükler hazırlamak, bunları yazmak ve yayımlamak;
- c. Türkçe dil bilgisi üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunmak, buna dayalı olarak yapısına uygun dil bilgileri ile Türkçenin tarihî ve karşılaştırmalı dil bilgilerini hazırlamak, bunları yazmak ve yayımlamak;
- d. Bütün bilim, sanat ve teknik terim ve kavramları karşılayacak Türkçe terim ve kavramların bulunmasına yönelik araştırma ve incelemelerde bulunmak;
- e. Millî varlığımızın temel unsurlarından biri olan Türk dilinin kuşaklar arasında birleştirici ve bütünleştirici özelliklerini göz önünde tutarak, yeni nesillerde Türk dili sevgisini ve bilincini kökleştirecek, geliştirecek ve yaygın hâle getirecek her türlü tedbirleri almak, araçları hazırlamak, bunları kamu kurum ve kuruluşları ile resmî özel eğitim, öğretim kurumları ve kuruluşlarının, basım ve yayım organlarının hizmet ve yararına sunmak, bu konuda her türlü iş birliğinde bulunmak;

f. Türk dili ve Türkçe dil bilgisi konularında kongreler, sempozyumlar, konferanslar, toplantılar, sergiler, geziler düzenlemek; yurt içi ve yurt dışında aynı konu ve mahiyetteki toplantılara katılmak;

g. Araştırma ve inceleme sonuçlarını yayımlamak; süreli ve süresiz yayınlar yapmak;

h. Amaç ve görevleri ile ilgili olarak, yurt içinde yurt dışında yerli ve yabancı, gerçek ve tüzel kişilerle, eğitim, bilim, kültür, sanat kurum ve kuruluşları, araştırma merkezleri, araştırmacı yazar ve sanatkarlarla iş birliğinde bulunmak;

i. Amaç ve görevleri ile ilgili konularda yurt içi ve yurt dışındaki yayınları izlemek, incelemek, değerlendirmek ve varacağı sonuçları Yüksek Kurum Başkanlığına sunmak;

j. Yabancıların Türkçeyi öğrenmesini sağlayıcı bilimsel çalışmalar yapmak,

k. Yüksek Kurulun, Yüksek Kurumun ve bu Kanunun verdiği görevleri yerine getirmek.

Kurum, 2876 sayılı Kanun kapsamında kendisine verilen görevleri diğer kurumlarının istemleri üzerine, kurs, seminer, toplantı veya karşılıklı görüşme şeklinde gerçekleştirmektedir,

5. 20/05/1955 tarihli ve 6581 sayılı Azınlık Okulları Türkçe ve Türkçe Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanun

Madde 1 - Azınlık okullarının Türkçe ve Türkçe kültür dersleri, Maarif Vekaleti Teşkilat kanunlarıyla muayyen kadrolara, memurin ve barem kanunlarına göre tayin edilen öğretmenler tarafından tedris olunur.

6. 29/06/1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu

Madde 66 - Her tacir, ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak münasebetlerini ve her iş yılı içinde elde edilen neticeleri tespit etmek maksadıyla, işletmesinin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri ve bilhassa, diğer kanunların hükümleri mahfuz kalmak üzere, aşağıdaki defterleri Türkçe olarak tutmaya mecburdur:

1. Tacir hükmi şahıs ise; yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ve karar defteri;

2. Hususi hukuk hükümlerine göre idare edilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, vilayet, belediyeler gibi amme hükmi şahısları tarafından kurulan ve hükmi şahsiyeti bulunmayan ticari işlemler ile dernekler tarafından kurulan ticari işlemler ve bunlara benzeyen ve hükmi şahsiyeti olmayan diğer ticari teşekkülle, karar defteri hariç yukarı ki bentte yazılı defterleri;

3. Tacir hakiki şahıs ise karar defteri hariç olmak üzere birinci bentte yazılı defterleri veya işletmesinin mahiyet ve önemine göre sadece işletme defteri. Tacirlerin işletmeleriyle ilgili işler dolayısıyla aldıkları mektup, yazı, telgraf, fatura, cetvel, senet gibi vesika ve kağıtlarla ödemelerini gösteren vesikaları ve yazdığı mektup, yazı ve telgrafnamelerin kopyalarını ve mukaveleleri, taahhüt ve kefalet ve sair teminat senetleri ve mahkeme ilamları gibi belgeleri muntazam bir tarzda dosya halinde saklamalı mecburidir.

7. 04/01/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

Türkçe tutma ve Türk Parası kullanma zorunluluğu

Madde 215 - (Değişik: 16/7/2004-5228/7 md.) 1. Bu Kanuna göre tutulacak defter ve kayıtların Türkçe tutulması zorunludur. Ancak, Türkçe kayıtlar bulunmak kaydıyla defterlerde başka dilden kayıt da yapılabilir. Bu kayıtlar vergi matrahını değiştirmeyecek şekilde tasdik ettirilecek diğer defterlere de yapılabilir.

8. 11/02/1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

Madde 6 - Aşağıdaki şartları taşıyan yabancılar Bakanlar Kurulu kararı ile Türk Vatandaşlığına alınabilirler.

Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi,

...

e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmelidir.

9. 14/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

VII – Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:

Madde 10 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/2 md.)

Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Mili Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

10. 04/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu

Madde 5 - 1) Yükseköğretim kurumlarında Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Türk dili, yabancı dil zorunlu derslerdendir. Ayrıca, zorunlu olmamak koşuluyla beden eğitimi veya güzel sanat dallarındaki derslerden birisi okutulur. Bütün bu dersler en az iki yarı yıl olarak programlanır ve uygulanır.

11. 14/10/1983 tarihli ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun

Madde 2 – Milletlerarası antlaşma hükümleri saklı olmak üzere, resmi ve özel her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar şunlardır:

a) (Değişik: 30/7/2003 - 4963/23 md.) Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir. Bu kurslar ve derslerde, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamaz. Bu kursların ve derslerin açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

b) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Türk Kültürüyle ilgili diğer dersler; yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez. Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler, Türkçeden başka hiçbir dille yaptırılamaz.

12. 22/04/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu

Madde 81 - Siyasi Partiler:

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

c) Tüzük ve programlarına yazımı ve yayımlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanmazlar; Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanmaz ve dağıtamazlar, bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dille çevrilmesi mümkündür.

13. 11/11/1983 tarihli ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu

Yayın esasları:

Madde 5- Genel yayın esasları şunlardır:

...

g) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak,

14. 1/11/1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

Madde 3 - Dilekçe Hakkı

Türkiye'de ikamet eden yabancılar karşılıklılık esasını gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla bu haktan yararlanabilirler.

15. 13/4/1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

Yayın ilkeleri

Madde 4 - Radyo ve televizyon yayınları kamu hizmeti anlayışı içerisinde aşağıdaki ilkelere uygun olarak yapılır:

...

t) Radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması, ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi, Türkçe'yi aşırılığa kaçmadan, özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanmak; milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim ve bilim dili halinde gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak esasına,

16. 23/2/1995 tarihli ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

Madde 3 - Tanımlar

...

a) Bakanlık: Sanayi ve Ticaret Bakanlığını,

Madde 16 - Tanıtma ve kullanma kılavuzu

Yurt içinde üretilen veya ithal edilen sanayi mallarının tanıtım, kullanım, bakım ve basit onarımına ilişkin Türkçe kılavuzla ve gerektiğinde uluslararası sembol ve işaretleri kapsayan etiketle satılması zorunludur.

Bakanlık, sanayi mallarından hangilerinin tanıtma ve kullanım kılavuzu ve etiket ile satılmak zorunda bulunduğunu ve bunlarda bulunması gereken asgari unsurları Türk Standartları Enstitüsünün görüşünü alarak tespit ve ilanla görevlidir.

17. 16/4/2003 tarihli ve 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Madde 13 - Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

...

e) Yabancı ülkelerde halen konuşulmakta olan Türkçe lehçe ve şiveleri ile bunlara yardımcı dilleri öğretmek ve bu konuda araştırmalar yapmak üzere mevzuat çerçevesinde enstitü kurulmasını sağlamak,

18. 4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu

Madde 31 - Kayıt ve yazışma dili

Dernekler, defterlerinde ve kayıtlarında ve Türkiye Cumhuriyetinin resmi kurumlarıyla yazışmalarında Türkçe kullanırlar.

19. 10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu

Madde 2 - İl, ilçe ve bucak kurulması, kaldırılması, adlarının, bağlılıklarının, merkez ve sınırlarının belirtilmesi ve değiştirilmesi aşağıda gösterilen şekilde yapılır:

...

A) (Değişik: 11/5/1959 - 7267/1 md.) Kaza kurulmasında ve kaldırılmasında, bir kazanın başka bir vilayete bağlanmasında ve merkezinin belirtilmesinde, sınırlarının değiştirilmesinde ve (B, C, Ç) fıkralarında yazılı hallerde ilgili vilayetler idare heyetleriyle umumi meclislerinin mütalaaları alınır.

Ancak; Türkçe olmayan ve iltibasa meydan veren köy adları, alakadar Vilayet Daimi Encümeninin mütalaası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekaletince değiştirilir.

20. 26/09/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

Şapka ve Türk harfleri

Madde 222- (1) 25.11.1925 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası Hakkında Kanunla, 1.11.1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanunun koyduğu yasaklara veya yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.

21. 30/4/1992 tarihli ve 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü

Madde 21 – Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

...

b) Yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın ve ortak dil, kültür birliği olanların Türkçelerinin geliştirilmesi ve Türk Kültürü ile bağlarının sürdürülmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak ve uygulamaya koymak

22. 8/2/2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu

Madde 8 - Kurumlarda çalıştırılacak personel

Türkçe'den başka dille öğretim yapan ve yabancılar tarafından açılmış bulunan okulların kurucuları ile müdürleri, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu, Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliğini taşıyan ve öğretim dilini bilenlerden birini, Türk müdür başyardımcısı olarak çalışma izni düzenlenmek üzere valiliğe önerir.

Öğretim dilini bilen Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmeni bulunmaması hâlinde, okulun öğretim dilinde özel alan eğitimi görmüş, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğretmenlere de bu görev verilebilir.

NİZAMNAMESLER :

1. Yerli Sınai Mamulâtın İşaretlenmesi Hakkında Nizamname

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 15/1/1940, No: 2/12690

Dayandığı Kanunun Tarihi : 10/6/1930, No: 1705

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi : 3/2/1940, No: 4424

Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 3, Cildi: 21, S. 318

KARAR

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 5/2/1962, No: 6/180

Dayandığı Kanunun Tarihi : 10/6/1930, No: 1705

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi : 15/2/1962, No: 11036

4 - Memleket içinde satılacak yerli mamul emtianın zarfında, ambalajında etiketinde veya bizzat üzerinde izah, reklâm veya başka her hangi maksat ile yabancı dilde kelime veya ibare bulunamaz veya Türkçe kelime ve deyimler yabancı imla ile yazılamaz. Ancak, bu kelime ve deyimler Türkçe imla ile yazılabilir.

2. Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Hakkında Nizamname

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 27.12.1958, No: 4/11142

Dayandığı Kanunun Tarihi : 15.5.1957, No: 6968

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi : 4.2.1959, No: 10126

Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 3, Cildi 40, S. 110

Madde 42 – Her ilaç ambalajının üzerinde Türkçe yazılmış ve harici tesirlerle bozulmayan bir etiketin bulunması ve bu etiketin aşağıda yazılı hususları ihtiva etmesi mecburidir Her ambalajla beraber ayrıca bu maddede yazılı hususları ihtiva eden Türkçe bir tarifname bulunması mecburidir.

Madde 67 – Satışa arz edilen her motorlü aletin üzerine kullanılmasına, muhafazasına ve bakımına ait lüzumlu işaret ve yazıların, kullanma ruhsatnamesi tarih ve numarasının Türkçe olarak silinmez ve hava tesirlerinden bozulmaz bir şekilde yazılması mecburidir.

Ayrıca motorlü veya motorsüz her aletle birlikte o aletin kullanılması, bakımı ve muhafazası hakkında tafsilatlı malûmat ile kullanma ruhsatname tarih ve numarası ve azami satış fiyatını ihtiva eden Türkçe yazılmış matbu ve resimli prospektüs ve yine resimli bir yedek parça kataloğu verilir.

YÖNETMELİKLER:

1. Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik

Resmi Gazete Tarihi: 30.04.1985 Resmi Gazete Sayısı: 18740

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 15.4.1985, No: 85/9380

Kurum ve Kuruluşlar ile Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Yükümlülükleri

Madde 6 – ...

B) İçişleri Bakanlığı'nın yükümlülükleri;

...

2) Yüksek öğrenimlerini yurt dışında tamamlayıp lisans üstü öğrenim görmek veya münhasıran Türkçe öğrenmek amacıyla yurdumuza gelmek isteyen yabancı uyruklu şahısların, dış temsilciliklerde istizanlı bulunan vize taleplerini sonuçlandırmak,

...

C) Dışişleri Bakanlığı'nın yükümlülükleri;

...

(2) Yükseköğretim Kurumlarında Türkçe kursları açılmasını sağlamak ve gerekli düzenlemeleri yapmak.

...

E) Yükseköğretim Kurumlarının yükümlülükleri;

...

(2) Bünyesinde Türkçe kursu açmak, Türkçe kursu dahil, yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili bilgileri toplamak, değerlendirmek, rehberlik hizmetlerini yürütmek, öğrencilerin durumlarında meydana gelecek değişiklikleri ilgili makamlara bildirmektir.

2. Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik

Resmi Gazete Tarihi: 29.08.1997 Resmi Gazete Sayısı: 23095

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 1/8/1997, No: 97/9853

Madde 9- Şartnamede yer alması gereken hususlar

Yap-işlet modeli ile yapılan ihalelerdeki şartnamelerde işin özelliğine göre, özel ve teknik şartlardan başka aşağıdaki hususlar da belirtilir.

...

t) Yazışmalarda kullanılacak dilin Türkçe olacağı, Türkçe ve yabancı dilde hazırlanan şartnamenin yorumlanmasında anlaşmazlık veya çelişki olduğu takdirde Türkçe metnin esas alınacağı,

3. Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik

Resmi Gazete Tarihi: 17.04.2003 Resmi Gazete Sayısı: 25082

Yayın İlkeleri

Madde 5- Yayınların Türkçe yapılması esastır

h) Türkçenin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim, kültür ve bilim dili halinde gelişmesi ve zenginleşmesi sağlanmalıdır.

4. Yabancı dildeki filmler veya programlarda yer alan sözlü anlatım ve diyalogların Türkçe olarak yayınlanması,

4. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Proje Belirleme ve Uygulama Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 28.08.2001 Resmi Gazete Sayısı: 24507

Proje ve Program Türleri

Madde 4- ...

2- Ortak Kültürel ve Tarihi Mirasın Tespiti ve Yaşatılmasına Yönelik Projeler: Başkanlığın belirlediği ülkede ve faaliyet amaçları Başkanlıkça uygun görülen yayınların desteklenmesi, yayıncı kuruluşların teşkili ve varlıklarını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyulan katkıları, Türkoloji bölümleri ve araştırma merkezlerinin kurulması ve desteklenmesi, Türkçe kursları düzenlenmesi.

5. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 17.04.1993 Resmi Gazete Sayısı: 21555

Yayın İlkeleri

Madde 5- ...

c) Reklâmlarda, kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanılır. Argo kelimeler kullanılamaz, etnik grup ayrımı yapılamaz.

6. Anayasa Mahkemesi Yayın Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 20.10.1988 Resmi Gazete Sayısı: 19965

Yayın Koşulları

Madde 7- (Değişik: Resmi Gazete Tarihi: 28.12.1995 Resmi Gazete Sayısı: 22507)

Yayınlanması istenen yapıtlar, bir dilekçe ekinde, bilinen yazı kağıdına yazı makinesiyle iki aralıklı yazılmış biçimde ve üç örnek olarak Başkanlığa verilir. Yazıların Türkçe ve dilbilgisi kurallarına, fotoğraf, resim, kroki, çizelge ve öbür biçimlerinde klişe tekniğine uygun nitelikte, temiz, yanlışsız ve silintisiz olması gerekir.

7. Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Yayın Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 23.12.1990 Resmi Gazete Sayısı: 20734

Yayın Kurulunun Yazılarda ve Yayınlanacak Her Türlü Eserde Arayacağı Hususlar

Madde 7- Yayın Kurulu yayımlanmasına karar vereceği yazılarda ve her türlü eserde;

...

d) Kullanılan dilin “Yaşayan Türkçe” ye uygun olması,

8. Türkiye Barolar Birliği Reklam Yasağı Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 21.11.2003 Resmi Gazete Sayısı: 25296

Tabela

Madde 5 - Bu Yönetmelik kapsamında olanlar kullanacakları tabelada; avukatlık unvanı ile ad ve soyadı, varsa akademik unvanı, büronun bulunduğu kat ve büro/daire numarası telefon numarası, internet adresi ile e-posta adresi yer alabilir. Tabelada bu Yönetmelikte belirlenenlerin dışında unvan, deyim, şekil, amblem ile Türkçe dışında yabancı dillerde ifade ve sair şekiller, işaret, resim, fotoğraf ve benzerlerine yer verilemez.

9. Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Uygulama Esaslarına Dair Yönetmelik

Resmi Gazete Tarihi: 14.06.2003 Resmi Gazete Sayısı: 25138

Amaç

Madde 1- Bu yönetmelik ile üretilen veya ithal edilen sanayi mallarının tanıtım, kullanım, bakım ve basit onarımına ilişkin Türkçe kılavuzla ve gerektiğinde uluslararası sembol ve işaretleri kapsayan etiketle birlikte satılma zorunluluğu getirilmesi, tanıtma ve kullanma kılavuzuna ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmıştır.

10. Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik

Resmi Gazete Tarihi: 25.01.2004 Resmi Gazete Sayısı: 25357

Yayınlarda kullanılan dil

Madde 4 - Yayınların Türkçe yapılması esastır. Yayınlarda Türkçe'nin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili olarak gelişmesi sağlanmalıdır. Münhasıran Türkçe'den başka bir dil ve lehçede yayın yapılamaz. Ancak, bu yönetmelik çerçevesinde Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.

Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın esasları

Madde 5- Bu dil ve lehçelerde yeniden iletim konusu yayınlar dahil, televizyon yayını yapan kuruluşlar bu yayınlarını içerik ve süre açısından bire bir olmak kaydıyla, Türkçe alt yazıyla vermekle veya hemen akabinde Türkçe tercümesini yayınlamakla, radyo yayını yapan kuruluşlar ise programın yayınlanmasını takiben Türkçe tercümesini yayınlamakla yükümlüdürler.

11. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yönetmeliği

Resmî Gazete Tarihi:17.10.2003 Resmî Gazete Sayısı: 25262

Eğitim Öğretim ve Program Dairesi Başkanlığı

Madde 16- Eğitim Öğretim ve Program Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır :

h) Yurt dışındaki Türk çocuklarına uygulanmakta olan Türkçe ve Türk Kültürü eğitim programlarını değerlendirmek ve geliştirmek veya bunlar için yeni eğitim program taslakları hazırlamak, Bakanlığın ilgili birimlerince hazırlanmış olanları incelemek, Kurula sunmak, onaylanmış programların uygulamaya konulmasını sağlamak.

12. Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Resmî Gazete Tarihi: 17.2.2006 Resmî Gazete Sayısı: 26083

Taslaklarda kullanılacak dil

Madde 23- (1) Taslaklarda yaşayan Türkçe kullanılır. Türkçede karşılığı bulunan yabancı kelimelere yer verilmez. Türkçede karşılığı bulunmayan teknik terimlere yer verilmesinin zorunlu olması durumunda, bu terimler aslına uygun olarak yazılır.

(2) Terim birliğinin sağlanması amacıyla taslakların başlığında ve madde metninde “yasa” kelimesi yerine “kanun” kelimesi kullanılır.

(3) Taslaklarda, varsa tanım maddesinde belirtilenler dışında kısaltmalara yer verilmez. Kısaltmalar yerine kısaltmanın temsil ettiği kelimeler açıkça yazılır.

13. Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik

Resmî Gazete Tarihi: 2.12.2004 Resmî Gazete Sayısı: 25658

Madde 15- Yazı, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İmla Kılavuzu ile Türkçe Sözlük esas alınarak dil bilgisi kurallarına göre yaşayan Türkçe ile yazılır.

Metinde zorunlu olmadıkça yabancı kelimelere yer verilmez ve gereksiz tekrardan kaçınılır. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İmla Kılavuzunda bulunmayan kısaltmaların kullanılmasının zorunlu olduğu durumlarda kısaltmanın ilk kullanıldığı yerde parantez içinde kısaltmanın açık biçimi gösterilir.”

KAYNAKÇA

ESERLER

AKSAN, Prof. Dr. Doğan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

DEMİR, Nurettin- Emine YILDIZ, *Türkçenin El Kitabı*

ERCİLASUN, Prof. Dr. Ahmet Bican, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Kültür Bakanlığı, 1989.*

ERCİLASUN, Prof. Dr. Ahmet Bican, "XXI. Yüzyıla Girerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi" Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

ERGİN, Prof. Dr. Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*,

KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*

MUALLİMOĞLU, Nejat, *Türkçe Bilen Aranyor*,

MAKALELER

AKALIN, Prof. Dr. Şükrü Halük, "Türkçenin Sorunları"

AKALIN, Prof. Dr. Şükrü Halük, "Q Klavye Sorunu ve Bilgisayarlarda Türkçe Karakterler"

DÜLGER, Doç. Dr. İlhan, "Türkçenin Bozulması Tehdidi Karşısında Alınacak Önlemler"

DÜZGÜN, Oğuz, "Türkçenin Üstünlüğü I, Türkçenin Şifresi",

(www.edebiyatogretmeni.net)

KAVCAR, Cahit, "Türkçenin Güncel Sorunları", Dil Dergisi.

KILIÇARSLAN, Ali, "Avrupa Diller Yılı", (www.istanbul.edu.tr)

ÜSTÜNER, Yrd. Doç. Dr. Ahat, "Türkçenin Anlatım Gücü", (www.anabilim.org)

RAPORLAR

Radyo ve Televizyonlarda Türkçenin Kullanımı ile İlgili Rapor (RTÜK ve TDK iş birliği ile) Ankara 1999.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk Dili Özel İhtisas Komisyonu Raporu

Yabancı Dille Yapılan Üniversite Eğitiminin Anadili Becerileri Üzerindeki Etkisi (Bilim ve Ütopya Dergisi, Mayıs 2004)

